

SOSYO-POLİTİK KONULARA AKTÜEL YAKLAŞIMLAR

EDİTÖR

Dr. K. Hakan DERİN

YAZARLAR

Doç. Dr. Elvan OKUTAN

Doç. Dr. Melahat DEMİRBİLEK

Doç. Dr. Nahit Erdem KÖKER

Doç. Dr. Ümmühan KAYGISIZ

Dr. Öğr. Üyesi Aşlıhan Iğdır AKARAS

Öğr. Gör. Dr. Can MAVRUK

Öğr. Gör. Hakan ÇAYALAN

Öğr. Gör. Uygur ÖZTÜRK

Burcu GÜLEÇ

Gözde BİLGİN ÇALKAYA

İKSAD
Publishing House

SOSYO-POLİTİK KONULARA AKTÜEL YAKLAŞIMLAR

EDİTÖR

Dr. K. Hakan DERİN

YAZARLAR

Doç. Dr. Elvan OKUTAN

Doç. Dr. Melahat DEMİRBİLEK

Doç. Dr. Nahit Erdem KÖKER

Doç. Dr. Ümmühan KAYGISIZ

Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan Iğdır AKARAS

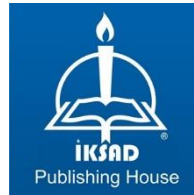
Öğr. Gör. Dr. Can MAVRUK

Öğr. Gör. Hakan ÇAYALAN

Öğr. Gör. Uygur ÖZTÜRK

Burcu GÜLEÇ

Gözde BİLGİN ÇALKAYA

Copyright © 2021 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic
Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Pubicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2021©

ISBN: 978-625-8061-07-9
Cover Design: İbrahim KAYA
December / 2021
Ankara / Turkey
Size = 16x24 cm

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN / ÖNSÖZ

Dr. K. Hakan DERİN1

BÖLÜM 1

SOSYAL POLİTİKA BAĞLAMINDA SOSYAL KORUMA

Doç. Dr. Melahat DEMİRBİLEK5

BÖLÜM 2

GÖÇ VE TERÖR BAĞLAMINDA GÖÇÜN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan Iğdır AKARAS

Doç. Dr. Ümmühan KAYGISIZ23

BÖLÜM 3

ÇALIŞAN ÖĞRENCİLERİN KARIYER BAŞARISI ALGILARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Öğr. Gör. Uygur ÖZTÜRK

Doç. Dr. Elvan OKUTAN55

BÖLÜM 4

ÖĞRENCİLERİN KİŞİLİK VE PSİKOLOJİK DURUMLARININ SUBJEKTİF REFAH ÜZERİNE ETKİLERİ: ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Dr. Can MAVRUK83

BÖLÜM 5

AKADEMİSYENLERİN DEDİKODU ALGILARININ İŞ VE YAŞAM TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Öğr. Gör. Hakan ÇAYALAN107

BÖLÜM 6

SANAL TOPLULUKLARIN KÜLTÜREL YAPISI: NETNOGRAFİK BİR ANALİZ

Doktora Öğrencisi, Gözde BİLGİN ÇALKAYA

Doktora Öğrencisi, Burcu GÜLEÇ

Doç. Dr. Nahit Erdem KÖKER ,,,,,,,,,,,,,,,.....133

BÖLÜM 7

SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN SOSYAL KORUMA İHTİYAÇLARI

Doç. Dr. Melahat DEMİRBİLEK181

ÖN SÖZ

Son yıllarda yaşanan düzensiz göçler, işsizlik ve biyolojik salgınlar tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de toplumsal düzende birtakım değişimlere yol açmış ve işlevsel sosyal politika araçlarının önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bu bağlamda proaktif yaklaşıma sahip sosyal politika araçlarının geliştirilmesi ve uygulanması adına bilim insanları tarafından yapılan inceleme ve araştırmaların ülkelerde sosyo-politik sorunların neden olabileceği kalıcı deformasyonun önlenmesi veya oluşması muhtemel hasarların en aza indirilmesi adına son derece önemli olduğu bilinmektedir. “*Sosyo-politik Konulara Aktüel Yaklaşımlar*” ismiyle ortaya çıkan ve yedi bölümden oluşan bu kitap, günümüzde yaşanan sosyal politika sorunlarının ele alındığı yenilikçi model ve teorilerin incelendiği, güncel konulara yönelik araştırmalara ilişkin sonuçların paylaşıldığı özgün bir eser olarak bilime ve toplumlara önemli katkılar sağlayacaktır.

Birinci Bölümde Yazar Melahat DEMİRBİLEK’in “*Sosyal Politika Bağlamında Sosyal Koruma*” isimli çalışmasında, sosyal politika ve sosyal koruma kavramları açıklığa kavuşturularak iki kavramın birbirleri ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir.

İkinci Bölümde Yazarlar; Aslıhan Iğdır AKARAS ve Ümmühan KAYGISIZ’ın “*Göç ve Terör Bağlamında Göçün Güvenlikleştirilmesi*” başlıklı çalışmalarında, düzensiz göç ve terörizm arasındaki nedensellik bağı ortaya konularak, göçün güvenlikleştirilmesi kavramı açıklığa kavuşturulmuştur.

Üçüncü Bölümde Yazarlar; Uygur ÖZTÜRK ve Elvan OKUTAN'ın “*Çalışan Öğrencilerin Kariyer Başarısı Algıları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*” isimli araştırmalarında, kişilerin öğrencilik dönemlerinde çalışma hayatında yer almasından kaynaklanan olumlu ve olumsuz çıktılar ele alınmış, gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre subjektif kariyer başarısı açısından öğrenci olmayan çalışanların kariyer başarılarının, çalışan öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dördüncü Bölümde Yazar Can MAVRUK'un “*Öğrencilerin Kişilik ve Psikolojik Durumlarının Subjektif Refah Üzerine Etkileri: Çukurova Üniversitesi Örneği*” isimli çalışmalarında, öğrencilerin kişilik ve duygu değişkenlerinin yaşam memnuniyeti üzerine doğrudan ve dolaylı etkilerini araştırılmış bu bağlamda yapısal denklem modelleme (SEM) kullanılarak, iyimserliğin aracı rolünü incelemek için kişilik ve duygu değişkenlerinin dolaylı etkilerinin anlamlılığı test edilmiştir.

Beşinci Bölümde Yazar Hakan ÇAYALAN'ın “*Akademisyenlerin Dedikodu Algılarının İş ve Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkisi*” başlıklı araştırmalarında, akademik çevrelerde dedikodunun iş ve yaşam tatmini üzerindeki etkileri ortaya çıkarılarak elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Altıncı Bölümde Yazarlar Gözde Bilgin ÇALKAYA, Burcu GÜLEÇ ve Nahit Erdem KÖKER' in “*Sanal Toplulukların Kültürel Yapısı: Netnografik Bir Analiz*” başlıklı çalışmalarında, netnografik bir

araştırma gerçekleştirilmiş, araştırmaya konu sanal topluluğun yapısı ve kültürü ile ilgili derinlemesine inceleme yapılmıştır.

Yedinci Bölümde Yazar Melahat DEMİRBİLEK'in "Sosyal Hizmet Perspektifinden Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Koruma İhtiyaçları" başlıklı çalışmalarında, dezavantajlı grupta yer alan mevsimlik tarım işçilerinin, yaşam ve çalışma koşulları incelenerek, bu işçilerin yaşam ve çalışma koşullarının insan onuruna yakışır bir şekilde geliştirilmesi için sosyal koruma önlemlerine ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Bu kitabın hazırlanması sürecinin her aşamasında yanımızda olan değerli İKSAD ailesine sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca emekleri ve özverili çalışmalarından dolayı tüm yazarlarımıza teşekkür ederiz.

Dr. K. Hakan DERİN

Editör

BÖLÜM 1

SOSYAL POLİTİKA BAĞLAMINDA SOSYAL KORUMA

Doç. Dr. Melahat DEMİRBİLEK¹

¹ Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Türkiye.
demirbilek@ankara.edu.tr, (0312) 381 23 50, ORCID NO: 0000-0003-1281-2367

GİRİŞ

Sosyal politika bireylere, ailelere ve topluma ait sorunların çözümüne ilişkin tedbirleri içeren geniş ve dinamik bir alandır. Toplumsal, ekonomik, teknolojik vb. yapılarda değişimler meydana geldikçe sosyal politika yeniden yapılanma içine girmektedir. Toplum bireylerden oluştuğu ve bireyler hem kendi aralarında hem de toplumdaki yapılarla etkileşime girdiğinden, bireyleri ilgilendiren sosyal sorunlar ve sorunlara yönelik çözüm uygulamaları da sosyal politikanın konusu içine girmektedir.

Sosyal yaşamdaki bireylerin sorunları ve ihtiyaçları oldukça kapsamlıdır. Sağlık, eğitim, konut, gelir dağılımı, gelir güvencesi, çalışma koşulları, sosyal adalet, yoksulluk, aile yaşamı ve birçok alanda çözüm bekleyen problemler yaşanmaktadır. Sosyal politika bu sosyal sorunlara çözüm üretmeyi bir dizi uygulama araçları kullanarak gerçekleştirmektedir. Bu araçlardan biri de ‘sosyal koruma’dır. Bu çalışmada sosyal politika ve sosyal koruma bağlamına değinilmektedir. Öncelikle sosyal politikanın ne olduğu, sonra sosyal korumanın ne olduğu ve işlevlerine yer verildikten sonra birbirleriyle ilişkileri ele alınmaktadır.

1. SOSYAL POLİTİKA

Sosyal politikanın ne olduğu ile ilgili açıcı bir perspektif sunması için öncelikle ‘politika’nın ne olduğu ile ilgili bir giriş yapmak uygun görünmektedir. Politika genel olarak bir toplumda belirli bir amaca yönelik önlemler bütünü ifade etmektedir. Toplum ya da sosyal gruplar içinde yer alan bireye ilişkin her konu sosyal’i ifade ettiğinden, bireyler de sosyalin konusu olmaktadır (Demirbilek, 2009, s. 66). Sosyal kavramı insanların bireyselliklerini ve bir arada yaşamalarını ifade eder. Sosyal politikanın temel amacı da farklı sosyal sorunlara toplumun genelini kapsayan çözümler üretmektir (Hothersall, 2010b, s.72’den akt. Başer, 2020, s.4).

Sosyal politikaları genel olarak devletin eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sosyal koruma ve sosyal hizmetleri içeren planlamaların ve hizmetlerin bütünü olarak ele almak mümkündür (Aslan, 2016, s.263). Başka bir ifade ile sosyal politika, sosyal sorunları konu edinir. Günlük yaşam sosyal sorunlarla iç içedir. Bunlar arasında yoksulluk, ayrımcılık, cinsiyet eşitsizliği, aile sorunları vb. yer alır. Günümüzde sosyal sorunlar gittikçe karmaşılaşmakta ve tüm insanlığı etkilemeye başlamaktadır (Başer, 2020, s.6).

Bu anlamda sosyal politikanın iki amacından biri sosyal hizmetler ve sosyal refahın sağlanması, diğeri ise sosyal sorunların giderilmesi için hükümetlerin bazı eylemlerde bulunmasıdır (Aslan, 2016, s.263).

Sosyal bir sorunla ilgili yapılması düşünülenler (amaç), nasıl yapılacağı (araç) ve ne yapılacağı (eylem) politikanın bileşenlerindendir. Bu kapsamda politika öncelikli olarak toplumsal yaşamda değişimlere ve değişimlerin nasıl olacağına yönelik yol belirler (Başer, 2020, s.1).

Dar anlamda sosyal politika işçi sınıfına ve bu grubun sorunlarına yönelik dar kapsamlı ve amaçları sınırlı olan bir politikadır (Koray, 2012, s. 27). Ancak sosyal politika ortaya çıktığı dönemdeki dar anlamından giderek uzaklaşmış ve genişleyerek günümüzde sosyal yaşamın birçok alanını kapsamaya başlamıştır. Bu açıdan dar anlamda sosyal politika, işçiler ve işverenler arasında ortaya çıkan çıkar çatışmalarını, dengesizlikleri gidermek sınıflar arasında uyum sağlamak amaçlarıyla sınırlıdır. Geniş anlamda sosyal sosyo-ekonomik hak ve özgürlüklere dayalı bir politika olarak bütün sosyal alanlar ve bütün sosyal grupların sorunlarına yönelik çözümler üreterek sosyal eşitlik ve sosyal adalet amacına yönelmiştir (Aslan, 2016, s.262; Koray, 2012, s.29). Başka bir ifadeyle geniş anlamda sosyal politika bireyler, gruplar, topluluklar ve sosyal kurumlar arasındaki ilişkileri düzenleyen ve müdahalelere rehberlik eden sosyal faaliyetler ve ilkeler bütünü olarak tanımlanabilir (Koray, 2012, s.29; Taşçı, 2010, s.12). Bu şekliyle sosyal politika insanların durumları ile ilgili geniş bir içeriğe sahip (Adams, 2002, s.4) olmuş ve sosyal politikanın kapsamındaki genişleme ilgi alanına giren konuları da çeşitlendirmiştir. Böylece sosyal politika çalışma yaşamı ile sınırlı olmaktan çıkmış ve toplumdaki tüm bireylerin ve ailelerin karşılaşılabilecekleri sorunları (işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma,

sosyal içirme, sosyal koruma, ayrımcılık, kişisel sosyal hizmetler, konut, sağlık, eğitim, aile ilişkileri) içine alacak şekilde genişlemiştir (Taşçı, 2010, s.9).

Toplumsal yapıdaki değişimin dinamizmi sonucu ortaya çıkan çatışmaların çözümü için alınan tedbirler (Aslan, 2016, s.261) olarak sosyal politika sosyal sorunlara devletin müdahalesini ifade etmekte, sosyal barış ile genel refah ve mutluluğu sağlama amacı taşımaktadır. Sosyal politika kamusal niteliğe sahiptir. Sosyal devlet ilkesi gereği devlet tarafından uygulanır ve denetlenir (Demirbilek, 2009, s.68-69).

Günümüzde sosyal devletten ve sosyal politikalardan beklentiler farklılaşmaktadır. Gençlerin eğitim ihtiyaçları farklılaşmakta, eğitim ve iş arasındaki ilişkiler değişmektedir. Yaşlı nüfus arttıkça sağlık sorunları arttığı için bakımlarını sağlamak amacıyla ayrı bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Kadınlar bir yandan toplumsal cinsiyet eşitliğini isterlerken, diğer yandan çalışma saatlerinin düzenlenmesinden çocuk bakımına kadar uzanan bir dizi ihtiyaçların karşılanmasını beklemektedirler (Koray, 2012, s.32). Yoksulluk, düşük gelir, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere erişememe, sosyal dışlanma sorunlarını yaşayan birey ve gruplar için sosyal koruma sağlanması ihtiyacı da sosyal politikanın genişleyen kapsamına işaret etmektedir.

Sosyal politikayı diğer politikalardan bağımsız düşünmek zordur, diğer politikalardan etkilendiği gibi, onları etkileme gücüne de sahiptir. Bu bağlamda sosyal politika ekonomi politikalarıyla ilişkilidir. Ekonomi sosyal politikanın ortaya çıkışı ve gelişimi

üzerinde etkide bulunduğu gibi sosyal politika da ekonomiyi etkilemektedir (Taşçı, 2010, s.9). Sosyal politikayı etkileyen faktörlerden biri de sosyo-kültürel faktörlerdir. Sosyal politikanın kapsamı ülkelere ve aynı ülkede zamana göre farklılık gösterebilmektedir (Aslan, 2016, s.262). Her toplumun kendine özgü değerleri, normları, kültürel kodları, o toplumun geliştirdiği sosyal politika anlayışını etkilemektedir. Benzer şekilde sosyal politikaların uygulandığı kişilerin sahip olduğu sosyal ve kültürel değerler de sosyal politikayı şekillendirmektedir (Taşçı, 2010, s.10). Aynı zamanda politikaların değişimi sosyal yaşamda da değişikliklere yol açmaktadır (Vitus, 2017, s.484). Sosyal politikanın amaçlarından olan insanların iyilik halleri sosyal yaşam içindeki ihtiyaçlarla ilgilidir (Taşçı, 2010, s.10). Sosyal politikanın insanların iyilik ve refahlarını yükseltme amacına yönelik mekanizmalardan biri de sosyal koruma uygulamalarıdır.

2. SOSYAL KORUMA

Sosyal korumanın ne olduğu ve kapsamı ile ilgili farklı yaklaşımlar mevcuttur. Ülkelerin refah modellerine göre uyguladıkları sosyal koruma mekanizmaları ve kapsamı farklılaşabilmektedir. Ancak sosyal korumanın ne olduğu ile ilgili ortak paydanın bireyleri, aileleri ve grupları sosyal risklere karşı koruma olduğu ifade edilebilir. Buradan hareketle geleneksel anlamıyla sosyal koruma, sosyal güvenlik yanında işgücü göçü, çalışmada sağlık ve güvenlik, ücretler, çalışma süreleri gibi çalışma koşullarına ilişkin sorunların sosyal adalet temelinde çözümünü içeren uygulamalar olarak tanımlanabilir

(Kapar, 2015a). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütüne (FAO) göre sosyal koruma, amacı sosyal ve ekonomik riski, kırılganlığı, aşırı yoksulluk ve yoksunluğu azaltmak olan bir dizi müdahaledir.

Sosyal koruma, sosyal adaletin sağlanmasında bir araç olmanın yanı sıra yoksulluğun önlenmesinde de bir tür sigorta olarak kabul edilir. Sosyal koruma; işsizlik yardımları, emeklilik, çocuk desteği, ev yardımı, ulusal sağlık sigortası, meslek edindirme programları, tarımsal sigorta ve daha pek çok mekanizma vasıtasıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır (Kayalidere ve Şahin, 2014, s. 63).

Sosyal koruma sosyal güvenlikle eş anlamlı olarak kullanıldığı gibi, sosyal güvenlik programlarını içeren ancak sosyal güvenlikle daha geniş bir kavram olarak ta ele alınabilmektedir. Burada toplumlar arasında sosyal koruma tanımı ve yaklaşımı bakımından önemli ayrımlar vardır. Farklı değerler, kültürler, gelenekler, kurumlar ve politik yapılar sosyal korumanın nasıl sağlanacağını ve tanımını etkilemektedir (Kapar, 2015a).

Sosyal koruma üç tür program içerir: (i) *Sosyal Yardım*: Kamuya açık olarak şartlı ya da şartsız nakit transferleri veya kamu çalışmaları programları, (ii) *Sosyal Güvenlik*: Hane halkının refahını veya gelirini etkileyen ya da katkı sağlayan programlar, (iii) *İşgücü Piyasası Koruması*: işsizlik maaşı sağlama, beceri geliştirme programları (FAO).

Sosyal koruma hem bir yaklaşım hem de bir dizi politikadır. Bir yaklaşım olarak, riskleri ve güvenlik açıklarını azaltmaya odaklanır ve resmi olmayan ağların yanı sıra kamu, özel ve gönüllü sektörlerin

müdahalelerini içerir. Tüm vatandaşların belirli asgari refah standartlarına sahip olduğu konusunda toplum genelinde bir dereceye kadar anlaşmaya varılmasına dayanır (Shepherd, Marcus ve Barrientos, 2004).

Toplumlar arasında sosyal koruma tanımı ve yaklaşımı bakımından önemli ayrımlar vardır. Farklı değerler, kültürler, gelenekler, kurumlar ve politik yapılar sosyal korumanın nasıl sağlanacağını ve tanımını etkilemektedir. Genişleyen kapsamı itibariyle sosyal koruma, yoksulluk, yoksunluk ve zayıflık gibi sorunların çözümünde temel araç olarak görülmektedir. Günümüzde sosyal koruma, çoğunlukla sosyal güvenlik esas alınarak tanımlanmaya çalışılmakla birlikte üzerinde uzlaşılan tek konu sosyal korumanın sosyal güvenlikten daha geniş bir alanı kapsadığıdır. Değişen ekonomik koşullar ve uygulanan ekonomik politikalar küresel düzeyde sosyal güvencesizlikleri, dolayısıyla sosyal koruma gereksinimini arttırmaktadır (Kapar, 2015a, s.188).

20. yüzyılda sosyal koruma sistemlerinin kapsamı genellikle gelişmiş ülkelerde yaygınlaşmakla birlikte bu ülkelerin çoğunda nüfusun tamamı kapsama alınmadığı gibi uygun koruma düzeyine de erişilememiştir. Sosyal korumaya yeterince önem verilmemesinin nedenlerinden biri devletlerin sosyal güvenlik aracılığıyla sağlanan korumanın getirdiği finansman yükünü üstlenmekten kaçınmaları ya da yeterli olanakları olmadığı için üstlenememeleridir. (Kapar, 2015b, s.154).

Sosyal koruma sistemleri sosyal adalet, sosyal güvenlik, sosyal uyumu geliştirici sosyal refah programlarını içermelidir. Sosyal koruma, sosyal dönüşüm, demokrasi ve sosyal adalet sağlama aracı olarak anlaşılmalıdır (IFSW). Bununla bağlantılı olarak sosyal koruma mekanizmalarının genel olarak dört amacı bulunmaktadır: (i) Sürekli geliri ve/veya yaşam standartlarını korumak, (ii) yoksulluğu azaltmak, (iii) ekonomik eşitliği sağlamak, (iv) sosyal dışlanmayı ve marjinalleşmeyi önlemektir (Şener, 2010, s.4).

Sosyal koruma mekanizmaları üç kategori altında sınıflandırılmaktadır: (i) belirli bir sosyal gruba, gelirden ve istihdamdaki statüden bağımsız olarak verilen genel desteklerdir (çocuk sahibi ailelere çocuklar için verilen destekler gibi), (ii) bireyin istihdam edilme durumuna ve istihdam sırasında yaptığı katkıya göre değişen sosyal sigorta uygulamalarıdır (işsizlik sigortası, emeklilik maaşı gibi), (iii) genellikle yoksulluk sınırının altında olanlara veya özel gruplara (engelliler gibi) verilen yardımlardır (Şener, 2010, s.4)

3. SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL KORUMA

Sosyal politikanın alanı çok geniştir. İhtiyaç sahibi bir topluluğu korumak için yapılanların çoğunu içerir. Bunlar toplumdaki güçsüz üyelerdir, ancak sosyal politika toplum üyelerinin sosyal ihtiyaçlarını da karşılamak durumundadır. Çalışma yaşamı sosyal hayatın merkezinde yer alır ve farklı istihdam biçimleri, iş dağılımı, iş alanında yaşanan çatışmalar gibi farklı sorunları ve ihtiyaçları gündeme getirir. Bu durumda çoğu çalışanlara uzun süreli sosyal koruma sağlama gereği ortaya çıkmaktadır. Sosyal korumanın temel

amaçlarından biri, bir gelir tabanı oluşturmaktır fakat bu genellikle eksiktir. Yine de dezavantajlı ve yoksul gruplar (yaşlılar, düşük eğitimliler, engelliler, yoksullar vb.) için sosyal koruma sağlama ve aşamalı olarak genişletilmesi tasarlamak mümkün görünmektedir. Kapsayıcı bir sosyal politikanın parametreleri arasında sosyal koruma yer almaktadır (ILO, 2000, s.113).

Sosyal politikaya ilişkin uygulamalar sosyal devlet, sosyal koruma, refah toplumu vb. ifadelerle kavramsallaştırılmaktadır. Sosyal koruma, devletin yurttaşları için olanaklı kıldığı sigorta ve diğer faydalar da dâhil olmak üzere tüm koruma mekanizmaları olarak tanımlanmaktadır. Bu alandaki farklı kavramsallaştırmalar birbirlerinin yerine kullanılabilmektedir. Sosyal güvenliğin “bireylerin ve ailelerin ekonomik ve sosyal risklerle karşılaşmaları durumunda gereksinim duydukları destek ve dayanışmanın, kamu programları aracılığıyla kurumsallaştırılmasıdır” biçiminde tanımlandığı ve bu haliyle sosyal korumayı karşıladığı görülmektedir. Harcamalar söz konusu olduğunda da sosyal koruma harcamaları ile kamu sosyal harcamaları birbirlerinin yerine geçebilmektedir. Sosyal politikanın toplumsal refahı artırmayı hedefleyen politikalar bütünü, sosyal güvenlik veya sosyal korumanın ise içinde sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetleri barındıran politikaları tanımladığı söylenebilir (Şener, 2010, s.2)

Sosyal koruma sistemleri sosyal adalet, sosyal güvenlik, sosyal uyumu geliştirici sosyal refah programlarını içermelidir. Sosyal koruma,

sosyal dönüşüm, demokrasi ve sosyal adalet sağlama aracı olarak anlaşılmalıdır (IFSW).

Sosyal koruma yoksullara koruma sağlamaya yönelik ve bir bütün olarak toplum için fayda sağlayan bir dizi hükümet politikasıdır. Bu tür politikalar, devletlerin tüm bireyler için temel hakları sağlama yükümlülüklerini yerine getirmeye yardımcı olabilir ve her zaman riski ve kırılganlığı azaltmayı ve yoksullar lehine büyümeyi teşvik etmeyi amaçlayan daha geniş bir politika dizisinin parçasıdır (Shepherd, Marcus ve Barrientos, 2004).

Sosyal korumanın temel amacı gerçekte işgücünün, piyasa toplumu tarafından metalaştırılmasının önüne geçmektir. Bu anlamıyla sosyal koruma, sosyal politikanın amaç ve araçlarıyla örtüşür. Benzer biçimde sosyal koruma, -sosyal politikanın bir konusu olması dolayısıyla sosyal güvenliğin de amacı olarak ifade edilmektedir (Kapar, 2015a, s.186).

Sosyal koruma geliri çeşitli biçimlerde yeniden dağıtarak, sosyal adaleti birkaç boyutta birden sağlamaktadır. Bireylerin yoksulluktan kaçınmalarına yardımcı olarak bireysel özerkliklerini geliştirir ve toplumla bütünleşmelerini destekler. Toplumun geneline eşit olarak yayılmış eğitim ve sağlığa ilişkin yüksek standartlar ve olanaklar sunar. Ancak sosyal koruma yalnızca ulusal gelirin yeniden dağılımını Ülkelerin yoksullukla mücadelede ve bütünsel bir insani gelişmenin sağlanmasında en temel sosyal politika araçlarından biridir (Kapar, 2006, s.7).

Bütün bunlar, korumayı genişletmenin yenilikçi yollarını gerektirir. Amacın sadece hayatta kalmak olmadığı, gelişmiş refah toplumlarında insan haysiyetine yaraşır bir standart sağlama ve sosyal içirme vazgeçilmez olduğu hatırlanmalıdır. Gelir güvenliğinin sağlanması, tartışmasız bir şekilde sosyal korumanın tanımlayıcı görevidir. Gelir dağılımındaki eşitsizlikleri gidermek yerine, sosyal koruma uygulamaları genel olarak sistemleri yeniden üreterek mevcut gelir adaletsizliğini güçlendirme eğilimindedir (ILO, 2000, s.115).

SONUÇ

Sosyal politika toplumda sosyal refah, sosyal barış ve mutluluğu sağlamaya çalışır. Bu anlamda modern sosyal politika bir yaşam biçimidir. Temel amacı sosyal gelişme ve kalkınmanın sağlanması, sosyal bütünleşme ve sosyal barışın sağlanarak sağlıklı bir toplum oluşturulması olan sosyal politika bu amacını gerçekleştirmek için bazı araçlar kullanır. Bu araçlar arasında sosyal güvenlik, işsizlik sigortası, istihdam programları, sosyal hizmet projeleri gelmektedir. Sosyal güvenlik sosyal politikanın temel bir bileşeni ve aracıdır (Demirbilek, 2009, s. 103).

Sosyal politika genel olarak devletin eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal hizmetleri içeren planlamaların ve hizmetlerin bütünü olarak ele alınabilir. Bu anlamda sosyal politikanın iki amacı olduğundan bahsedilebilir. Bu amaçlardan biri sosyal hizmetler ve sosyal refahın sağlanması, diğeri ise sosyal sorunların giderilmesi için hükümetlerin bazı eylemlerde bulunmasıdır. Sosyal politika ortaya çıktığı dönemdeki çalışanların sosyal güvenlik

ihtiyaçlarını karşılamaya dönük dar anlamından giderek uzaklaşmış, zaman içinde genişleyerek günümüzde korunma ihtiyaı olan bütün sosyal grupları ve sorunları kapsamaya başlamıştır. Bu bağlamda sosyal politika, bütün sosyal alanlar ve bütün sosyal grupların sorunlarıyla ilgilenme ve czmler üretme yoluyla sosyal eşitlik ve sosyal adalet amacına yönelmiştir. Böylece sosyal politika, çalışma yaşamı ile sınırlı olmaktan çıkmış ve toplumdaki tüm bireylerin ve ailelerin karşılaşabilecekleri sorunları (işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma, sosyal içerme, sosyal koruma, ayrımcılık, kişisel sosyal hizmetler, konut, sağlık, eğitim, aile ilişkileri vb.) içine alacak şekilde genişlemiştir.

Sosyal koruma, sosyal politikanın uygulama alanlarından biridir. Amaçları itibarı ile sosyal politika hedeflerinin hayata geçirilmesine hizmet etmektedir. Sosyal koruma en genelde yoksullara gelir veya tüketim transferi sağlayan, kırılgan grupları geçim sıkıntısına karşı koruyan, marjinalleşmiş bireylerin sosyal statülerini ve haklarını geliştiren kamu ve özel girişimleri olarak tanımlanabilir. Başka bir ifade ile sosyal risk ve gereksinimlerden kaynaklanan düşük yaşam standartlarına ya da yaşam standartlarının gerilemesine karşı koruma sağlamak için; kamusal ve toplu önlemler aracılığıyla bireylere ve ailelerine sağlanan yardımlar/ kollektif transfer sistemlerinin tümü sosyal koruma olarak ta tanımlanabilir. Bu anlamıyla sosyal riskleri azaltmaya yönelik tüm uygulamaların genel olarak sosyal koruma kapsamında olduğu ifade edilebilir.

Buna göre; sosyal korumanın öncelikli amaçları yoksulluğu ortadan kaldırmak veya azaltmak, işsizlik, yaşlılık, iş göremezlik gibi gelir kaybına yol açan önemli risklerle başa çıkmak için gelir güvencesi sağlamak, insanların sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere erişmesini güvence altına almak olarak ifade edilebilir. Sonuç olarak toplumdaki bütün sosyal grupların ihtiyaçları ve sorunlarıyla ilgilenen ve tedbirleri alan sosyal politikanın hedeflerinin hayata geçirilmesindeki en temel araç ve uygulamalardan biri olarak sosyal koruma önemli bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

- Adams, R. (2016). *Social Policy for Social Work*. First Published. Palgrave McMillan, New York.
- Aslan, S. (2016). Değişen Dünyada Aile Politikaları. *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde. (Ed. Nurşen Adak.). 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Başer, D. (2020). Sosyal Hizmet Bağlamında Sosyal Politika. (Ed. Doğa Başer) *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet* içinde. Ss.1-28. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Demirbilek, S. (2009). *Sosyal Politika Bağlamında Sosyal Hizmet*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).<http://www.fao.org/social-protection/overview/whatissp/en/> (Erişim: 13.11.2019).
- International Federation of Social Workers (IFSW). <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> (Erişim: 14.11.2021).
- International Labour Organization (ILO) (2000). Introduction Social Policy And Social Protection.. *International Labour Review*, Vol. 139 (2):113-117.
- Kapar, R. (2015a) Uluslararası Çalışma Örgütünün Sosyal Koruma Tabanları Yaklaşımı. *Karatahta İş Yazıları Dergisi*. 1(1): 181-209.
- Kapar, R. (2015b) Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinde Sosyal Koruma Hakkının Genel Çerçevesi. VII. Sosyal İnsan Hakları Sempozyumu. 10-11 Aralık 2015 Denizli.
- Kapar, R. (2006). Sosyal Adalet İçin Daha Fazla Sosyal Koruma. II. Ulusal Sosyal Politika Kongresi (24–26 Kasım 2006), Ankara.
- Kayalidere, G. ve Şahin, H. (2014). Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*. 2 (2): 57-75.
- Koray M. (2012). *Sosyal Politika*. 4. Basım, Ankara: İmge Kitabevi. s.27-32.

- Shepherd, A., Marcus, R.; Barrientos, A. (2004). Policy paper on social protection. UK Department for International Development (DFID), Final Draft, Overseas Development Institute (ODI), London.
- Şener, Ü. (2010). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV).
- Taşçı, F. (2010). *Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım*. Ankara: Nobel.
- Vitus, K. (2017). Policy and Identity Change in Youth Social Work: From Social-Interventionist to Neoliberal Policy Paradigms. *Journal of Social Work*. 17(4): 470-490.

BÖLÜM 2

GÖÇ VE TERÖR BAĞLAMINDA GÖÇÜN GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ

Doç. Dr. Ümmühan KAYGISIZ¹

Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan Iğdır AKARAS²

¹ Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ukaygisiz@mehmetakif.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0418-0144

² Iğdır Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, aslihan.igdir@igdir.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3211-696X

GİRİŞ

Dünya tarihinin en eski dönemlerinden itibaren farklı sebeplerle kitlesel halde göçler meydana gelmektedir. Kutsal kitaplardan tarihi dokümanlara kadar bu göçler ayrıntılı anlatılmaktadır. Kutsal kitapta “Mısırdan Çıkış” ya da Exodus olarak tasvir edilen büyük göç ile M.S. 350-800 yılları arasında Avrupa’ya yapılan yoğun insan göçü şeklindeki Kavimler Göçü bunlardandır.

Günümüz dünyası ise adeta bir göçler çağıdır (Castles ve Miller, 1993). Gerçekleşen uluslararası nüfus hareketleri ikili ve bölgesel ilişkileri, güvenliği, ulusal kimliği ve egemenliği etkileyerek dünya genelinde ülkeleri ve toplumları yeniden biçimlendirmektedir.

Gelinen noktada göçler, hem ekonomik hem de siyasi ve diğer boyutları ile en çok tartışılan konulardan bir tanesidir. Göçün terörizm üzerinde sistematik bir etkisi olduğuna dair çok sayıda kanıt bulunmamakla birlikte, literatür incelendiğinde terör olaylarının bir dizi tanımlayıcı değerlendirmesiyle birlikte bir miktar sistematik kanıt sunulan anekdot ve görüşe dayalı çalışmalar görülmektedir.

2000 yılı sonrasında terörizme karşı savaştan bahsedilmeye başlanmıştır. Hatta bu tarihle birlikte terörizme karşı savaş, yeni bir paradigma haline gelmiştir. Terörizm, tarihsel olarak genellikle sadece marjinal bir şekilde, ya harekete geçmek için bir tetikleyici olarak ya da hedefin kale duvarlarının arkasında bile savunmasız olduğu mesajını göndermek için kullanılmaktadır. Günümüzde terörizm bilhassa bazı coğrafyalar ile birlikte düşünülmekte, bu bölgelerde meydana gelen savaşlar, iç karışıklıklar ve istikrarsızlıklar bölge halkı

üzerinde göçe zorlayıcı bir etken olmaktadır. Özellikle Orta Doğu, Orta Asya ve Latin Amerika ülkelerinden kaynaklı göçler hedef ülkelerde çok ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu durum ise göç ve terör arasındaki illiyet bağıını güçlendirmektedir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki hangi sebeple olursa olsun kitlesel göçler bazı tehditleri ve suç oluşumlarını arttırmaktadır.

Göçün bir güvenlik meselesi olarak ele alınması ise, 1980’li yıllardan itibaren ve birden fazla olayın neticesinde söz konusu olmuştur. 11 Eylül olayı ve arkasından Avrupa’da yaşanan terör saldırıları, Arap Baharı sonrası yaşanan göç hareketleri, özellikle Suriye savaşından sonra Türkiye ve Avrupa’ya gerçekleşen mülteci hareketleri, göçmenlik karşıtı politikaların artmasına neden olmuştur (Sipahioğlu, 2021).

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Terör ve Terörizm

Tarih boyunca güç, çoğunlukla terör yoluyla, yani korkuyu kışkırtarak kullanılmıştır. Tüm despotik toplumlar, modern çağda sözde totaliter rejimlerde olduğu gibi korku üzerine kurulmuştur. Kurulu düzene boyun eğme, insanlığın çoğu zaman güvenliğe ve nihayetinde özgürlüğe giden yegane yolu olmuştur. Terrere, Latince’de “titretmek” anlamına gelmektedir. İlk olarak Mezopotamya’da Akadlı Sargon’un imparatorluğu terör üzerine kurulmuştur. Aynı şey daha sonra antik çağın ilk askeri imparatorluğu olan ve acımasız misilleme yöntemleriyle ruhu ezmeyi ve iradeyi kırmayı amaçlayan Asur için de geçerlidir. Bu açıdan Moğollar’da olduğu gibi tarih dokusunun büyük

bir bölümünü oluşturan despotik toplumlarda köleleştirme aracı ve kitlesel itaatin garantörü olarak hizmet etmiştir (Chaliand and Blin, 2007:vii). Terörizm tarihçileri, terör kelimesini Fransız Devrimi dönemindeki devlet terörü için kullanmakla birlikte, genellikle, bu olgunun değişen derecelerde daha önceki dönemlerde de olduğunu ve o zamandan beri de yaygın olarak gerçekleştiğini eklemeyi ihmal etmektedirler. Aslında, asıl amacı terörize etmek olan terörizm, tarihsel olarak, terimin mevcut kullanımının önerdiğinden çok daha geniş bir fenomen olarak görülmüştür (Chaliand and Blin, 2007:vii-viii).

Çağdaş terörizmin en kötü nam salmış örneklerinin, siyasi amaçlarına rağmen, dini bir boyuta sahip olduğu gerçeği, tekrar eden tarihsel bir olay olarak din adına terör, kutsal terör şeklinde tarihin en eski dönemlerinden itibaren görülmektedir. MS. birinci yüzyılda Yahudi Zelotlar (Hengel, 1989) bunun bilinen ilk örneklerindendir. Sicarii olarak da bilinen birinci yüzyıldaki Yahudi Zealotlar, sistematik terörü uygulayan ilk gruplardan biridir. Zelot mezhebi, Ortadoğu'daki organize terörizmin ilk tezahürlerinden biri olarak birinci yüzyılda Filistin'de yazılı olarak kayıtlara geçmiştir. Zealotları ifade etmek için sicarius (hançerli adam) (Williams and Head, 2011:32-33) kelimesinden türetilen genel bir Latince terim olan sicarii kelimesi kullanılmaktadır (Chaliand and Blin, 2007:55).

Zealotlar'ın yanı sıra 11. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar İsmaili mezhebine bağlı olan Haşhaşiler de dikkate değerdir. Haşhaşilerin kökleri İran ve Suriye olmak üzere iki bölgededir. Terörü psikolojik

amaçlarla kullanmayı seçerek, diğerlerinin yanı sıra yabancı bir Hristiyan gücü, Haçlıları hedef almışlardır. Bir görev sırasında kendilerini isteyerek feda etmelerine izin veren sarsılmaz bir inançla yetiştirilmişlerdir. Zealotlar ve Haşhaşiler, terör örgütünün iki klasik örneğidir. İki mezhep arasında reddedilemez paralellikler vardır. Zealotlar hakkında çok az metin olsa da suikastçıların tarihi oldukça iyi belgelenmiştir. İki yüzyılı kapsayan bu tarih, çok önemli bir anda ortaya çıktığı için belgeler açısından oldukça zengindir. Suikastçıların tarihi, yüzyıllar boyunca terörist taktiklere başvuran çoğu hareketin dinamiğini dikkate değer ölçüde şekillendirmiştir (Chaliand and Blin, 2007:57-61).

Terör her şeyden önce bir araç ve bir tekniktir. Bu teknik, terörizmin on dokuzuncu yüzyıl milliyetçi hareketlerinin ürünü olduğu şeklindeki yaygın görüşün aksine, savaşın kendisi kadar eskidir. (Chaliand and Blin, 2007:5-6).

Bugünün terörizmi, uzmanların grup veya aşağıdan yukarıya terörizm dediği şeydir, ancak yukarıdan aşağıya terörizm tarih boyunca çok daha yaygın olmuştur. Yirminci yüzyılda totalitarizmin gelişile en parlak dönemini yaşamıştır. Mağdurlar açısından, yukarıdan aşağıya terörizm, aşağıdan yukarıya muadilinden çok daha fazla zarar vericidir (Chaliand and Blin, 2007:6). Hiçbir toplumun terörizm üzerinde tekeli yoktur ve açıklandığı üzere tarih boyunca terör eylemleri çok sayıda coğrafi ve kültürel alana damgasını vurmuştur.

Günümüzde IŞİD ve El Kaide kaynaklı olaylar, hem Avrupa'da hem de Kuzey Amerika'da popülistleri İslamofobik mesajlarla yönlendir-

meye yardımcı olmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'ta politikacılar, liberal-demokratik siyasi sözleşmelerini alt üst etme tehdidi oluşturan terör sorununa aşırı ve radikal çözümler önermektedirler. Oysa gelinen noktada terörizmin belirli bir dine veya dünyanın bir kısmına ayrılmaz bir şekilde bağlı, şiddet içeren bir eylem olduğunu iddia etmek yeterli değildir. Terörün gerçekte ne olduğunu ve nasıl tanımlanacağını anlamak için onun tarihsel arka planını öğrenmek gereklidir (Laqueur and Wall, 2018:7).

Terörizm, belirli mağdurların ötesinde geniş bir kitleyi korkutmak yoluyla siyasi veya sosyal bir amaç elde etmek için bireyler veya ulus altı gruplar tarafından kasıtlı olarak gerçekleştirilen şiddet kullanma veya kullanma tehdidi olarak tanımlanabilmektedir (Enders, Gaibullov and Sandler, 2011:321).

Bu tanıma göre terörizm, organize olmayan şiddet içeren siyasi protesto biçimlerinden (isyanlar, çete şiddeti gibi), siyasi olmayan şiddet eylemlerinden (şiddet içeren suçlar, silahlı saldırı) ve hükümet tarafından gerçekleştirilen şiddetli baskıya kadar bazı faaliyetleri de kapsamaktadır. Terörizmin bazı durumlarda büyük çaplı iç savaşlarla örtüştüğü de görülmektedir (Helbling and Meierrieks, 2020:3). Günümüzün yaygın tabiriyle, terörizm, devlet karşıtı grupların faaliyetleri olarak anlaşılmaktadır (Simpson, 2019:2).

Yurtiçi terörizm yer, hedef ve faillerin hepsi aynı ülkeden olmakla birlikte ulusötesi terör, birden fazla ülkeyi ilgilendirmektedir. Bu açıdan 11 Eylül saldırıları ulusötesi terörizmin önde gelen örneğini oluşturmaktadır. Çünkü failler birkaç Orta Doğu ülkesi ile ilişkili iken,

saldırıları ABD’de meydana gelmiştir (Enders, Gaibullov ve Sandler 2011, 321).

Bilinçli olarak gerçekleştirilen ve insanları rahatsız edici bir eylem olan terörün amacı dikkat çekmektedir. 21. yüzyılın ilk yıllarında genel olarak tüm dünyanın dikkatini daha yoğun çekmeye başlamıştır. Bunda kullanılan yöntemlerin etkisi büyüktür. Ayrıca kullanılan teknik ve yöntemlerde önemli değişiklikler olmaya başlamıştır. Örneğin, 1960’ların sonlarına kadar sürse de, uçağın bir terör taşıyıcı vektörü haline gelmesinden doğrudan terörizmin gerçekleştirildiği unsur olması 21. Yüzyılın ilk büyük terör hareketi olan 11 Eylül saldırıları ile gerçekleşmiştir.

11 Eylül’den sonra tüm dünya kendini teröre karşı savaş dönemi içinde bulmuştur. Terörizm sıklıkla sağduyu çizgisinden çıkan ve sadece haksız değil, aynı zamanda acımasız, akıl dışı faaliyetleri içermektedir (Townshend, 2002:1-2).

Hem siyasi hem de akademik çabalar terörle başa çıkmak, terörizmi suç şiddetinden veya askeri harekattan ayırt etmek için tanımlama sorununa defalarca odaklanmıştır. Townshend’a göre terör süreci üç unsur ile ayırt edilebilir: (1) Şok, dehşet ve korku vasıtasıyla dikkat çekme, en baştaki aşamadır. Düzen ve güvenlik ihtiyacı devletleri sözleşmeler ve sınırlar oluşturmaya zorlamaktadır. Terör eylemleri ise bu tarz güvenlik duvarlarını aşarak savunmasızlara saldırmak ve güvenlik endişesini çarpıcı biçimde arttırmak suretiyle dehşet ve korku oluşturmaktadır.

(2) Terörizmin vermek istediği mesaj; bu unsur, sürecin çok daha karmaşık ve daha az öngörülebilir bir bileşenidir. Çeşitli mesajlar, şiddet eyleminin kendisi tarafından iletilebilmektedir.

(3) Verilecek yanıt (savaşmak vs.) (Townshend, 2002:8).

Önemli sayıda çok çeşitli hareketleri ve grupları kapsayan “terörizm” terimini tam olarak anlamak için yukarıdaki gibi özet bir tipoloji oluşturmak gerekmektedir. Terörizm, bir anlamda bir taktiktir ve özünde siyasi bir rengi yoktur. Fakat çoğu durumda, terörizm politik bir stratejiyi temsil etmektedir. Bazı kavramlardan da keskin şekilde ayrılmaktadır. Örneğin savaş fiziksel zorlamaya dayalıyken, terörizm psikolojik bir etki yaratmaya çalışmaktadır.

Terörizmin tarzı politik ve psikolojiktir. Birey ve siyasi rejimler üzerinde bir etki bırakmak, herhangi bir terörist hareketin amacıdır. Teknoloji, bu hedeflere ulaşmada ikincil bir faktördür, çünkü birincil kaynağı insandır ve son derece psikolojiktir (Chaliand and Blin, 2007:179).

Bu kapsamda genel olarak terörizm faaliyetlerinin aşırı şiddet, tehdit edici sistematik şiddet, devleti bazı tepkilere itme, toplumsal düzeni istikrarsızlaştırma ve toplumsal çöküşe yol açma, terör sarmalı ve terörle mücadele faaliyetlerini ortaya çıkarma şeklinde etkileri olduğu söylenebilir.

1.2. Göç

Göç ve sığınma, günümüzde ulusal ve küresel yönetişimin kilit konularıdır. Toplumlar ve ülkeler küresel sosyal, ekonomik ve politik

alışveriş ve ağırlara giderek daha fazla yerleştikçe, ulaşım ve iletişim geliştikçe ve küresel eşitsizlikler ve bölgesel çatışmalar büyüdükçe, göç ve sığınma siyasi önem açısından büyümeye mahkum tartışma alanlarıdır. Öte yanda küresel Kuzey'in artan cazibesi ve gelişmiş ülkelerin işgücü piyasası göçmenler için oldukça çekici göç sebeplerini oluşturmaktadır.

Göç tartışmaları 2000'li yılların ilk on yılına uluslararası terör tehdidi ve çok kültürlülük politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ile damgasını vurmuştur. Bu açıdan 2000'li yıllar sadece ekonomik göçmenler için değil, teröristler için de sınırları kapatma çabalarına tanıklık etmektedir (Triandafyllidou, 2016:1).

Yirmi birinci yüzyılın ikinci on yılında, göç iklimi de değişmeye başlamıştır. Hem göçmen işgücü ihtiyacı hem de kültürel çeşitlilik endişeleri ikinci plana atılırken dikkatler düzensiz göç ve sığınma taleplerine odaklanmaya başlamıştır. Bu değişimde hem iç hem de dış faktörlerin etkisi vardır.

Asya ve Afrika'daki savaşın parçaladığı ülkelerden güney Avrupa kıyılarına dramatik yollarla inen göçmenler ve sığınmacılar, kamu düzenini ve güvenliği tehdit etmeye başlamış, diğer taraftan da Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'daki popülist ve yabancı düşmanı partileri daha radikal söylemlere itmiştir.

Kuzey Afrika ve Orta Doğu'daki (Arap baharı ve sonrası) siyasi istikrarsızlık ve iç savaşın yanı sıra çeşitli bölgelerde devam eden siyasi huzursuzluk ve etnik çatışmalar, Irak, Sudan, Suriye, Somali ve

son olarak Afganistan gibi ülkelerden düzensiz göç ve sığınmacı akışlarını daha da körüklemektedir (Triandafyllidou, 2016:2).

Bu açıdan yirmibirinci yüzyıl göç hareketleri göçmen kavramından ziyade daha çok mülteci kavramını ortaya çıkarır niteliktedir. Bunda savaşlar ve iç karışıklıklar etkili olmaktadır. Bu açıdan uluslararası toplumun koruma sağlama ve daha kapsamlı bir mülteci rejimi oluşturma sorumluluğu konusundaki bilinci, daha doğrusu mülteci sorunlarını ele almak için oluşturulan ilk uluslararası çerçeve bir önceki yüzyıldan kalmadır. İlk olarak Avrupa'daki savaş sonrası mülteci hareketlerinden dolayı Birinci Dünya Savaşı sonrasında 1921'de Milletler Cemiyeti himayesinde Nansen Komisyonu oluşturulmuştur. Modern uluslararası mülteci rejimleri, Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na kadar devam eden mültecilerin toplu olarak tanınmasının ilk aşaması; İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonra, Uluslararası Mülteci Örgütü gibi geçici nitelikte birkaç kurumsal çerçevenin kurulmasıyla ikinci bir geçiş aşaması ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) kurulması ve 1951 Cenevre Sözleşmesi ile başlayan üçüncü bir bireysel tanıma aşaması şeklinde üç aşamada inşa edilmiştir (Papagianni, 2016:320-321).

Günümüzde göçmenler tanım gereği yabancı uyruklu olduklarından, ulusötesi terörizm, terörizm ve göç arasındaki bağ son derece kuvvetlidir. Ulusötesi terörizm, göçmenler (yabancı uyruklular) tarafından hedef ülkede ya hedef ülkenin sakinlerine ve kurumlarına ya da diğer yabancı uyruklulara karşı yürütülen terörizm ve

göçmenlere karşı yerliler tarafından işlenen terörizm (hedef ülkenin sakinleri) olmak üzere iki kategoriye ayrılabilir.

Görüldüğü gibi terörizm ve göç birbirinden çok uzak kavramlar değildir. Tarih boyunca bu bağı ortaya koyan bir takım örnekler mevcuttur. Bu durumu, Kıbrıs adası üzerinde yaşayan Rum ve Türkler arasında yaşanan olaylarda (terör örgütü EOKA tarafından Kıbrıs Türklerinin göçe zorlanması) ve günümüzde de gelişmelerin takip edilebildiği İsrail ve Filistin arasında yaşanan olaylarda (Filistinlilerin yaşadıkları bölgelerden çıkmaya zorlanması) görmek mümkündür.

2. NEDENSELLİK BAĞLAMINDA GÖÇ VE TERÖRİZM

Bir ülkeden diğerine göçün terörle ilgisi var mıdır? Başka bir deyişle, terörizm göç akımları yoluyla mı yayılmaktadır? Sorusuna yanıt bulabilmek amacıyla literatürde çok sayıda araştırma yapılmıştır. Araştırmalar genelde göç, terörizm ve uluslararası yayılma olmak üzere üç kavram etrafında yoğunlaşmıştır. Bu açıdan göçmenlerin, devletler arasında politikaların, ideolojilerin ve davranışların ve nihayetinde terörün yayılmasına yol açan bir bağlantı oluşturabileceği argümanı üzerinde durulmaktadır. Bu argümana göre göçmenler, terörizmin ülkeler arası seyahatini kolaylaştıran bir araç olabilmektedir.

Göç ve terörizm bağı, 9/11 saldırıları ve daha yakın tarihli 2015 Paris saldırıları gibi olaylarla birlikte siyasi çevrelerde ve akademik camiada dile getirilmeye devam etmektedir. 2015 sonrası mültecilerin Avrupa'ya akını ve seçim olayları (göçmen karşıtı ve sert seçimler)

göç, terörizm, kamu politikası ve seçim politikaları arasındaki etkileşimin daha ileri analizlerini gerektirmiştir. Göç ve terörizm bağlantısının incelenmesi bu nedenle nispeten genç ve dinamik bir araştırma alanıdır (Helbling and Meierrieks, 2020:15). Ayrıca, siyaset bilimi, ekonomi, sosyoloji ve sosyal psikoloji gibi farklı disiplinlerin bu araştırma alanına katkıda bulunması, literatürü zenginleştirmektedir.

Göçün terörizm üzerinde sistematik bir etkisi olduğuna dair hiçbir kanıt bulunmamakla birlikte, literatürde terör olaylarının bir dizi tanımlayıcı değerlendirmesiyle birlikte çok sayıda anekdot ve görüşe dayalı çalışma mevcuttur. Analize dayalı çok az sayıdaki çalışmada göç ve terörizm arasındaki korelasyona yönelik bir miktar sistematik kanıt sunulmaktadır. Camarota (2002), Leiken (2004), Kephart (2005), Leiken ve Brooke (2006) bunlardan bir kaçıdır (Dreher et al, 2017:4-5).

Göçün terörizmdaki rolünü inceleyen mevcut ampirik literatür gelişmeye devam etmektedir. Literatürde Bove ve Böhmelt tarafından 2016 yılında yapılan kapsamlı çalışma oldukça dikkat çekmektedir. Bove ve Böhmelt, terörizmin teröre yatkın ülkelere hedef ülkelere geçişini incelemektedir. 1970 ve 2000 yılları arasındaki verileri inceleyen mekansal ekonometrik yöntemleri kullanarak, göçün, terör eylemlerini kaynak ülkelere ev sahibi ülkelere iletmek için bir araç olarak hareket ettiğini öne süren bir göç içinde göç hipotezi önermişlerdir. Göçün yerel ve uluslararası terörizmle ilişkili olup olmadığı konusundaki tartışmalardan yola çıkan araştırma, bu

konudaki eksikliği gidermek için bir katkı olarak, 1970 ile 2000 yılları arasında 145 ülkedeki göçmen akışlarının ve terör saldırılarının sayısının mekansal-ekonometrik analizlerini raporlamıştır. Sonuçlar, teröre eğilimli devletlerden başka bir ülkeye taşınan göçmenlerin gerçekten terörün yayıldığı bir araç olabildiğini ve daha yüksek düzeyde terörizme sahip olan menşe ülkelerin, terör faaliyetlerini, kendilerinden daha fazla göçmen alan hedef ülkelere aktarma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Araştırma, uluslararası ve yerel terörizm anlayışını önemli ölçüde geliştirmekte ve terörizme skolastik yaklaşımın yanı sıra dünya çapındaki ülkelerin göç politikaları için kritik çıkarımları ortaya koymaktadır (Bove and Böhmelt, 2016).

Dreher ve diğerleri tarafından 2017 yılında belirli ülkelerden göçün daha fazla terörist saldırıya yol açıp açmadığını test etmeye yönelik bir çalışma yapılmıştır. 1980-2010 yılları arasında gözlemlenen 20 OECD varış ülkesi ve 183 menşe ülke incelenmiştir. Dreher ve diğerleri, göç modellerindeki değişkenliği açıklamak için bir takım itme/çekme faktörleri kullanmıştır. Müslüman menşeli ülkelere göçün hedef ülkelere daha yüksek terör riskine yol açtığına dair hiçbir kanıt bulamamakla birlikte, terör açısından zengin menşeli ülkelere kaynaklanan yüksek bir terör riski olduğunu saptamışlardır. Bir ülkede ikamet eden yabancı stokunun o ülkede terör saldırısı olasılığı üzerindeki nedensel etkisini analiz eden çalışmada, bir ülkede yaşayan yabancıları dışlayan politikaların, yabancı nüfusun şiddete başvurma riskini azaltmaktan ziyade artırdığı ve aynı şekilde ev sahibi ülkede yabancılara yönelik terörist saldırıların arttığı sonucuna varmışlardır. Ayrıca yüksek vasıflı göçmenler, düşük vasıflı

göçmenlere kıyasla önemli ölçüde daha düşük terör riskiyle ilişkilendirilmiştir (Dreher et al, 2017:1-57).

Michael Light ve Julia Thomas ise belgesiz göç ve terörizm arasındaki bağlantıyı Amerikan toplumu özelinde incelemişlerdir. Tartışmalı bir konu olarak ele alınan izinsiz göç, 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra ciddi bir ulusal güvenlik tehdidi olarak yeniden çerçevelenmiştir. Çalışmada izinsiz göç akışları ile terörist faaliyetler arasındaki ilişkiye dair ampirik değerlendirme yapılmıştır. Bunun için terörle ilgili faaliyetleri ölçmede mahkumiyet ve kovuşturma verileri kullanılmıştır. 1990'dan itibaren 50 eyaletten kriminolojik, sosyoekonomik ve demografik bağlamda çok sayıda veri kaynağı birleştirilerek bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, bu dönemde artan izinsiz göçün terör saldırıları, radikalleşme veya terör kovuşturmaları ile ilişkili olmadığını göstermektedir (Light and Thomas, 2020).

Richard J. McAlexander, göç ve terörizm arasındaki ilişkiyi Batı Avrupa'da sağ ve sol terörizm açısından 1980–2004 yılları arası bağlamında analiz etmiştir. Araştırma sonucunda göçteki artışın terörizmdeki artışla olumlu bir şekilde ilişkili olduğu ancak sadece sağcı terörizmle ilişkili olduğu bulgusunu orta koymuştur. Buna göre bu tarihler bağlamında göçün, solcu terörizm veya diğer sağcı olmayan terörizm üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Öte yandan Avrupa dışından gelen göçmen akışı sağ terörle olumlu bir ilişki içindeyken, Avrupa içi göç için herhangi bir ilişki bulunmamaktadır (McAlexander, 2020:179). Öte yandan Helbling ve Meierrieks

tarafından yapılan araştırma bulguları da göçmenlerin (sağcı) terörizm tarafından mağdur edildiğini ve bu kapsamda göçmenlik karşıtı duyarlılık için günah keçisi olarak hizmet ettiğini göstermektedir. Onlara göre, göç-terörizm bağlantısının bu boyutu, kamusal söylemde ve ampirik çalışmalarda yeterince değerlendirilmemektedir (Helbling and Meierrieks, 2020:15).

Göç ve terörizm bağlantısı, çok destekleyici kanıtlar olmamasına (hatta aksi yönde kanıtlar bulunmasına) rağmen siyasi ivme kazanmaya devam etmektedir. İhlamur Öner, bu noktaya dikkat çekerek terörizm ve göç arasındaki varsayılan bağlantının geçerliliğini değerlendirirken, göç ve özgürlükler üzerindeki baskıların gerçekte neden ve nasıl terörizme elverişli koşullar yarattığını göstermeye çalışmıştır. Ona göre, göçü terörizmle kolayca ilişkilendirme eğilimi, göç ve ilticanın güvenlikleştirilmesi ile ilgilidir. Göçü bir güvenlik ve hatta bir terör tehdidi olarak inşa eden daha geniş güvenlikleştirici söylem, uzun zamandır göç politikasını şekillendirmektedir. Bu açıdan güvenlikleştirici söylem bağlamında özellikle sınır güvenliği uygulamaları, denizde durdurma, geri itme operasyonları, mülteci akınını durdurmak için çitler veya duvarlar inşa edilmesi gibi insani maliyeti çok ağır olan ve sınır güvenliğini insan hayatından önceleyen bir dizi politika uygulaması bunun nasıl olduğunu göstermektedir (İhlamur Öner, 2019:195).

Gelinen noktada göçün, terör eylemlerini kaynak ülkelere ev sahibi ülkelere iletmek için bir araç olarak hareket ettiğini öne süren çalışmalar son dönemde artmaktadır. Daha yüksek düzeyde terörizme

sahip olan menşe ülkelerin, terör faaliyetlerini, kendilerinden daha fazla göçmen alan hedef ülkelere aktarma eğiliminde oldukları sonucunu ortaya koyan çalışmalar bu doğrultuda artmaktadır. Göçün terörizmin hedef ülkelere yayılmasına yardımcı olabileceği endişesi yaygındır. Bu, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde 11 Eylül 2001'den beri geçerlidir. Benzer şekilde, Avrupa'da da savaştan zarar görmüş bölgelerden kaynaklanan kitlesel Müslüman göçü korkuları vardır. Tablo 1 göç ve terörizm açısından ulusötesi terörizm saldırılarını göstermektedir.

Tablo 1. Ulusötesi Terörizmin Coğrafi Dağılımı³, 1995–2016

Sırası İle	Uluslararası terör saldırılarının ortalama sayısı	Bir milyonda kişi başına ortalama ulusötesi terörist saldırı sayısı	Uluslararası terörizm ölümlerinin ortalama sayısı	Bir milyonda kişi başına ulusötesi terör kaynaklı ölümlerin ortalama sayısı
1	Afganistan	Libya	ABD	Irak
2	Birleşik Krallık	Lübnan	Irak	Afganistan
3	Fransa	Afganistan	Afganistan	Somali
4	Irak	Somali	Hindistan	Lübnan
5	Pakistan	Irak	Pakistan	Libya
6	Kolombiya	G.Afrika	Somali	İsrail
7	Somali	Cumhuriyeti	Cezayir	G.Afrika
8	Almanya	Sırbistan	Mısır	Cumhuriyeti
9	Libya	Yunanistan	Kolombiya	Burundi
10	Hindistan	İsrail	Etiyopya	Suriye
		Birleşik Krallık		Mali

Kaynak: Küresel Terörizm Veri Tabanı; Helbling and Meierrieks, 2020:5.

Göç ve güvenlik kavramları arasındaki ilişki, 11 Eylül sonrası yaşanan olaylardan sonra yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Saldırıların faillerinin yabancılar olması, sınır güvenliği ve göç kontrol

³ Liste sadece 1995 ile 2016 yılları arasında her zaman bağımsız olan ve bir milyondan fazla nüfusu olan ülkeleri dikkate almaktadır

sistemlerinin etkinliği konusunda zihinlerde soru işaretleri de bırakmaktadır. Bunun sonucunda başta ABD ve AB üye devletleri olmak üzere birçok devlet, uluslararası terörle mücadele amacıyla sınır güvenliğini ve göç kontrol sistemlerini geliştirmek amacıyla bir dizi önlem almıştır (Cinoğlu ve Altun, 2013:100).

Terörün nedenleri, kaynakları, operasyonları ve hedefleri vb. nedenlerle giderek daha fazla ulusötesi hale geldiği ve yalnızca tek bir bölge veya yargı alanıyla sınırlı olmadığı bilinen bir gerçektir. Hatta ulusötesi dinamikler bu açıdan daha fazla yer tutmaktadır. Göç kontrol araçlarının uluslararası terörizme karşı savaşmak için uygun araçlar olarak görölmesinin kesin nedenini bu durum oluşturmaktadır (Cinoğlu ve Altun, 2013:104).

Öte yandan göçün potansiyel olarak terörizmi yaymasının birçok yolu vardır. En açık şekilde, mevcut teröristler meşru işçiler, aileler ve mültecilerle birlikte göç edebilir. Ekonomik nedenlerle göçmenlerin gelişmiş dünyaya taşınması ve gelirlerini artırmasının ardından küresel terörizmin azalabileceğini gösteren hipotezler olmasına rağmen göçmenlerin yeni evlerinde yerlilere göre nispeten daha yoksul olmaları olasılığından dolayı göç, küresel terör saldırılarını azaltsa bile hedef ölkelerdeki saldırıların sayısını artırabilmektedir (Forrester et all. 2019:2).

Bu açıdan yerli halkın teröristlerle ilgili endişesi, Fransa’da meydana gelen 2015 Charlie Hebdo saldırısından (hiciv gazetesi olan Charlie Hebdo’nun ofislerine saldırı gerçekteşmiş, 12 kişi ölmüş, 11 kişi yaralanmıştır) bu yana artmıştır (Reynolds ve Hafez, 2017).

Göç ve terörizm ilişkisi politika yapıcılar, akademik çevreler ve küresel medya temsilcileri vasıtasıyla her geçen gün daha çok tartışılmakta ve konu siyasi ivme kazanmaya devam etmektedir. Özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki artan istikrarsızlık ve Arap ayaklanmalarından sonra insan hareketliliğini takiben gerçekleşen artan sayıda terör saldırıları göç/mülteci krizi ile ilişkilendirilmektedir.

Günümüzde göçün terörizm üzerinde koşulsuz bir etkisi olduğuna dair çok az kanıt mevcuttur. Dolayısıyla kanıtlar, göçün başlı başına bir terörizm Truva atı olmadığını göstermektedir. Öte yandan yoksulluk, çatışma, şiddet ve çevresel bozulmadan kaçan düzensiz göçmenler, mülteciler ve sığınmacılardan oluşan Avrupa veya ABD'ye giriş arayan karma akışların artması, göçü son derece politize bir mesele haline getirmektedir. Bahsedildiği gibi 2015 Paris terör saldırıları ve sonrasında Avrupa'daki diğer terör saldırıları, terörizm krizini, göç ve mülteci krizi ile ilişkilendirerek güvenlik ve göç algılarını değiştirmiştir (İhlamur-Öner, 2019:196).

Bununla birlikte, özellikle ev sahibi ülkelerdeki devlet kapasitesi ve sosyo-ekonomik koşulların zayıflığı ve göçmen ve özellikle mülteci entegrasyonu için zararlı olduğu durumlarda, göç yine de olumsuz koşullar altında terörizme yol açabilmektedir.

Genel olarak ifade edilirse göç ve terörizm bağının doğası gereği ulusötesi olması, sadece terörist şiddetin ve insanların sınır ötesi akışını değil, aynı zamanda terörizm nedeniyle korkunun ve göçmen karşıtı kızgınlığın sınır ötesi yayılmasına da yol açmaktadır (Helbling

and Meierrieks, 2020:15-16). Sonuç olarak, terörizmin göçmenlik karşıtı duyguları beslediğini, sağcı siyasi partilere fayda sağlarken, görevdeki hükümetlerin seçim pozisyonlarına zarar verdiğini ve daha katı göç politikalarına yol açtığını söylemek mümkündür.

Görüldüğü gibi terörizm, kamuoyunda gün yüzüne çıkan korkunç saldırılardan dolayı çok aktif bir araştırma alanı olmaya devam etmektedir. 2000 sonrası ise literatür özellikle, terörizmin son yarım yüzyılda nasıl değiştiği, hangi terörle mücadele önlemlerinin teröre karşı en iyi sonucu verdiği, yeni terörle mücadele yaklaşımları ve sınır aşan terör gibi konularla birlikte gelişmeye devam etmektedir (Gaibullov ve Sandler, 2019:277).

3. GÜVENLİK TEHDİDİ ALGISI OLARAK GÖÇ

Göç, mülteci ve sığınmacı meselesi, geçmişten beri insanlığın yaşadığı önemli sorunlardan birisidir. Ancak daha önce de açıklandığı üzere özellikle son dönemlerde uluslararası toplumun karşı karşıya kaldığı en önemli mesele haline gelmiştir. Uluslararası Göç Örgütü'nün 2020 raporuna göre, dünyada yaklaşık 281 milyon insan, uluslararası göçmen durumundadır (IOM Report/2020). Yine göç raporuna göre, en fazla göçü Asya ve Avrupa Kıtaları almaktadır. Özellikle de Suriye savaşı sonrası yaşanan mülteci krizleri, göçün bir güvenlik tehdidi olarak algılanmasına ve küresel sıkıntılara yol açmıştır.

Giderek artan ve insani kriz haline gelen göç hareketleri, sadece göçmenleri değil aynı zamanda devletleri ve tüm uluslararası sistemi etkilemektedir. Hükümetler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası örgütler mülteci problemlerini çözmek için faaliyetler gerçekleştir-

mekte ancak mültecilere yönelik gerekli yardımların yapılması için yeterli kaynağa veya kapasiteye sahip olunmaması devletleri iç politikaları bakımından ekonomik, toplumsal, siyasi ve hukuki anlamda olumsuz etkilemekte ayrıca uluslararası ilişkilerde de sorunlara neden olmaktadır. Göç meselesi, bunların yanı sıra hem ulusal hem de uluslararası anlamda bir güvenlik tehdidi olarak ortaya çıkmaktadır (Gürçam - Akaras, 2021:305).

Geçmişten beri süregelen mülteci meselesi, özellikle de 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaşla birlikte başta Türkiye olmak üzere dünyanın birçok ülkesini etkileyen önemli bir sorun haline gelmiştir. Kuzey Afrika’dan gelen göçmenlerin yanı sıra Ortadoğu’dan gelen ve Türkiye’yi aşarak Avrupa’ya geçmeye çalışan mülteciler Avrupa kıtasında da önemli bir problem olarak kabul edilmektedir (Gürçam - Akaras, 2021: 305). Günümüzde Afganistan’da Taliban rejiminden kaçan Afganların göç hareketleri, göçmen meselesinin siyasi ve hukuki olarak ele alındığı önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir.

Göçün meydana getirdiği sorunlar ve güvenlik ile ilişkisi, farklı yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Yoğun şekilde gerçekleşen nüfus hareketlerinin çeşitli güvenlik sorunlarına yol açtığı belirtilmektedir. Devlet merkezli geleneksel güvenlik yaklaşımında, bir ülkeden başka bir ülkeye doğru gerçekleşen göç hareketlerinin göç alan ülkeler bakımından bir ulusal güvenlik meselesi oluşturduğu ifade edilmektedir (<https://trguvenlikportali.com/ders-3-goc>). Mültecilerin gittikleri ülkeleri olumsuz şekilde etkiledikleri durumlar görülmektedir. Göç alan ülkeler bakımından mültecilerin barınma ve

korunması gibi sorumluluklar doğmaktadır. Mültecilerin bu ihtiyaçlarına yönelik kaynak kullanımı, devletleri ekonomik ve siyasi anlamda zorlayabilmektedir. Söz konusu devletler açısından bir diğer sorun, ülke halkı ile mülteciler arasındaki problemlerdir. Yerel halkta mültecilere yönelik oluşan ön yargı, mülteciler tarafından gerçekleşen şiddet olayları gibi durumlar, ülkede iç politika açısından sıkıntı oluşturmaktadır ve güvenlik tehdidi olarak kabul edilmektedir (Gürçam - Akaras, 2021: 320).

Göçün güvenlik sorunu olarak ele alınmasında, göç hareketlerinin hem iç hem de uluslararası çatışmalar neticesinde artması önemli faktördür. Suriye iç savaşı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki en büyük göç hareketine yol açmış ve ülke nüfusunun önemli bir çoğunluğu dış ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Suriyeli mülteciler Türkiye ve komşu ülkelere ve Türkiye üzerinden de Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere dünyanın diğer bölgelerine doğru kaçmak zorunda kalmışlardır. Bu yoğun göç hareketlerine maruz kalan ülkelerde çeşitli güvenlik endişelerinden kaynaklanan söylemler ve politikalar üretilmeye başlanmıştır. Bu nedenlerle göç meselesi günümüzde güvenlik konusu bağlamında ele alınan bir konu haline gelmiştir (Demirtaş, 2019: 1).

Göçün bir güvenlik tehdidi olarak kabul edilmesi, güvenlik kavramının genişletilmesiyle bağlantılıdır. Ulusal güvenliği vurgulayan ve yalnızca askeri tehditlere karşı devlet egemenliği savunması olarak anlaşılan geleneksel güvenlik yaklaşımının aksine,

genişletilmiş güvenlik teorisi göçün güvenlik bağlamında ele alınmasına neden olmuştur (Miholjcic, 2017: 59).

Göçmenlerin sebep olduğu düşünölen terörizm, uyuşturuu kaçakçılığı ve yasadışı göç gibi durumlar, özellikle AB ölkeleri için güvenlik sorunu temelinde ele alınmaktadır (Doğın, 2007: 58). Bu nedenle de göç ile güvenlik ilişkisi, güvenlikleştirme kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda başta Suriyeliler olmak üzere özellikle Avrupa'dakiler göçmenlerin gittikleri ölkelerde karşılaştıkları en önemli sorunlardan birisinin güvenlikleştirme söylemi ve uygulamaları olduğu ifade edilmektedir (Demirtaş, 2019: 2).

3.1. Güvenlikleştirme Kavramı

Güvenlikleştirme, özellikle Kopenhag Okulu ve Paris Okulu tarafından ortaya konmuş bir teodir. Barry Buzın, Ole Waever ve Jaap de Wilde öncölüğünde gelişen Kopenhag ekölü, herhangi bir sorunun siyasal aladan güvenlik alanına çekilerek güvenlikleştirildiğini vurgulamışlardır. Buna göre, siyasal araçlarla çözülebilecek bir konu, güvenlik konusu temelinde yeniden inşa edilerek güvenlik araçlarıyla çözülebilecektir (Demirtaş, 2019: 2). Bu anlamda güvenlikleştirme teorisi ile herhangi bir toplumsal sorunun, siyasal alana ve oradan da güvenlik alanına sokulabildiği belirtilmektedir. Siyasal alanın dışında olan bir sorun, devletin politika üreteceği bir konu haline gelmektedir (Şener, 2017:6). Güvenlik kavramı söz konusu olduğunda, sorun özel bir konu haline gelmektedir. Bir sorunun güvenlikleştirilmesi, konunun

siyasallaştırılması açısından önem kazanmaktadır (Buzan-Waever-Wilde, 1998: 23). Sorunun siyasal alana dahil edilmesinin ise, kamu politikası çerçevesinde ele alınmasıyla mümkün olduğu ifade edilmektedir. Siyasallaşan sorunla ilgili alınan kararlar ve bu soruna kaynak aktarılması, sorunun toplumsal mesele haline gelerek çeşitli önlemler alınmasını sağlamaktadır (Şener, 2017: 6; Buzan-Waever-Wilde, 1998: 24).

Güvenlikleştirme politikasıyla, askeri sorunlar dışındaki konuların güvenlik meselesi bağlamında ele alınması mümkün olmaktadır. Yani güvenlikleştirme, devletler açısından sorun teşkil eden ve önemli görülen siyasi ya da sosyal bir konunun, güvenlik alanına sokulması ve devlet bütünlüğüne yönelik tehdit olarak kabul edilmesidir. Söz konusu sorunun güvenlikleştirilebilmesi için ülke açısından varoluşsal bir tehdit olarak ileri sürülmesi ve toplumun sorunu bu yönde kabul etmesi önem taşımaktadır. Güvenlikleştirme söylemleri bu şekilde başarılı olabilmektedir. Güvenlikleştirme, sorunu meşrulaştırma bağlamında, devletler açısından belli bir konuda olağanüstü kararların alınmasına da olanak sağlamaktadır (Özlem, 2020: 560; Buzan-Waever-Wilde, 1998: 24).

Burada aslında sorunların güvenlik tehdidi bağlamında ele alınması söz konusudur. Doğrudan güvenliği tehdit etmeyen bir durumun güvenlikleştirilmesi mümkün olmaktadır. Devletlerin bir sorunu güvenlik bağlamında ele alması politika gereği alınmış bir karar olarak değerlendirilmektedir. Böylelikle güvenlikleştirilen konu,

devletlerin öncelikli sorunu haline gelmekte ve bu devletlere olağanüstü siyasi önlemler alma yetkisi vermektedir (Kılıç, 2018: 5).

3.2. Göçün Güvenlikleştirilmesine İlişkin Değerlendirme

Göç olgusu, Soğuk Savaş sonrası güvenlik meselesi bağlamında ele alınmış, sonrasında 11 Eylül saldırıları ve Ortadoğu'daki çatışmalar, Suriye'den kaçan insanların gerçekleştirdikleri göç hareketleri, göçün güvenlikleştirme sürecine girmesine neden olmuştur. Bu anlamda uluslararası göç hareketleri toplumsal güvenliğin sağlanması anlamında güvenlikleştirilmektedir. Burada devletin kimliğinin ve kültürel kodlarının korunmasının amaçlandığı belirtilmektedir (Özlem, 2020: 562).

Göçün güvenlikleştirilmesinde yasadışı göç olgusunun önemli etkisi olduğu belirtilmektedir. Düzensiz göçün yasadışı göç olarak tanımlanması, yukarıda belirtildiği gibi devletin siyasi tercihi olarak ortaya çıkmaktadır ve göç konusu güvenlik meselesi olarak gündeme getirilmektedir (İhlamur, 2008: 124)

Bu nedenlerle de uzun yıllar boyunca göç, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nde terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve organize suç kaçakçılığı ile giderek daha fazla ilişkilendirilmiştir. Siyasi liderler, medya ve hükümetler söylemsel olarak göçü ulusal ve uluslararası güvenliğe, ekonomik istikrara ve ulusal kimliğe yönelik bir tehdit olarak inşa etmektedirler. Göçmenler, eğitimleri, mesleki becerileri, geldikleri ülkeler ve toplumsal geçmişlerine bağlı olarak istenen ya da istenmeyen gruplar olarak kategorize edilmektedirler. Özellikle de bu eğilim, ABD ve AB ülkelerine yönelik terör

saldırılarıyla pekişmiş ve göçmen ile teröristi birbirine karıştıran yaygın bir klişenin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Jaskulowsk, 2018: 711).

Ortadoğu'dan gelen mülteciler ve sığınmacılar, tehlikeli bir güvenlik sorunu olarak etiketlenmekte ve hükümetler tarafından bir güvenlik sorunu inşa edilerek göçmenlere yönelik bu bağlamda resmi kararlar alınmaktadır. AB tarafından kamuoyunda düşmanca tepkiler oluşturacak söylemler geliştirilmektedir (Miholjcic, 2017: 59).

Göç, terör ve güvenlikleştirme kavramları ortak bir çerçevede değerlendirildiğinde, özellikle Avrupa ülkelerinde politika yapıcılarının ve genel kamuoyunun algısında terörün göçle yakından bağlantılı olduğu kanısı mevcuttur. Aslında bu yaygın sonucu ortaya çıkaracak objektif bulguların yeterli olmadığı ifade edilmesine rağmen, göçün, terör ve güvenlik tehdidiyle bağlantılı olduğu algısının genel Avrupa kamuoyunda yaygın olduğu kabul edilmektedir. Teröristler tarafından hedef alınmamış ülkeler de dahil olmak üzere siyasi liderler, terörü yüzeysel olarak göçle ilişkilendirmekte ve algılanan riske dayalı olarak ise katı göç politikalarının savunuculuğunu yapmaktadırlar. Diğer ülkelerde gerçekleşen terör eylemleri, hedef ülkelerde daha kısıtlayıcı göç yasalarının uygulanmasına neden olmaktadır (Bove-Böhmelt- Nussio, 2021: 202).

Sonuç olarak hükümetler, insanların devlet sınırları boyunca hareketlerini kontrol etmek için kısıtlayıcı sınır kontrolleri ve uluslararası ölçekte kabul politikaları getirmişlerdir. Devletler bu politikaları uygularken de Kopenhag Okulu'nun öncü analizlerine

atıfta bulunarak, göçün güvenlikleştirilmesi bağlamında hareket etmişlerdir (Jaskulowsk, 2018: 711).

SONUÇ

Uluslararası göç hareketleri içerisindeki düzensiz göçmenler dünyanın çoğu ülkesinde bir takım korkularla ilişkilendirilmektedir. Özellikle ülkelerin sınırları üzerindeki kontrolünü kaybetmesi, sosyal sistemlerin yetkisiz kullanım nedeniyle aşırı gerilmesi, yerli işçilerin istihdamdan atılması ve suç ve terörist faaliyetlerin artması gibi endişeler giderek artmaktadır. Göçün doğrudan ya da dolaylı ve uzun vadeli bir mekanizma yoluyla terörizmi yayabileceği tartışmaları son dönemlerde ortaya çıkan gelişmelerle önemli bir boyut kazanmaktadır. Dahası göçmenlerin, kendilerini ev sahibi ulusun üyelerinden izole etmeleri ülke içerisinde ayrışma ve gerilimleri arttırabilmektedir.

Göç ve terörizm konusundaki çalışmalar incelendiğinde heterojenlik göze çarpmaktadır. Farklı bağlamlarda farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Bu açıdan göç-terörizm bağlantısı üzerine gelecekteki araştırmalarda birçok potansiyel alan dikkate alınarak kapsamlı bir değerlendirme yapılması faydalı olacaktır. Göç-terörizm ilişkisini yönetmede siyasi faktörlerin ve ekonomik değişkenlerin (ticari bağımlılıklar gibi) rollerini de göz ardı etmemek gereklidir. Ulusötesi terörizm ve uluslararası göç, önümüzdeki zamanlarda da tartışmalı konular olmaya devam edecektir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, özellikle 11 Eylül sonrasında, göçmenlerin ve sığınmacıların güvenlik, ulusal kimlik ve kabul eden toplumların yaşam biçimi için ciddi riskler oluşturduğu ve

göç yoluyla teröristlerin ülkeye sızdığı iddiası her geçen gün yüksek sesle dile getirilmektedir.

Terörizm ve göç arasındaki bağlantı, esas olarak terörün daha fazla göçe, özellikle zorunlu göçe yol açtığını göstermektedir. Şiddet içeren aşırılık ve sivilleri hedef alan terörist saldırılar, zorunlu insan hareketliliğine yol açmaktadır. Günümüzde kimlik mücadeleleri, etnik ayrılıklar, devlet oluşum süreçleri ile bağlantılı daha az gelişmiş devletlerdeki iç çatışmalar şeklindeki yeni savaşlar bunda oldukça etkilidir. Bu tarz hareketlerin göç ile ilgisi ise zorla yerinden edilme ve yeniden yerleştirme yoluyla nüfusu kontrol etme fiillerinde görülmektedir. Hatta nüfusun yerinden edilmesi terör örgütlerinin izlediği stratejilerdendir. Bir bölgede terör faaliyetlerinin yoğunluğu göçü arttırmaktadır. Irak, Suriye gibi ülkelerden gerçekleşen göçler ve son dönemde Afganistan göçleri başta Türkiye olmak üzere birçok ülkede sığınmacıların sayısını arttırmaktadır.

Sonuç olarak göç ve terörizm arasındaki sebep sonuç ilişkisi incelendiğinde görülmektedir ki, göç sebebiyle oluşan terör faaliyetleri açısından az sayıda kanıt olmasına rağmen, özellikle belli coğrafyalarda uluslararası toplumun da şahit olduğu üzere terör sebebiyle göçler oldukça yoğun yaşanmaktadır. Öte yandan bu yoğun göçmen ve mülteci akışları içerisine terörist gruplar da sızabilmektedir. Göçün güvenlikleştirilmesi bağlamında ele alınması ise terör ile ilişkisi açısından en somut bağlamı oluşturmaktadır. Çünkü göç gelinen noktada dünyanın her yerinde bir güvenlik tehdidi olarak algılanmakta ve güvenlikleştirilmesi dahil sıkı kontrol ve tedbirler uygulanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bove, V. and Böhmelt, T. (2016). Does Immigration Induce Terrorism? *The Journal of Politics*, Volume 78, Number 2 April, pp.1-36.
- Bove, V., Böhmelt, T. and Nussio, E., (2021). “Terrorism Abroad and Migration Policies at Home”, *Journal of European Public Policy*, 28:2, pp.190-207.
- Buzan, B., Waever, O. And De Wilde, J. (1998). *Security: a New Framework for Analysis*. Colorado: Linne Rienner Publishers.
- Camarota, S. A., (2002). *The Open Door – How Militant Islamic Terrorists Entered and Remained in the United States, 1993-2001*, Washington: Center for Immigration Studies.
- Chaliand, G. and Blin, A. (2007). The “Golden Age” of Terrorism, Edited by Gérard Chaliand and Arnaud Blin Translated by Edward Schneider, Kathryn Pulver, and Jesse Browner, *The History Of Terrorism From Antiquity To Al Qaeda*, University of California Press
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2017). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 1. Basım.
- Cinoglu, H. and Altun, N. (2013). Terrorism, International Migration And Border Control, *European Scientific Journal*, July edition vol.9, No.20, pp.100-114.
- Demirtaş, B., (2019). Mülteciler ve Güvenikleştirme, https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/10/MultecilerGuvenliklestirme_BirgulDemirtas_v.2.pdf.
- Doğan, S. (2007). Avrupa Birliğinde Uluslararası Göçün Güvenikleştirilmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Dreher, A., Gassebner, M., and Schaudt, P. (2017). *The Effect of Migration on Terror Made at Home or Imported From Abroad*. CESifo Working Paper.
- Enders W, Gaibullov, K. and Sandler T. (2011). Domestic versus transnational terrorism: data, decomposition, and Dynamics, *Journal of Peace Research* 48, pp.319–337.

- Forrester, A. C., Powell, B., Nowrasteh A. and Landgrave, M. (2019). *Do Immigrants Import Terrorism?* CATO WORKING PAPER No. 56
- Gaibullov K. and Sandler T. (2019). What we have learned about terrorism since 9/11. *Journal of Economic Literature*, 57, pp.275–328.
- Gürçam- Akaras, A. I. (2021). “Uluslararası Bir Sorun Olarak Mülteci Meselesinin Küresel Kamusal Mallar Bağlamında İncelenmesi”, *Küresel Mali Sorunlar ve Muhtemel Çözümler*, Legal Yayıncılık, ss.303-327.
- Helbling, M. and Meierrieks, D. (2020) .Terrorism and Migration: An Overview, *British Journal of Political Science*, pp.1- 20.
- Hengel, M. (1989). *The Zealots Investigations Into The Jewish Freedom Movement In The Period From Herod I Until 70 A.D.*, T. & T. CLARK LTD.
- Ihlamur, S. G. (2008). “AB ve ABD Göç Politikaları Çerçevesinde Uluslararası Göçün Güvenikleştirilmesi”, *Demokrasi Platformu*, Yıl: 4, Sayı: 16, Güz
- Ihlamur-Öner, S. G. (2019). Delinking the Migration-Terrorism Nexus: Strategies for the De-Securitization of Migration, *PERCEPTIONS*, Autumn-Winter 2019 Volume XXIV Number 2-3, pp. 195-224
- Jaskulowsk, K., (2018). “The Securitisation of Migration: Its limits and Consequences”, “The Securitisation of Migration: Its limits and Consequences”, *International Political Science Review*, Vol. 40(5) 710 – 720, November
- Kephart, J. L., (2005), *Immigration and Terrorism – Moving Beyond the 9/11 Staff Report on Terrorist Travel*, Washington: Center for Immigration Studies
- Kılıç, S. T. (2018). Avrupa Komşuluk Politikası’nda Uluslararası Göçün Güvenikleştirilmesi, *Mukaddime*, 2018, 9 (Özel Sayı), ss.1-20.
- Küresel Terörizm Veritabanı / Global Terrorism Database (GTD), <https://www.start.umd.edu/gtd/> (Erişim Tarihi, 08.07. 2021).
- Laqueur, W. and Wall, C. (2018) *The Future of Terrorism: ISIS, Al-Qaeda, and the Alt-Right*, Thomas Dunne Books
- Leiken, R. S., (2004), *Bearers of Global Jihad? Immigration and National Security after 9/11*, Washington: Nixon Center.

- Leiken, R. S. And Brooke, S. (2006). The Quantitative Analysis of Terrorism and Immigration: An Initial Exploration, *Terrorism and Political Violence*, 18, 4, pp.503-521.
- Lewis, B. (1968). *The Assassins: A Radical Sect in Islam*. New York: Basic Books,
- Light, M. and Thomas, J. (2020). Undocumented immigration and terrorism: Is there a connection? *Social Science Research*, Volume 94.
- Mcalexander, R. J. (2020). How Are Immigration and Terrorism Related? An Analysis of Right- and Left-Wing Terrorism in Western Europe, 1980–2004, *Journal of Global Security Studies*, 5(1), pp.179–195.
- Miholjcic, N., (2017). “The Securitization of Migration Issue: Hungarian Case”, *Journal of Community Positive Practices*, XVII(3) 58-66.
- Miş, N., (2011). Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, pp.345 – 381
- Özlem, K., (2020). “Göçün Güvenikleştirilmesi Bağlamında Bulgaristan’ın Suriyeli Göçmenlere Yönelik Politikası”, *Güv. Str. Derg.* 16(35): pp.555-594
- Papagianni, G. (2016). Asylum in the twenty-first century: trends and challenges, Edited by, Triandafyllidou, Anna, *Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies*, by Routledge.
- Simpson, D. (2019). *States of Terror History, Theory, Literature*, The University of Chicago Press
- Şener, B. (2017). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu Ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Mayıs 6 (1), pp. 1-31.
- Townshend, C. (2002). *Terrorism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press
- Triandafyllidou, A. (2016). Migration and asylum in the twenty-first century Edited by Anna Triandafyllidou, *Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies*, by Routledge.
- Williams, A. And Head, V. (2011). *Vivian Terror Attacks. From the Zealots to Bin Laden: A World of Hurt and Horror*, Omnipress;Canary Press
- <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2020-interactive/>

(Erişim Tarihi: 15.09.2021).

<http://ataum.ankara.edu.tr/2021/03/10/blog-yazisi-8/> (Erişim Tarihi: 22.09.2021).

<https://trguvenlikportali.com/ders-3-goc> (Erişim Tarihi: 16.09.2021).

BÖLÜM 3

ÇALIŞAN ÖĞRENCİLERİN KARIYER BAŞARISI ALGILARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Öğr. Gör. Uygur ÖZTÜRK¹

Doç. Dr. Elvan OKUTAN²

¹ Bitlis Eren Üniversitesi, Ahlat Meslek Yüksekokulu, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Bölümü, Bitlis, Türkiye, uygurozturkk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2267-0497

² Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Sakarya, Türkiye, elvany@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9082-8850

GİRİŞ

Yeni ekonomik düzen ile birlikte istihdam ve kariyer ile ilgili birçok yeni kavram hayatımıza girmiştir. Bu kavramlar genellikle birbirine bağlıdır. Tam zamanlı eğitim içinde bulunmak öğrencilerin tam zamanlı çalışmasını engellemektedir. Bunun için de öğrenciler yarı zamanlı çalışmaya yönelmektedir. Öğrencilerden bazıları zamanının bir kısmını okula, derslere, ödevlere ayırırken bir kısmını da eğitimi finanse etmek için çalışmak zorunda kalabilmektedirler. Eğitim için bu finansal destek hayati önem taşımaktadır (Gbadamosi ve diğerleri, 2015: 1101). Birçok araştırmada da ifade edildiği gibi çalışmanın en büyük sebeplerinden birisi harcamak için para kazanmaktır. (Beavis ve diğerleri, 2005; Smith, 2000: 5). Bu da hayatı idame ettirebilmek için finansal bir durumdur.

Bazı öğrenciler için zorunluluk olan çalışma artık genele yayılmaktadır. Avusturalya İstatistik Bürosundan alınan veriler kapsamında 15-19 yaşları arasında ki yarı zamanlı işlerde çalışan öğrencilerin 1990'da %26, 2000'de %34'e, 2004'te %79'a, 2019'da ise bu oran erkek ve kadınlarda %86,9'a yükseldiğini belirtmektedir (Avusturalya İstatistik Bürosu, 1990, 2000, 2004, 2019). Benzer şekilde Amerika Birleşik Devletlerinde de çalışan lise öğrencilerinin sayısında istikrarlı bir artış vardır (Mortimer ve diğerleri, 1990; Mortimer ve diğerleri, 1994).

Değişen yeni kavramlarla birlikte ekonomik, sosyal, kültürel değişiklikler olabildiği gibi kariyer beklentilerinde de değişiklikler olmuştur. 1950'lerde Amerikalı mezunlar terfi fırsatlarına, yüksek

maaşlara ve iş güvenliğine odaklanmışlardır. 1960’larda hayatın anlamına, 1970’lerde ve 1980’lerde öğrenciler kariyerleri için bireysel başarı ve ödüle yönelmişlerdir (Parmley ve diğerleri, 1987); (aktaran Fish, 2010). 1990’ların başında hem Amerika Birleşik Devletleri’nde hem de Yeni Zelanda’da, öğrenciler terfi ve kendini geliştirme gibi uzun vadeli kariyer odaklı niteliklere yüksek öncelik vermişlerdir (Devlin ve Peterson, 1994: 154). 2008 tarihli Amerika’da ki MBA öğrencileri üzerine yapılan çalışmada kariyer hedeflerine ulaşmada kişisel gelişime vurgu yapmaktadır (Ng ve diğerleri, 2008: 358).

Öğrencilerin kariyer algılarını anlamak onlara sunulacak kariyer fırsatları açısından fayda sağlayacaktır. İşveren açısından ise örgütsel kariyer planlamada ki farkındalık daha yüksek olacaktır. İngiltere’de yapılan bir çalışmada çalışan öğrencilerin kariyer fırsatları ile ilgili istekleri şöyle sıralanmaktadır; çalışanlarına yatırım yapan, çalışanlarını birey olarak önemseyen, terfi için açık fırsatlara sahip, günlük iş çeşitliliği fazla ve ileriye dönük dinamik bir iş yaklaşımını benimseyen kurumsal yapı arzu etmektedirler (Terjesen ve diğerleri, 2007: 517). Çalışan öğrencilerin istedikleri işletme yapısı bu şekildedir fakat rasyonel çerçeve de çalışana göre iş değil, işe göre çalışan istenmektedir. Öğrencilikteki çalışma daha çok finansal olduğu için çoğu zaman işin niteliği çok fazla fark etmemektedir. Örneğin, Kanadalı işletme öğrencileri çalışabilecekleri ideal işten çok daha azını kabul etmeye razıdırlar (Ng ve Burke, 2006: 488).

Öğrencilik yıllarında yapılan çalışma çok fazla önem arz etmemektedir. Kendileri için ideal olmayan bir işi kabul etmek olası

bir seçenektir. Örneğin Kanadalı işletme öğrencilerinin çoğu ideal işlerinden daha azını kabul etmeye isteklidirler. Bu durumu kariyerlerine bir başlangıç yapabilmek için kabul ederler (Ng ve Burke, 2006: 488). Araştırmamızda da öğrencilikte kariyerin yanı sıra bu çalışmadan kaynaklanan olumlu ve olumsuz çıktıları da ele alacağız.

1. ÇALIŞAN ÖĞRENCİLER VE KARIYER

Öğrencilerin yükseköğrenim yoluyla geliştirilen akademik bilginin yanı sıra yarı zamanlı çalışma yoluyla geliştirebilecekleri bireysel beceri, nitelik ve bireysel kariyer beklentilerini artmaktadır. Üniversiteler, müfredatın gerektirdiği temel teknik bilginin yanı sıra becerilerin gelişimini entegre etmeye çalışsa da, yarı zamanlı çalışma fırsatının kattığı ek değer benzersizdir. Bu karşılıklı bağlantıları anlayan öğrenciler yarı zamanlı çalışacak, bundan faydalananacak ve yüksek kariyer hedefleri sergileyecektir (Gbadamosi ve diğerleri, 2015: 1097).

Öğrencilerin ders/kurs seçimleri de genellikle kariyer odaklıdır. Öğrencilerin iş piyasasında çalışması ve eğitimde ki ders seçimleri amaçları doğrultusunda örtüşmektedir. Öğrencilerin özel kursları seçmelerindeki sebepler sıralandığında, çok önemli ve oldukça önemli olarak durumunu belirtenlerin cevapları şu şekildedir; yeni yetenekler ve beceriler geliştirme %94, konuyla ilgileniyor olma %94, belirli bir meslek edinebilmek için %73, mevcut işime, kariyerime devam etmede yardımcı olmak için %69, kariyerimi/işimi değiştirmede yardımcı olması açısından %63, işim için gerekli/işverenim açısından

gerekli olduğu için %45, işe girmek için %42 oranındadır. Öğrencilerin neredeyse tamamı (%89) eğitim alma kararının kariyer hedefleriyle ilgili olduğunu söylemiştir. (Callender ve diğerkleri, 2010: 48). Öğrencilikte çalışma ve ders seçimleri kariyer inşası için birlikte örtüşmektedirler.

Çalışan öğrenciler kariyerlerinin geleceğı için çalışmaktayken çalışmayan öğrenciler de tek taraflı derslerine/akademik başarılarına yoğunlaşmak istemektedirler. Öğrencilikte çalışmak istemeyen öğrencilerin verdikleri cevaplar oran ağırlığına göre şu şekilde sıralanmaktadır (Gbadamosi ve diğerkleri, 2015: 1100); çalışmalardan uzaklaşmak istememek (%60,7), yeterli zamanın olmaması (%23,0), aileden yeterli destek alınması (%14,1) ve sponsorluk/burs almak (%2,2). Çalışmayan öğrenciler enerjilerini sadece okula harcamak istemekte veya maddi olarak geçinebilecek öğrencilerdir.

1.1. Öğrencilikte Çalışmanın Olumlu Etkileri

Öğrencilikte çalışmanın birçok olumlu etkisi bulunmaktadır. Öğrencilikte çalışmanın, istihdama katılmada ve işsizlikte olumlu etkileri görülmektedir. Yapılan çalışmalarda eğitim dönemlerinde çalışanların %78'i tam zamanlı işe başlayabildiğı, çalışmayanların ise %67'sinin tam zamanlı iş bulduğunu ve bu iki grubun işsizlik oranlarının sırasıyla %3 ve %10 olduğı verilerine ulaşılmıştır (Marks, 2006: 33). Ayrıca bir gencin okulda çalışıyor olması durumunda çıraklık ve stajyerlik kazanma olasılığında %65, okuldan sonra tam zamanlı iş bulma olasılığında ise %46'lık bir artış olmuştur. Diğerk bir ifadeyle çalışma ve okulu birleştiren öğrencilerin okulu bitirdikten

sonra tam zamanlı çalışma şansları artmaktadır (Vickers ve diğerleri 2003: 29). Çoğu çalışan öğrenci de (%53) okulu bitirdikten sonra çalıştıkları yarı zamanlı işe devam etmişlerdir (Smith ve Green, 2005: 32). Ayrıca yayınlanmış çalışmaların genel fikir birliği, yarı zamanlı çalışan öğrencilerin istihdam edilebilirliği ve teknik becerileri önemli ölçüde geliştiğidir (Patton ve Smith, 2010: 56). Diğer yandan da okul zamanında çalışan öğrenciler çalışmayan öğrencilere nazaran iş dünyası hakkında daha net bir anlayış kazanmaktadırlar (Beavis ve diğerleri 2005: 10).

Yapılan nitel çalışmalarda ise, öğrencilik dönemindeki bu çalışmanın uzun vadede faydalı olacağını düşünen katılımcılar şu cevapları vermişlerdir; “Şimdi gösterdiğiniz çabanın karşılığını sonra alacağız”, “Eğer çok çalıştıysanız ve uzun vadede size fayda sağlayacak fırsatları aramaya yetecek kadar proaktif olduysanız o zaman getireceği iyiliği hak ediyorsunuz”, “4 yıllık sağlam endüstri deneyimi ile birincilikle mezun olursam, üst düzey bir lisans programında yer alma şansımın önemli ölçüde artacağını hissediyorum”, “Yüksek lisans programları için görüşmelere gittiğimde bana gerçekten avantaj sağlamıştır” (Gbadamosi ve diğerleri, 2015: 1102). Bu veriler ile eğitimdeyken çalışmanın bireyden bireye değişen çok çeşitli faydaları olduğu anlaşılmaktadır.

Öğrencilikte çalışma bireyin kişisel kariyer kimliğini anlamasını destekler (McIlveen ve diğerleri, 2011: 10). Okul yıllarında yapılan bu çalışma kendine güveni artırır ve becerilerini çalışma ortamına aktarmasında yardımcı olur (Curtis ve Shani, 2002: 136). Öğrencilik

hayatında çalışmayanlar kariyer kararlarında iş deneyimlerinin çok az olduğunu söyleyerek (Smith ve Green, 2005: 47) bu dönemdeki çalışmanın oldukça faydalı olduğu çift taraflı (çalışan öğrenciler ve çalışmayan öğrenciler) olarak teyit etmişlerdir.

Yükseköğretimdeki öğrenciler arasında kariyer gelişiminde yarı zamanlı çalışmanın oynadığı rol önemlidir. Bunun anlamı yarı zamanlı çalışma yapan öğrencilerin daha kariyer odaklı olmalarıdır. Açık mali teşviklere ve ödüllere ek olarak, istihdam edilebilirlik becerilerinin geliştirilmesi, bu tür öğrenciler için önemli bir fayda olarak görülmektedir (Gbadamosi ve diğerleri, 2015: 1102). Öğrencilikteki iş deneyimi daha ben merkezli, gerçekçi, performans odaklı bir değerler sisteminin geliştirilmesine katkıda bulunur, dolayısıyla yetişkinliğe geçişte iş dünyasına girişi kolaylaştırır (Skorikov ve Vondracek, 1997: 231).

1.2. Öğrencilikte Çalışmanın Olumsuz Etkileri

Çalışan öğrenciler konusuyla ilişkili araştırmaların çoğunun odak noktası çalışılan saatlerdir. Bu nedenle iş deneyiminden ziyade iş yükünün etkileri dikkate alınmıştır. Bu alandaki en belirgin araştırma bulgularının sürekli olarak yarı zamanlı çalışmanın çalışan öğrenciler üzerinde derin olumsuz etkileri olabileceğini göstermiştir (Finch ve diğerleri, 1991; Steinberg ve diğerleri, 1993; Steinberg ve diğerleri, 1982). Lisans eğitimi devam eden öğrenciler üzerine yapılan araştırmalar, 15 saat veya 15 saatten fazla yarı zamanlı çalışan öğrencilerin akademik performansa zarar verdiği yönündedir (Neill ve diğerleri, 2004: 129). (ÖKA03) Yapılan nitel çalışmalarda verilen

cevaplar da (“Üniversitenin son yılındayken yarı zamanlı bir işte çalışmanın, üniversite çalışmalarımı ve araştırmamı yapmak zorunda olduğum saatleri azalttığını hissediyorum”, “ Birinci ve ikinci yılım boyunca 2 işte çalıştım ama akademik notlarımı etkilediğini gördüm”) (Gbadamosi ve diğerleri, 2015: 1101) şeklindedir. Öğrencilikte çalışmanın akademik başarıyı olumsuz etkimesi durumunu desteklemektedir. Bunun yanı sıra yükseköğrenimleri sırasında haftada 20 saat ve daha fazla çalışan öğrenciler önemli ölçüde okulu bırakma riski altında oldukları da ifade edilmiştir (Vickers ve diğerleri, 2003: 40).

Yarı zamanlı çalışma öğrencilerin çoğu için finansal bir zorunluluk olabilmektedir. Yapılan nitel çalışmalarda ki cevaplar şu şekildedir; “Aslında istediğim için değil, mecbur olduğum için çalışıyorum”, “Çoğu öğrenci için yarı zamanlı bir işte çalışmak bir zorunluluk/para kazanma yoludur” (Gbadamosi ve diğerleri, 2015: 1101). Çalışan öğrencilerin genellikle işleri fast food, bebek bakıcılığı, broşür dağıtımı şeklinde dar bir alanda olmaktadır. Bu nedenle, iş dünyası hakkında kariyer düşünmeleri, karar vermeleri veya herhangi bir karmaşık bilgi edinmeleri gerekmemektedir (Patton ve Smith, 2015: 58). Öğrencilerin genellikle yaptıkları işler ve finansal zorunluluk sebebiyle çalışmaları örtüşmektedir. Bunun yanı sıra kariyer başlangıçları içinde sorun oluşturmaktadır.

Öğrencilikte çalışmanın sosyolojik boyutuna da değinecek olursak, bu konudaki çalışmalar öğrencilerin yarı zamanlı iş deneyiminin sorunlu davranış ve okuldan ayrılma üzerindeki olumsuz etkilerini

göstermektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar tutarlılık içerisindedir. (Örn., Bachman ve diğerleri, 2003; McCoy ve Smyth, 2007; McNeal , 1997; Mihalic ve Elliott 1997; Steinberg ve diğerleri, 1993; Steinberg ve Dornbusch 1991).

2. KARİYER BAŞARISI

Kariyer başarısı literatüründe, Hughes (1937, 1958) tarafından sağlanan ilk teorik ayrıma dayanan, nesnel ve öznel kariyer başarısı arasında uzun süredir bir ayrım vardır. Hughes'un çerçevesi temelinde, objektif kariyer başarısı, ücret, terfi ve statü gibi gözlemlenebilir ve ölçülebilir kriterler ile tanımlanmıştır. Öznel kariyer başarısı ise, bireyin gelişen kariyer deneyimlerine verdiği tepkilerle tanımlanmıştır (Lee ve diğerleri, 2006: 286). Literatürde, geleneksel kariyer başarısı kavramları, rekabetçi bir ortamda doğrusal hiyerarşik kariyer ilerlemesi kavramına dayanıyordu. 1980 ve 1994 yılları arasında dergilerde yayınlanan kariyer araştırma makalelerinin üçte ikisinden fazlasında kariyer başarısı maaş, rütbe ve terfi gibi nesnel ölçülerle ölçülmüştür (Arthur ve Rousseau, 1996).

Sübjektif kariyer başarısı birçok araştırmada tek boyutlu olarak çalışılmıştır. Fakat son zamanlarda birden fazla boyutta çalışılmaktadır. Bu boyutlar genellikle nesnellikten uzaktır ve bireysel kariyer başarısı algısına yöneliktir. Öte yandan, bir dizi çalışma (Kofodimos, 1993; Powell, 1999; Sturges, 1999), kariyer başarısını ücret ve pozisyon gibi tamamen dışsal ve nesnel terimlerle tanımlamanın birçok yönetici ve profesyonelin beklentileriyle uyumlu olmadığını bulmuştur. Bu yöneticiler kendi kariyer başarılarını

hissederler. Bu nedenle, iş, aile, yaşam, önemli diğer kişiler ve çeşitli yaşam aşamaları arasındaki etkileşimin kabul edildiği kariyer başarısına ilişkin daha bütünsel ve çok boyutlu anlayışlara ve tanımlara ihtiyaç olduğu açıktır. (Lee ve diğerleri, 2006: 286).

Kariyer başarısı algılarında da bir dönüşüm yaşanmaktadır. Günümüz istihdam biçimleri, kariyer yaklaşımlarıyla birlikte kariyer başarısını ölçüm yöntemleri de değişmektedir. Bu değişim ile birlikte birçok evrenin ve örneklem grubunun analiz edilmesini gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle çalışan öğrencilerin kariyer başarısını araştırma evreni olarak ele aldık.

3. YÖNTEM

Araştırmanın yöntemi nicel araştırma yöntemlerinden anket metodu ile yapılmıştır. Anket yöntemiyle toplanan veriler SPSS istatistik programına girilmiş ve çıkan veriler analiz edilmiştir. Bu çalışmada, işletmeler açısından fayda sağlayacak verilere ulaşılmasının yanı sıra öğrencilerin kariyer planları açısından da fayda sağlayacak verilere ulaşılmıştır.

3.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırma evreni İstanbul ilinde çalışan öğrencilerden ve öğrenci olmayan çalışan kişilerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise 166 çalışan öğrenci ve 157 öğrenci olmayan çalışandan oluşmaktadır.

3.2. Veri Toplama Aracı ve Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmada veri toplama aracı olarak demografik sorular içinde yer alan gelir sorusuyla objektif kariyer başarısı ölçülmüştür. Aynı şirkette

çalışılan süre sorusunda “1 seneden az“ çalışma her iki örneklem grubunda da %86 dan fazla olduğu için işgücü devir oranının oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda örneklem grupları için terfi boyutundan bahsedilmemektedir. Diğer yandan da öğrencilerin geçici işlerde çalışması ve henüz kariyerine giriş yaptıkları çalışmalar olduğu için statüden de bahsedilememektedir.

Sübjektif kariyer başarısı algısı ise Shockley, Ureksoy, Rodopman, Poteat ve Dullagan’ın (2016) geliştirdiği sübjektif kariyer başarısı algısı ölçeği ile ölçülmüştür. Sübjektif kariyer başarısı ölçeğini Budak ve Gürbüz (2012) Türkçe’ye çevirmişlerdir. Sübjektif kariyer başarısı ölçeğinin 8 alt boyutu bulunmaktadır. Bunlar, tanınma, işin anlamlılığı, etki, işin niteliği, otantiklik, kişisel yaşam, büyüme ve gelişme, tatmindir. Ölçekte ve alt boyutlarında alınan yüksek puan o boyuta ait tutumun yüksek olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın analizleri objektif kariyer başarısı algılarına ve sübjektif kariyer başarısı algıları olarak ayrı ayrı yapılmıştır. Objektif kariyer başarısının analizinde Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Tukey testi, Betimsel istatistik analizi ile yapılmıştır. Sübjektif kariyer başarısı algısı için ise T-Testi analizi kullanılmıştır. Bu araştırmanın sübjektif kariyer başarısı ölçeğinin güvenirlik sonuçlarında ise Cronbach Alpha katsayısı öğrenci olan çalışanlarda ,925 öğrenci olmayan çalışanlarda ,902 olarak güvenli çıkmıştır. Sübjektif kariyer başarısı ölçeğinin alt boyutlarından biri olan “etki boyutu” nun Cronbach’s Alpha’sı ,700’in altında olduğu için değerlendirmeye

katılmamıştır. Diğer 7 alt boyutun Cronbach's Alpha değerleri en düşük ,785 ile en yüksek ,875 arasında değişmektedir.

3.3. Hipotezler

İş piyasasında genellikle öğrenciler için vasıfsız, düşük seviyeli, düşük ücretli işler mevcuttur. İşgücüne giren lise öğrencilerinin çoğunun hâkim güdüsü para kazanmak olduğundan, çoğu genç yarı zamanlı çalışmakta ve kariyer araştırması ile fazla ilgisi bulunmamaktadır (Kablaoui & Pautler, 1991: 203). Bu nedenle kariyer gelişimi ve üzerinde yalnızca dolaylı etkileri olması beklenebilir (Skorikov ve Vondracek, 1997: 222). Çalışan öğrenciler genellikle tam zamanlı çalışmadıkları için öğrenci olmayan çalışanlara nazaran gelir, terfi, statüsü daha düşük olabilmektedir. Diğer bir ifade ile bütün ilgisini işine ve kariyerine odaklayan öğrenci olmayan çalışanların objektif kariyer başarısı daha yüksek olabilmektedir.

H1: Öğrenci olan çalışanlar ile öğrenci olmayan çalışanların objektif kariyer başarısı algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

Öğrencilerin iş deneyimi, işgücü piyasasında sosyalleşmenin normatif bir parçası haline gelmiştir ve genellikle yetişkinliğe geçişin en önemli unsurlarından biridir (Skorikov ve Vondracek, 1993: 323). Erken dönem iş deneyiminin olumlu rolü, gerçek iş rollerini almanın keşif faaliyetini kolaylaştırdığını, gençlerin benlik kavramlarını ve kariyer kavramlarını geliştirmelerine yardımcı olduğunu öne süren gelişimsel kariyer teorileri tarafından vurgulanmıştır (örn., Ginzberg, 1984; Super, 1980; Süper & Overstreet, 1960; Vondracek, Lerner ve Schulenberg, 1986).

Fakat çalışan öğrencilerde çalışmayan öğrencilere kıyasla kariyer kararsızlığındaki veya kalan iş değerlerindeki değişiklikler 1 yıllık bir süre içinde önemli ölçüde farklılık göstermemektedir (Skorikov ve Vondracek, 1997: 227). Çalışan öğrenciler genellikle geçici çalıştıkları için kariyer beklentileri ve kariyer başarılarında iş piyasasından tutarlı şekilde istikrar beklenmemektedir. Tek odak noktaları çalışma ve kariyer olan öğrenci olmayan çalışanların sübjektif kariyer başarısı algıları çalışan öğrencilere göre daha yüksek olabilmektedir. Bu bağlamda hipotez şu şekildedir;

H2: Öğrenci olan çalışanlar ile öğrenci olmayan çalışanların sübjektif kariyer başarısı algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

H2a: Öğrenci olan çalışanlar ile öğrenci olmayan çalışanların tanınma algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

H2b: Öğrenci olan çalışanlar ile öğrenci olmayan çalışanların işin anlamlılığı algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

H2c: Öğrenci olan çalışanlar ile öğrenci olmayan çalışanların işin niteliği algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

H2d: Öğrenci olan çalışanlar ile öğrenci olmayan çalışanların otantiklik algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

H2e: Öğrenci olan çalışanlar ile öğrenci olmayan çalışanların kişisel yaşam algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

H2f: Öğrenci olan çalışanlar ile öğrenci olmayan çalışanların büyüme gelişme algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

H2g: Öğrenci olan çalışanlar ile öğrenci olmayan çalışanların tatmin algılarında anlamlı bir farklılık vardır.

3.4. Katılımcılara Ait Demografik Veriler

Demografik veriler iki örneklem grubu için ayrı ayrı verilmiştir. İlk olarak çalışan öğrencilerin sonrasında ise öğrenci olmayan çalışanların demografik bilgileri verilmiştir.

3.4.1. Çalışan Öğrencilerin Demografik Verileri

Çalışan öğrencilerin demografik özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo1: Çalışan Öğrencilerin Demografik Bilgileri

Demografik Özellikler	Katılımcı	
	Sayısı (N)	Yüzde (%)
Erkek	32	19,3
Kadın	134	80,7
Toplam	166	100,0

Yaş		
18-21	87	52,4
22-25	53	31,9
26-30	23	13,9
31-40	3	1,8
41-55	0	0,0
Toplam	166	100,0

Eğitim Durumu		
İlkokul	0	0,0
Ortaokul	2	1,2
Lise	51	30,7
Ön Lisans	35	21,1
Lisans	75	45,2
Lisansüstü	3	1,8
Toplam	166	100,0

Medeni Durum	Katılımcı	
	Sayısı (N)	Yüzde (%)
Bekar	156	94,0
Evli	10	6,0
Toplam	166	100,0

Mevcut Şirkette Çalışma Yılı		
1 yıldan az	143	86,1
1-2 yıl	17	10,2
3-5 yıl	6	3,6
6-8 yıl	0	0,0
9-10 yıl	0	0,0
10 yıldan fazla	0	0,0
Toplam	166	100,0

Aylık Gelir		
500 ve altı	20	12,0
501 - 1000	18	10,8
1001 - 1500	18	10,8
1501 - 2000	8	4,8
2001 - 2825	21	12,7
2826 - 3500	68	41,0
3501 - 4000	11	6,6
4001 ve üzeri	2	1,2
Toplam	166	100

Çalışan öğrencilerin %19,3'ü erkeklerden % 80,7'si kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %94'ü bekâr, %6'sı evlilerden oluşmaktadır ve %84,3'ü 18-25 yaş grubunda olduğu belirlenmiştir. Eğitim durumları ise %30,7'si lise mezunu, %66,3'ü ön lisans ve lisans mezunudur. İşletmede çalışma süreleri ise %86,1'i bir seneden az çalışmaktadır. Gelir düzeyleri ise %12'si 500 TL'nin altı, 10,8'i 501-1000 TL arası, %10,8'i 1001-1500 TL arası, %41'i asgari ücret civarına gelen 2826-3500 TL arası aylık gelire sahiptir. Çalışan öğrencilerin aylık gelirlerinin ortalaması 1.750 TL'dir.

3.4.2. Öğrenci Olmayan Çalışanların Demografik Verileri

Çalışan öğrencilerin demografik özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: Öğrenci Olmayan Çalışanların Demografik Bilgileri

Katılımcı			Katılımcı		
Demografik Özellikler	Sayısı (N)	Yüzde (%)	Medeni Durum	Sayısı (N)	Yüzde (%)
Erkek	14	8,9	Bekar	136	86,6
Kadın	143	91,1	Evli	21	13,4
Toplam	157	100,0	Toplam	157	100,0
Yaş			Mevcut Şirkette Çalışma Yılı		
18-21	22	14,0	1 yıldan az	135	86,0
22-25	59	37,6	1-2 yıl	13	8,3
26-30	50	31,8	3-5 yıl	5	3,2
31-40	22	14,0	6-8 yıl	3	1,9
41-55	4	2,5	9-10 yıl	0	0,0
Toplam	157	100,0	10 yıldan fazla	1	0,6
			Toplam	157	100,0

Eğitim Durumu		
İlkokul	1	0,6
Ortaokul	3	1,9
Lise	75	47,8
Ön Lisans	45	28,7
Lisans	31	19,7
Lisansüstü	2	1,3
Toplam	157	100,0

Aylık Gelir		
500 ve altı	4	2,5
501 - 1000	3	1,9
1001 - 1500	4	2,5
1501 - 2000	3	1,9
2001 - 2825	29	18,5
2826 - 3500	95	60,5
3501 - 4000	18	11,5
4001 ve üzeri	1	0,6
Toplam	157	100

Öğrenci olmayan çalışanların %8,9'u erkeklerden % 91,1'i kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %86,6'sı bekâr, %13,4'ü evlilerden oluşmaktadır ve %14'ü 18-21 yaş grubunda, 69,4'ü 22-30 yaş grubunda olduğu belirlenmiştir. Eğitim durumları ise %47,7'si lise mezunu, %48,4'ü ön lisans ve lisans mezunudur. İşletmede çalışma süreleri ise %86,0'sı bir seneden az çalışmaktadır ve %8,3'ü 1-2 sene arasında çalışmaktadır. Gelir düzeyleri ise %4'ü 500 TL'nin altı, 1,9'u 501-1000 TL arası, %2,5'i 1001-1500 TL arası, %60,5'i asgari ücret civarına gelen 2826-3500 TL arası, 12,1'i 3501'den daha fazla aylık gelire sahiptir. Öğrenci olmayan çalışanların ortalama aylık geliri 2.496 TL'dir.

4. BULGULAR

4.1. Çalışan Öğrenciler ve Öğrenci Olmayan Çalışanların Gelir Düzeylerinin ANOVA Analizi ile Karşılaştırılması

Tablo 3: Öğrenci Olup Olmama Durumuna Göre Aylık Gelirin Farklılaşması (ANOVA Analizi)

Değişken		Kareler Toplamı	S.D.	Kareler Ortalaması	F	P
Öğrenci Olmak/Olmamak	Gruplar arası	10,034	7	1,433	6,391	0,000
	Gruplar içi	70,653	315	0,224		
	Toplam	80,687	322			

Elde edilen bulgulara göre çalışan öğrenciler ve öğrenci olmayan çalışanların aylık gelir durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p < 0,05$).

Araştırma değişkeni için anlamlı farklılıkların hangi ikili gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Post –Hoc (Çoklu Karşılaştırma) testlerinden Tukey-HSD testi uygulanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4: Post-Hoc Test (Tukey HSD)

Değişken	Aylık Gelir Düzeyi	Aylık Gelir Düzeyi	Ortalama Farkı	P
Öğrenci Olmak/Olmamak	500 TL ve altı	2001-2825	-0,40196	0,016
	500 TL ve altı	2826-3500	-0,41975	0,020
	500 TL ve altı	3501-4000	-0,45402	0,013
	501-1000	2001-2825	0,12280	0,014
	501-1000	2826-3500	0,10984	0,002
	501-1000	3501-4000	0,13570	0,011
	1001-1500	2001-2825	-0,38681	0,032
	1001-1500	2826-3500	-0,4046	0,005
	1001-1500	3501-4000	-0,43887	0,025

Tablo 4’ te yer verilen bulgulara göre, çalışan öğrenciler ile öğrenci olmayan çalışanlar arasındaki anlamlı farklılık; aylık gelirleri 500 TL ve altında olan ile aylık geliri 2001-2825, 2826-3500, 3501-4000 TL şeklinde oluşmuştur. Aylık geliri 501-1000 TL olanlar ile aylık geliri 2001-2825, 2826-3500, 3501-4000 TL olan çalışanlar arasında olan ortalamalardan anlamlı farklılık kaynaklanmaktadır. Ayrıca aylık geliri 1001-1500 TL olanlar ile aylık geliri 2001-2825, 2826-3500, 3501-4000 TL olan çalışanlar arasında olan ortalamalardan da anlamlı farklılık kaynaklanmaktadır.

4.2. Çalışan Öğrenciler ve Öğrenci Olmayan Çalışanların Sübjektif Kariyer Başarısı Algılarının ve Alt Boyutlarının Karşılaştırılması

Aşağıdaki tabloda çalışan öğrencilerin ve öğrenci olmayan çalışanların sübjektif kariyer başarısı algıları yer almaktadır.

Tablo 5: Çalışan öğrencilerin ve öğrenci olmayan çalışanların sübjektif kariyer başarısı ve alt boyutlarının karşılaştırılması (T-testi)

Sübjektif Kariyer Başarısı ve Boyutları	Öğrenci Olup Olmama	Ortalamalar	t	sig (2 tailed)
Sübjektif Kariyer Başarısı	Öğrenci Olanlar	3,9297	-2,127	0,034
	Öğrenci Olmayanlar	4,0579		
Tanınma	Öğrenci Olanlar	4,2871	-2,127	0,009
	Öğrenci Olmayanlar	4,4607		
İşin Anlamlılığı	Öğrenci Olanlar	3,8936	-2,381	0,018
	Öğrenci Olmayanlar	4,1125		
İşin Niteliği	Öğrenci Olanlar	4,0723	-2,478	0,014
	Öğrenci Olmayanlar	4,2590		
Otantiklik	Öğrenci Olanlar	3,7972	-1,244	0,214
	Öğrenci Olmayanlar	3,9002		

Kişisel Yaşam	Öğrenci Olanlar	3,6807	0,586	0,559
	Öğrenci Olmayanlar	3,6200		
Büyüme ve Gelişme	Öğrenci Olanlar	4,1908	-3,142	0,002
	Öğrenci Olmayanlar	4,4013		
Tatmin	Öğrenci Olanlar	3,5863	-0,652	0,515
	Öğrenci Olmayanlar	3,6518		

Tabloda koyu olarak verilen değerler istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Bulgulara göre, katılımcıların öğrenci olup olmama durumlarına göre sübjektif kariyer başarısı ölçeğinin “tanınma”, “işin anlamlılığı”, “işin niteliği”, “büyüme ve gelişme” alt boyutlarında başarı algısı anlamlılık oluşturmuştur. Bu kapsamda sübjektif kariyer başarısı ve az önce ifade edilen alt boyutların tamamında anlamlılık düzeyinde öğrenci olmayan çalışanların öğrenci olan çalışanlara nazaran kariyer başarısı algıları daha yüksektir.

Tablo 6: Araştırma Hipotezlerinin Sonuçları

H1	H2	H2a	H2b	H2c	H2d	H2e	H2f	H2g
Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Kabul	Red	Red	Kabul	Red

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüz iş piyasasında daha fazla öğrenci istihdama katılmaktadır. Öğrencilerin bu çalışmaları objektif ve sübjektif kariyer başarısı algısı oluşturmaktadır. Öğrencilerin kariyer başarısı algılarını anlamak, gereklerini yapabilmek ve buna uygun iş sunabilmek, motivasyon, çalışma barışı ve verimlilik açısından da son derece önemlidir. Bunun için çoğu öğrenci odak noktaya kariyer hedeflerini koyarak

çalışmaktadırlar. Bu odak noktasındaki kariyer için hem eğitim almaktadırlar hem de çalışmaktadırlar. Eğitim devam ederken çalışmanın kattığı deneyim ise eşsiz görülmektedir.

Eğitim sürecinde çalışmanın çeşitli olumlu yönleri bulunmaktadır. Bunlardan birkaçı; öğrencilikte çalışmak istihdam kolaylığı sağlar, işsizlik riskini düşürür, teknik becerileri arttır, iş dünyası hakkında daha net bilgi edinilmesini sağlar ve kariyer kimliğinin oluşmasını destekler.

Öğrencilikte çalışmanın olumsuz yönleri de vardır. Araştırma sonuçlarına göre, çalışan öğrencilerde çalışma süresi haftada 15 saatin üzerine çıktığında akademik performans ve notlar olumsuz etkilenmektedir. Çalışma saati 20 saatin üzerine çıktığında ise öğrencinin okulu bırakma riski oluşmaktadır. Çalışan öğrencilerin çoğu vasıfsız işlerde çalışmaktadır. Bu durum ise kariyer başlangıcında sorunlar oluşturmaktadır.

Yapılan bu araştırmada, objektif kariyer başarısı kapsamında, çalışan öğrencilerin aylık ortalama gelirleri 1.750 TL iken, öğrenci olmayan çalışanların aylık ortalama gelirleri 2.496 TL'dir. Bu aradaki fark anlamlılık düzeyindedir. En belirgin objektif kariyer başarısı etkenlerinden birisi olan gelir/kazanç olarak öğrenci olmayan çalışanların çalışan öğrencilere göre objektif kariyer başarısı daha yüksektir.

Sübjektif kariyer başarısı algısı öznel olarak değerlendirildiğinde anlamlılık düzeyinde öğrenci olmayan çalışanların çalışan öğrencilere nazaran sübjektif kariyer başarısı algısı daha yüksektir. Bunun yanı

sıra sübjektif kariyer başarısının alt boyutları olan tanınma, işin anlamlılığı, işin niteliği, büyüme ve gelişme alt boyutlarında da anlamlılık düzeyinde öğrenci olmayanların algıları çalışan öğrencilere göre daha yüksektir.

Sonuç olarak, yapılan araştırmaya göre anlamlılık düzeyinde hem objektif kariyer başarısı hem de alt boyutları ile birlikte sübjektif kariyer başarısında öğrenci olmayan çalışanların kariyer başarıları çalışan öğrencilere göre daha yüksektir. Diğer bir ifade ile öğrenci olmak veya eğitimde olmak kariyer başarısını düşüren bir etkidir.

KAYNAKÇA

- Arthur, M.B. ve Rousseau, D.M. (eds) (1996), *The Boundaryless Career*, New York: Oxford University Press.
- Avusturalya İstatistik Bürosu (1990). *Transition from education to work*. Katalog No. 6227.0. Canberra: Australian Bureau of Statistics.
- Avusturalya İstatistik Bürosu (2000). *Transition from education to work*. Catalogue No. 6227.0. Canberra: Australian Bureau of Statistics.
- Avusturalya İstatistik Bürosu (2004). *The labour force*. <http://abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/allprimarymainfeatures/9C7863C4585BDD40CA256ECA00781F0A?opendocument>
- Avusturalya İstatistik Bürosu (2019). *Education and Work*, Australia, <https://www.abs.gov.au/statistics/people/education/education-and-work-australia/latest-release>
- Bachman, J. G., Safron, D. J., Sy, S.R. ve Schulenberg, J.E. (2003). *Wishing to work: New perspectives on how adolescents' part time work intensity is linked to educational disengagement, substantial use, and other problem behaviors*. *International Journal of Behavioral Development*, 27(4), 301-315.
- Beavis, A., Curtis, D. ve Curtis, N. (2005). *What do students know about work? Senior secondary school students' perceptions of the world of work*. Sydney: The Smith Family.
- Budak, G. ve Gürbüz, S. (2017). *Öznel Kariyer Başarısı: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması*. *İş ve İnsan Dergisi*, 4 (2): 87-99.
- Callender, C., Hopkin, R. ve Wilkinson, D. (2010) *Futuretrack: Part-time students career decision-making and career development of part-time higher education students* (Manchester: HECSU)
- Curtis, S. ve Shani, N. (2002) *The effect of taking paid employment during term-time on students' academic studies*, *Journal of Further and Higher Education*, 26(2), 129–138.

- Devlin, J. ve Peterson, R. (1994). Student perceptions of entry-level employment goals: An international comparison. *Journal of Education for Business*. Washington, 69(3), 154.
- Finch, M. D., Shannahan, M. J., Mortimer, J. T. ve Ryu, S. (1991). Work Experience and Control Orientation in Adolescence. *American Sociological Review*, 56, 597-611.
- Gbadamosi, G., Evan, C., Richardson, M. ve Ridolfo, M. (2015) Employability and students' part-time work in the UK: does self-efficacy and career aspiration matter? *British Educational Research Journal*, Cilt: 41, Sayı: 6. (1086–1107)
- Ginzberg, E. (1984). Career development. D. Brown, L. Brooks (Eds.), *Career choice and development* (pp. 169-191). San Francisco: Jossey-Bass.
- Hughes, E.C. (1937), Institutional office and the person. *American Journal of Sociology*, 43, 404–13.
- Hughes, E.C. (1958), *Men and Their Work*, Glencoe: Free Press.
- Kablaoui B.N., Pautler A.J. (1991) The Effects Of Part-Time Work Experience On High School Students. *Journal of Career Development* 17(3), 195–211.
- Kofodimos, J. (1993), *Balancing Act: How Managers Can Integrate Successful Careers and Fulfilling Personal Lives*, San Francisco: Jossey-Bass.
- Lee, M.D., Lirio, P., Karakas, F., MacDermid, S.M., Buck, M. ve Kossek, E.E. (2006), “Exploring career and personal outcomes and the meaning of career success among part-time professionals in organizations”, in Burke, R.J. (Ed.), *Research Companion to Work Hours and Work Addiction*, Edward Elgar Publishers, Cheltenham
- Marks, G. N. (2006). The transition to full-time work of young people who do not go to university. *Longitudinal Surveys of Australian Youth Research Report No. 49*. Melbourne: Australian Council for Educational Research.
- McIlveen, P., Brooks, S., Lichtenberg, A., Smith, M., Torjul, P. ve Tyler, J. (2011) Perceptions of career development and work-related learning in Australian Higher Education, *Australian Journal of Career Development*, 20(1), 32–41.

- McCoy, S. ve Smith, E. 2007. So Much To Do, So Little Time: Part-Time Employment Among Secondary Students in Ireland. *Work, Employment and Society*, 21(2), 227-246.
- McNeal, R.B. (1997). Are Student Being Pulled Out of High School? The Effect of Adolescent Employment on Dropping Out, *Sociology of Education*, 70(3), 206-220.
- Mihalic, S. W. ve Elliott, D. 1997. Short- and long-term consequences of adolescent work. *Youth & Society*, 28(4), 464-498.
- Mortimer, J. T., Finch, M. D., Owens, T. J. ve Shannahan, M. (1990). Gender and work in adolescence. *Youth and Society*, 9, 201-240.
- Mortimer, J. T., Shannahan, M. ve Ryu, S. (1994). The effects of adolescent employment on school-related orientation and behavior. In R. K. Silbereisen & E. Todt (Eds.), *Adolescence in context* (pp. 304-324). New York Springer- Verlag.
- Neill, N., Mulholland, G., Ross, V. ve Leckey, J. (2004) The Influence of part-time work on student placement, *Journal of Further and Higher Education*, 28(2), 123–137.
- Ng, E. Ve Burke, R. (2006). The Next Generation At Work — Business Students' Views, Values and Job Search Strategy: Implications For Universities and Employers. *Education + Training*, 48(1), 478-492.
- Ng, E, Burke, R. ve Fidsenbaum, L. (2008). Career choice in management: findings from US MBA students. *Career Development International*. Bradford: 2008. 13(4), 346.
- Patton, W. ve Smith, E. (2010) Part-time work of high school students: Impact on employability, employment outcomes, and career development, *Australian Journal of Career Development*, 19 (1), 54–62.
- Powell, G.N. (1999), 'Reflections on The Glass Ceiling: Recent Trends and Future Prospects', *Handbook of Gender and Work*, Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 325–46.
- Shockley, K.M., Ureksoy, H., Rodopman, O.B., Poteat, L.F. ve Dullaghan, T.R. (2016), "Development of A New Scale To Measure Subjective Career

- Success: A Mixed-Methods Study”, *Journal of Organizational Behavior, Cilt. 37 Sayı. 1*, ss. 128-153.
- Smith, E. (2000). Teenagers’ full-time work and learning. Australian Vocational Education and Training Research Association. Erişim Tarihi: 12 December 2008 from http://www.avetra.org.au/abstracts_and_papers_2000/es_full.pdf
- Smith, E. ve Green, A. (2005). How workplace experiences while at school affect career pathways. Adelaide: National Centre for Vocational and Educational Research.
- Skorikov, V. ve Vondracek, F. (1997). Longitudinal Relationships Between Part-Time Work and Career Development Inadolescents. *Career Development Quarterly*, 45, 221–235.
- Steinberg, L., Fegley, S. ve Dornbusch, S. M. (1993). Negative Impact Of Partime Work on Adolescent Adjustment: Evidence From A Longitudinal Study. *Developmental Psychology*, 29, 171-180.
- Steinberg, L., Greenberger, E., Garduque, L., Ruggiero, M. ve Vaux, A. (1982). Effects of working on adolescent development. *Developmental Psychology*, 18, 385-395.
- Skorikov. V. B. Ve Vondracek. F. W. (1997). Longitudinal relationships between parttime work and career development in adolescents. *The Career Development Quarterly*, 45, 221-235.
- Steinberg, L., ve Dornbusch, S. M. (1991). Negative Correlates of Part-Time Employment During Adolescence - Replication and Elaboration. *Developmental Psychology*, 27, 304-313.
- Sturges, J. (1999), ‘What It Means To Succeed: Personal Conceptions of Career Success Held By Male and Female Managers at Different Ages’, *British Journal of Management*, 10, 239–52.
- Super, D. E. ve Overstreet, P. L. (1960). *The Vocational Maturity of Ninth-Grade Boys*. New York: Bureau of Publications, Teachers College.
- Super, D. E. (1980). A Life-Span, Life-Space Approach To Career Development. *Journal of Vocational Behavior*, 16, 282-298.

- Vickers, M, Lamb, S. ve Hinkley, J. (2003). Student Workers in High School and Beyond: The Effects of Part-Time Employment on Participation in Education, Training and Work. Longitudinal Surveys of Australian Youth Research Report No. 30. Melbourne: Australian Council for Educational Research.
- Vondracek, F. W., Lerner, R. M. ve Schulenberg, J. E. (1986). Career Development and A-level results. Educational Research, 34, 192-199.

BÖLÜM 4

ÖĞRENCİLERİN KİŞİLİK VE PSİKOLOJİK DURUMLARININ SUBJEKTİF REFAH ÜZERİNE ETKİLERİ: ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Dr. Can MAVRUK¹

¹ Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde Sosyal Bilimler MYO, Pazarlama Bölümü, Niğde, Türkiye. can.mavruk@ohu.edu.tr

GİRİŞ

Hedonik işleyişin bir göstergesi olan subjektif refah, tipik olarak, kişinin hayatından duyduğu memnuniyetin bilişsel değerlendirmesiyle birleşen olumlu ve olumsuz ruh hali olarak tanımlanır (King ve Hicks 2012). Eid ve Diener'e (2004) göre, genel subjektif refah ve kişilik değişkenleri, duruma özgü sapmadan ziyade karakter düzeyindeki ruh hali ile daha fazla ilişkilidir. Mevcut ruh hali gibi faktörler, yaşam memnuniyeti yargılarını etkileyebilir, ancak anket durumlarında, mevcut ruh hali, ölçümlerdeki sabit varyansa kıyasla küçük etkiler gösterir (Pavot ve Diener, 2008).

Kişilik, mevcut ruh halinin anketlere yansıması olarak düşünülebilir. Schwarz ve Strack (1999), yaşam memnuniyeti yargılarının bir bütün olarak birinin yaşamının dikkatli bir değerlendirmesini temsil etmekten daha çok geçici olarak erişilebilir bilgilere (soruyla ilgili en son yaşanan bağlam) dayandığını gösteren kanıt sunmuştur.

Yaşam memnuniyeti, depresyonla güçlü bir şekilde ilişkilidir; bu nedenle, sağlık göstergesi olarak kullanımı, depresyon riski taşıyan bireyleri belirlemek için uygun olabilir (Gigantesco, Fagnani, Toccaceli, Stazi, Lucidi, Violani, Picardi, 2019).

Diener ve Diener (1995) farklı ülkelerden üniversite öğrencilerinin özsaygılarının yaşam memnuniyeti ilişkisini araştırmış ve orta düzeyde korelasyonlu oldukları sonucuna varmıştır. Özsaygı ile ilişkili olan en önemli sonuçlardan biri subjektif refahtır. Diener ve Diener 1995; Seligman ve Csikszentmihalyi 2000; Diener, Oishi ve Lucas, 2015). Çünkü subjektif refah insanların bilişsel değerlendirmeleri

(yani yaşam memnuniyeti) ve duygusal tepkileri (yani pozitif etki) içerebilen yaşam kalitesi algılarıyla ilgilidir (Diener, Suh, Lucas ve Smith, 1999).

Librán (2006) yaşam memnuniyetinin dışa dönüklük ve nevrotiklik ile ilişkili olduğunu ancak nevrotikliğin daha önemli olduğunu göstermiştir. Yazar, Rovira i Virgili Üniversitesi'nden toplam 368 öğrencinin katıldığı ankette gözden geçirilmiş Eysenck Kişilik Anketinin Dışadönüklük ve Nevrotizm alt ölçekleri (Eysenck, Eysenck ve Barrett, 1985), Yaşamdan Memnuniyet Ölçeği (SWLS; Diener, Emmons, Larsen ve Griffin, 1985) ve Pozitif ve Negatif Etki Ölçeği (Watson, Clark ve Tellegen, 1988) kullanmıştır. Regresyon analizi sonucunda yaşam memnuniyetindeki değişimin %44'ünün nevrotiklik tarafından açıklandığını göstermiştir.

Ali ve Zaman (2014) Pakistan'da Klinik Psikoloji Enstitüsünde 18-25 yaş aralığındaki 120 üniversite öğrencisini, revize edilmiş yaşam yönelimi ve yaşam memnuniyeti ölçeği ile değerlendirdiği çalışmada iyimserlik ile yaşam memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve iyimserliğin yaşam memnuniyetindeki değişimin %12'sini açıkladığı sonucuna varmıştır.

Ancak öğrencilerin bütün kişilik özellikleri yaşam memnuniyetini anlamlı bir şekilde açıklamayabilir. Örneğin, yeni deneyimlere açıklık (openness) subjektif refahın güçlü ve tutarlı bir tahmin edicisi gibi görünmemektedir (Joshnloo and Afshari, 2011).

Bu çalışma kişilik ve duygu değişkenlerinin yaşam memnuniyeti üzerine doğrudan ve dolaylı etkilerini araştırmaktadır. Bu amaçla,

öncelikle hangi kişilik özelliğinin potansiyel aracı değişken olduğunu belirlemek için hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Bu kişilik özelliğinin dolaylı etkilerine aracılık yaptığı diğer kişilik ve duygu değişkenlerinin yaşam memnuniyeti ilişkisini gösteren yapısal modeller incelenmiştir. Yapısal denklem modelleme (SEM) kullanılarak, iyimserliğin aracı rolünü incelemek için kişilik ve duygu değişkenlerinin dolaylı etkilerinin anlamlılığı test edilmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Anket

18-28 Ocak 2019 tarihleri arasında Adana'da 855 öğrenciye bir sosyal anket uygulanmıştır. Tüm anket verileri sıralı tiptedir. Örneklem, 487 kadın (yüzde 57) ve 368 erkekten (yüzde 43) oluşmaktadır. Katılımcıların yüzde 81'i 18-24 yaş, yüzde 18'i 25-31, yüzde 0.6'sı 32-38 ve yüzde 0.22'si 39+ yaş kategorisindedir. Ortalama yaş 1.2 kategori (ss 0.43). Katılımcıların 466 (yüzde 54.5)'i Adana kent merkez bölgesinden ve 389 (yüzde 45.5)'i Adana'nın araç bağımlı ve kırsal mahallelerindenidir.

Anket, navrotiklik (gerginlik), iyimserlik, kötümserlik, depresyon, intihar düşüncesi gibi kişilik ve duygu içeren bağımsız değişkenleri içermektedir.

Veri toplama konusunda eğitilmiş olan bir grup öğrenci Google anket kullanarak veri toplamıştır. Veri toplayan öğrenciler katılımcılar tarafından sorulan soruları cevaplamak için hazır bulunmuştur. Katılım isimsiz olarak ve katılımcıların gizliliği sağlanmıştır.

2.2. Ölçümler

Bağımlı ve bağımsız değişkenler için kullanılan ölçekler aşağıda açıklanmıştır. Yaşam memnuniyeti için (Diener ve ark. 1985)'in Yaşam Memnuniyeti Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek global yaşam memnuniyetini değerlendirmek için kullanılmıştır ve beş maddeden oluşmaktadır. Her madde 7 puanlık bir ölçekte derecelendirilir. Kesinlikle katılmıyorum (1) 'dan kesinlikle katılıyorum (7).

Kişisel özellikleri ölçmek için özsaygı (üç madde), nevroitiklik (üç madde), depresyon (bir madde), intihar düşüncesi (bir madde), iyimserlik (bir madde) ve kötümserlik (bir madde) kullanılmıştır.

Bu çalışmanın bağımlı değişkeni yaşam memnuniyetidir. Diener vd (1985)'ten alınan ölçek kullanılmıştır: Çoğu yönden hayatım ideale yakındır”, “Yaşam koşullarım mükemmeldir”, “Hayatımdan memnunum”, “Şimdiye kadar hayatta istediğim önemli şeyleri elde ettim”, “Hayatımı tekrar yaşasaydım neredeyse hiçbir şeyi değiştirmezdim” için 1 = kesinlikle katılmıyorum, 2 = katılmıyorum, 3 = ne katılıyorum ne de katılmıyorum, 4 = katılıyorum, 5 = kesinlikle katılıyorum”.

Özsaygı faktörü olarak “Çevremdeki insanların beni sevdiğini düşünüyorum” kullanılmıştır. Nevrotiklik faktörleri olarak “Kendimi gergin hissediyorum”, “çoğunlukla aklımdan endişe verici düşünceler geçiyordu”, “kötü bir şey olmak üzereymiş gibi bir nevi korku hissim vardı” kullanılmıştır. Bu değişken için “hiçbir zaman”, “bazen”, “sık” ve “çoğu zaman” seçenekleri sunulmuştur. Ayrıca bağımsız değişkenler olarak depresyon, intihar düşüncesi, iyimserlik ve

kötümserlik modele dahil edilmiştir. İntihar düşüncesi değişkeni olarak “intihar etmeyi düşünüyorum”, depresyon değişkeni olarak “depresyonda hissediyorum” kullanılmıştır. Bu değişkenler için “hiçbir zaman veya az zaman için”, “bazı zamanlarda”, “zamanın büyük bölümünde” ve “her zaman veya çoğu zaman” seçenekleri sunulmuştur. İyimserlik için “geleceğim ile ilgili her zaman iyimserim”, kötümserlik için “benim için bir şey kötü giderse öyle devam eder” kullanılmıştır. Bu değişkenler için “hiç”, “biraz”, “bazen”, “çoğunlukla” ve “her zaman” seçenekleri sunulmuştur.

İyimserlik ve yaşam memnuniyeti değişkenlerinin ankete katılanlar tarafından aynı olarak algılanmadığı analiz sonucunda ortaya çıkmıştır. İki değişken hemen hemen aynı algılanmış olsaydı iyimserlik kontrol edildiğinde diğer değişkenlerin yaşam memnuniyeti tahminine çok az şey katması gerekirdi (Diener ve Diener, 1995).

2.3. Modeller

Bu çalışmada interaksiyon etkileri için sıralı logit model kullanılmıştır.

$$Y_i = \alpha_i + \beta_1 X_i + \beta_2 Y_i + \beta_3 X^*Y_i + e_i; i=1, \dots, N \quad (1)$$

sıralı logit modelinde Y_i , i. kişinin bildirdiği yaşam memnuniyeti, X_i ve Y_i tahmin ediciler, X^*Y_i tahmin edicilerin interaksiyonu ve e_i hata terimidir.

İstatistiksel analizde sıralı logit modelleri kullanılmıştır. Basit doğrusal regresyon modellerine olan bağlantısından dolayı logit modellerini formüle etmek için latent değişken Y^* kullanılmıştır.

Sürekli latent bağımlı değişkeni Y_i^* ve sağlık, gelir düzeyi gibi açıklayıcı değişkenlerin kümesini x_i ile gösterelim. Y_i^* yi x_i ye bağlayan bir doğrusal regresyon modeli (3.4) ile gösterildiği şekilde yazılır.

$$Y_i^* = \alpha_j + x_i \beta + \varepsilon_i, i=1, \dots, N \quad (2)$$

Bu modelde i her gözlem için indis, N örnek büyüklüğü, x_i i . gözlemin tahmin edici değişkenlerinin bir satır vektörü ve β hesaplanacak olan regresyon katsayılarının sütun vektörüdür. Y_i iki veya daha çok kategoriye sahip olan yaşam memnuniyetidir. Gözlemlenemeyen Y_i^* nin gözlemlenen kategorisel Y_i ye dönüşümü Y_i^* nin $Y_i = j \leftrightarrow \gamma_{j-1} < Y_i^* \leq \gamma_j$ ölçeğinde J cevap kategori sayısı olmak üzere α_j ; $j=1, \dots, J$ kesim noktaları veya eşik değerlerine bağlıdır (Dong vd. 2018).

2.4. Hipotezler

- 1) İyimserlik, bazı kişilik/psikolojik durumlar ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiye aracılık eder.
- 2) Cinsiyet, kişilik/psikolojik durumlar ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkide moderatör etkiye sahip değildir.

3. BULGULAR

3.1. Ön Analizler

Diener vd (1985) yaşam memnuniyeti bileşenleri (SWLS) ve bir dizi kişilik ve duygu değişkenleri arasındaki korelasyonlar Tablo 1'de sunulmuştur. Seçilen değişkenler içerisinde yaşam memnuniyeti ile iyimserlik en yüksek pozitif korelasyona sahip iken nevroitiklik en yüksek negatif korelasyona sahiptir. Yaşam memnuniyeti bileşenleri

ile depresyonun intihar düşüncesinden biraz daha güçlü negatif korelasyona sahip olduğu görülmektedir. İyimserlik beş YM bileşeni ile en yüksek korelasyona sahip iken nevrotiklik ikinci en yüksek korelasyondur.

Tablo 1: Kişilik ve Duygu Değişkenlerinin Yaşam Memnuniyet Ölçeği İle Korelasyonları

N=855	SWLS1	SWLS2	SWLS3	SWLS4	SWLS5
Özsaygı	0.2677*	0.2991*	0.2927*	0.2443*	0.1198*
Depresyon	-0.2450*	-0.1824*	-0.2818*	-0.2095*	-0.1961*
İntihar düşüncesi	-0.1939*	-0.0912*	-0.2002*	-0.1039*	-0.0803**
Kötümserlik	-0.1139*	-0.0692**	-0.1300*	-0.0930*	-0.0731**
İyimserlik	0.4371*	0.4644*	0.4493*	0.3629	0.2875*
Nevrotiklik- Gerginlik	-0.2968*	-0.3176*	-0.3787*	-0.2862	-0.2331*

*p < .001, **p < .05

Tablo 2’de yaşam memnuniyeti ile kişilik değişkenleri arasındaki ikili korelasyonlar ve anlamlılık düzeyleri, minimum-maksimum kategori sayıları, aritmetik ortalamalar ve standart sapmalar gösterilmektedir. YM, beş yaşam memnuniyeti bileşenlerinin aritmetik ortalamasıdır.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler ve Değişkenler Arasındaki İkili Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7
1.YM	-						
2.Özsaygı	0.31*	-					
3.Depresyon	-0.29*	-0.07**	-				
4.İntihar düşüncesi	-0.17*	-0.16*	0.43*	-			
5.İyimserlik	0.51*	0.35*	-0.31*	-.20*	-		
6.Kötümserlik	-0.12*	-0.15*	0.19*	0.12*	-0.15*	-	
7.Nevrotiklik	-0.39*	-0.27*	0.28*	0.18*	-0.32*	0.17*	-
Min-max	1-5	1-4	1-4	1-4	0-4	0-4	0-3

Mean	2.78	2.88	1.73	1.32	2.31	1.57	1.64
St. Dev	0.83	0.98	0.85	0.68	1.13	1.06	0.98

*p < .001, **p < .05

Kişilik özellikleri ile yaşam memnuniyeti bileşenleri arasındaki ilişkiyi daha ayrıntılı incelemek için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Bağımlı değişkenler olarak yaşam memnuniyeti bileşenleri ve kişilik özelliklerinin tümü potansiyel tahmin ediciler olarak çoklu regresyon modeline girilmiştir.

Regresyon analizi sonuçları Tablo 3'te özetlenmiştir. Tabloda gösterildiği gibi, regresyon analizi sonuçlarına göre, tahmin ediciler yaşam memnuniyetindeki (SWLS3) toplam değişimin yüzde 28.7'sini açıklar. İyimserlik ve nevrotiklik, yaşam memnuniyetini önemli ölçüde tahmin etmiştir. İlginç bir şekilde, korelasyon analizinde yaşam memnuniyeti ile anlamlı korelasyona sahip olan kötümserlik ve intihar düşüncesi regresyon analizinde anlamlı tahmin ediciler olarak ortaya çıkmamıştır.

Tablo 3: Kişilik Özellikleri İçin Çoklu Regresyon Analizi

	SWLS1		SWLS2		SWLS3		SWLS4		SWLS5	
Tahmin ediciler	β	t	β	t	β	t	β	t	β	t
Özsaygı	.11	3.1**	.15	4.1*	.12	3.6*	.12	3.3**	.00	0.1
Depresyon	-.10	-2.2***	-.1	-1.2	-.13	-3.1**	-.12	-2.6**	-.14	-2.8**
İntihar düşüncesi	-.08	-1.6	.08	1.5	-.1	-1.1	.05	1.0	.06	1.0
İyimser	.30	9.4*	.35	10.9*	.28	9.1*	.23	7.1*	.21	5.9*
Kötümser	-.01	-0.2	.04	1.3	.03	-0.2	.003	0.11	.00	0.01
Nevrotik	-.15	-4.1*	-.2	-5.2*	-.2	-6.8*	-.17	-4.5*	-.2	-3.9*
df	6, 85		6, 85		6, 85		6, 85		6, 85	
F	44.2		50.7		56.98		30.92		18.05	

R2 (adjusted)	.24(.23)	.264(.26)	.29(.28)	.18(.17)	.113(.11)
------------------	----------	-----------	----------	----------	-----------

*p < .0001, **p < .01, ***p < .05

Tablo 4, yaşam memnuniyeti bileşenlerinin yaş ve cinsiyetle anlamlı bir korelasyona sahip olmadığını görülmektedir. Yaşanılan lokasyonun sadece SWLS4 ile negatif ve anlamlı ($p < .005$) korelasyonlu olduğu görülmektedir. Yaşam memnuniyetinin beş bileşeninin de sağlık durumu, hane geliri, konut maliyeti ve mahalle güvenliği ile anlamlı ($p < .001$) ve pozitif korelasyona sahip olduğu görülmektedir. Beş YM bileşenleri içerisinde SWLS3 (Hayatımdan memnunum) ile mahalle güvenliğinden memnuniyet en yüksek korelasyona (0.3047) sahiptir.

Tablo 4: Bağımsız Değişkenlerin Yaşam Memnuniyet İle Korelasyonları

	SWLS1	SWLS2	SWLS3	SWLS4	SWLS5
Yaş	-0.0252	-0.0489	-0.0453	-0.0240	-0.0169
Cinsiyet	-0.0479	0.0040	0.0099	-0.0140	-0.0361
Sağlık	0.2973*	0.1956*	0.2594*	0.2498*	0.1630*
Yaşanılan lokasyon	-0.0599	-0.0352	-0.0327	-0.0872**	-0.0365
Hane geliri	0.1433*	0.1112*	0.0940*	0.1502*	0.1516*
Konut maliyeti	0.2064*	0.1775*	0.2422*	0.2169*	0.1710*
Mahalle güvenliği	0.2406*	0.2300*	0.3047*	0.2468*	0.1345*

*p < .001, **p < .05

3.2. Tahmin Ediciler Olarak Kişisel Özellikler

Sosyoekonomik değişken olarak hane geliri ile birlikte özsayı değişkeninin yüksek yaşam memnuniyeti üzerine ortalama marjinal etkileri hesaplandığında düşük özsayıya göre yüksek özsaygının (Her zaman çevremdeki insanların beni sevdiğini düşünüyorum) yüksek yaşam memnuniyeti olasılığını yaklaşık 32 yüzdelik puan arttırdığı

görülmüştür. Aynı modele kötümserlik eklendiğinde bu olasılığın yarıya düştüğü görülmüştür.

3.3. Tahmin Ediciler Olarak İyimserlik ve Kötümserlik

İyimserliğin diğer kişilik özelliklerine katkısını belirlemek için hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Yaşam memnuniyeti bağımlı değişken olarak girilmiştir. İlk blokta, iyimserlik hariç kişilik özelliklerinin tümü potansiyel tahmin ediciler olarak ve iyimserlik ikinci blokta girilmiştir.

Tablo 5 hiyerarşik regresyon analizi sonuçları, diğer kişilik özelliklerinin ötesinde iyimserliğin yaşam memnuniyetini (SWLS2) anlamlı bir şekilde tahmin ettiğini göstermektedir ($\Delta F(df)=F(1,850)=175.26$, $\Delta R^2 =.152$, $p<.0001$). Bu da kullanılan örnekte yaşam memnuniyetini tahmin etmede iyimserliğin ek tahmin edici değerini gösterir. İyimserlik yaşam memnuniyetindeki bir önceki modelde açıklanan varyansın %15.2 daha fazlasını açıklar ve istatistiksel olarak anlamlıdır. İki model arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlılığını belirlemek için F testi uygulanmıştır. p değeri 0,05'ten küçük olduğu için, ikinci modelde birinci modele kıyasla istatistiksel olarak anlamlı bir iyileşme olduğu sonucuna varılmıştır.

Benzer şekilde kötümserlik için Tablo 5 hiyerarşik regresyon analizi sonuçları, diğer kişilik özelliklerinin ötesinde kötümserliğin yaşam memnuniyetini (LS) anlamlı bir şekilde tahmin ettiğini göstermemektedir ($\Delta F(df)=F(1,849)=3.861$, $\Delta R^2 =.003$, $p=.05$). Kötümserlik yaşam memnuniyetindeki bir önceki modelde açıklanan

varyansın sadece %0.3 daha fazlasını açıklar ve istatistiksel anlamlılığı yüzde 5 sınırındadır.

Tablo 5: Hiyerarşik Regresyon Analizi

	SWLS1				SWLS2				SWLS3			
	Model 1		Model2		Model 1		Model 2		Model 1		Model 2	
Tahmin ediciler	β	t	β	t	β	t	β	t	β	t	β	t
Özsaygı	.21	5.8*	.11	3.1**	.26	7.2*	.15	4.1*	.22	6.2*	.12	3.6*
Depres	-.18	4.1*	-.10	2.2**	-.15	3.4*	-.1	-1.2	-.21	4.9*	-.13	3.1*
İntihar düşünce	-.1	1.8	-.1	-1.6	.06	1.04	.08	1.5	-.1	-1.4	-.1	1.14
İyimser			.30	9.4*			.35	10.9*			.28	9.1*
Kötüms er	-.02	-.05	-.01	-0.2	.03	0.8	.04	1.3	-.02	-0.5	-.01	-0.2
Nevrotik	.20	5.5*	.15	-4.1*	.25	6.7*	.18	-5.2*	.29	8.1*	.24	6.8*
F(df)	31.9(5, 849)		44.2 (6, 848)		32.6(5, 849)		50.7(6, 848)		47.4(5, 849)		57.0(6, 848)	
F(df) change	88.9(1, 848)				118.6(1, 848)				82.1(1, 848)			
R ²	0.158		0.238		0.161		0.264		0.128		0.287	
R ² change	0.080				0.103				0.069			
p	.000				.000				.000			
	SWLS4				SWLS5				LS			
	Model 1		Model2		Model 1		Model 2		Model 1		Model 2	
Tahmin ediciler	β	t	β	t	β	t	β	t	β	t	β	t
Özsaygı	.19	5.4*	.12	3.3**	.07	1.84	.00	0.08	.19	7.0*	.10	3.8*
Depres	-.19	4.1*	-.12	2.6**	-.20	4.0*	-.14	2.8*	-.19	5.5*	-.11	3.3*
İntihar düşünce	.04	0.7	.05	0.97	.05	0.8	.06	0.97	-.0	-0.1	.01	0.2

								1	5				
İyimser			.2 3	7.1*			.2 1	5.9*			.2 7	11.7*	
Kötümser	-.0 1	-.0 0.2	.0 0	0.1	-.0 1	-0.2	.0 0	.01	-.0	-0.2	.0 1	0.28	
Nevrotik	-.2 1	-.5 7*	-.1 7	-4.5*	-.2 0	-.5 5.0*	-.1 6	-3.9*	-.2 3	-.8 8.3*	-.1 8	-6.8*	
F(df)	25.6(5, 849)	30.9(6, 848)	32.6(5, 849)	50.7(6, 848)	50.8(5, 849)	71.8(6, 848)							
F(df) change	50.23(1, 848)	34.46(1, 848)	136.21(1, 848)										
R ²	0.158	0.238	0.077	0.113	0.230	0.337							
R ² change	0.049	0.036	0.107										
p	.000	.000	.000										

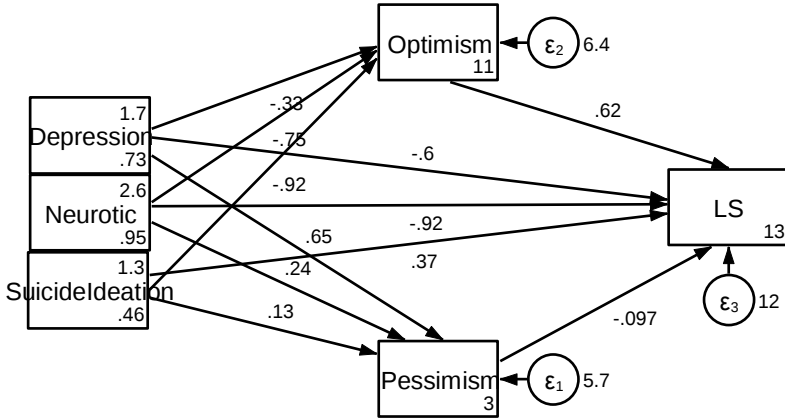
*p < .001, **p < .01, ***p < .05. Özsaygı “çevremdeki insanların beni sevdiğini düşünüyorum”, nevroitiklik “gergin hissediyorum”.

3.4. Aracı Değişken Olarak İyimserlik

Tablo 2’deki değişkenler arasındaki korelasyonlar iyimserliğin yaşam memnuniyeti ile en güçlü korelasyona sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, hiyerarşik regresyon sonuçlarına göre, diğer kişilik özelliklerinin ötesinde iyimserliğin yaşam memnuniyetini anlamlı bir şekilde tahmin etmesi, iyimserliğin kişilik değişkenleri ve yaşam memnuniyeti arasında bir aracı değişken olabileceği konusunda yeterli kanıt sağlamaktadır.

İyimserliğin aracı rolünü incelemek için, kişilik ve duygu değişkenlerinin dolaylı etkilerinin anlamlılığı yapısal denklem modelleme (SEM) kullanılarak test edilmiştir. Modeller maksimum olabilirlik (ML) ile hesaplanmıştır. Sonuçlar, iyimserlik ve kötümserlik aracılığı ile nevroitiklik, ve depresyonun dolaylı

etkilerinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Yani, iyimserlik, nevrotikliğin ($z=-7.09$, $p<.001$) ve depresyonun ($z=-3.77$, $p<.001$) yaşam memnuniyeti üzerine etkisine önemli ölçüde aracılık etmiştir. Bu aracılığın kısmi mi yoksa tam mı olduğunu incelemek için, hiyerarşik regresyon analizleri yapılmıştır. Her regresyonda, iyimserlik regresyon denkleminin birinci bloğuna girildikten sonra bir kişilik özelliği ikinci bloğa girilmiştir. İkinci bloğa girildiğinde, depresyon ($\Delta R^2=.024$, $p<.001$) ve nevrotiklik ($\Delta R^2=.055$, $p<.001$) yaşam memnuniyetini tahmin etmede hala anlamlıydı, bu da iyimserliğin bu iki kişilik özelliği ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiye kısmen aracılık yaptığını gösterir.

Şekil 1: İyimserliğin ve Kötümserliğin Psikoloji ve Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişki Üzerine Aracılık Modeli.

Şekil 1'deki yapısal model, iyimserliğin yaşam memnuniyeti üzerine doğrudan ve dolaylı etkilerini göstermektedir. Modeldeki tüm değişkenler, öğelerin toplamını gösterir. Yaşam memnuniyetini (LS) açıklayan katsayılar psikolojik durumlardan LS'ye giden dokuz yol üzerinde belirtilmiştir. Şekil 1, psikolojik durumların ($p<.001$) LS üzerine anlamlı dolaylı etkilerini göstermektedir. Kötümserlik ve iyimserlik, psikoloji ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki için aracı değişkenlerdir. Örneğin, psikolojik durumların LS üzerindeki doğrudan etkileri 0.268'dir ve dolaylı etkisi $-.36(-0.33) + 0.24(0.46)=0.229$ 'dur. Toplam etki, doğrudan ve dolaylı etkilerin toplamıdır. Yani, iyimserliğin LS üzerindeki toplam etkisi $0.268+0.229=0.497$ 'dir. Bu, Tablo 6'daki hiyerarşik regresyon analizinin ilk modelinde iyimserliğin standartlaştırılmış beta katsayısıdır.

Tablo 6: SEM-Aracılık Modeli

		Katsayı	sh	z	p	[95% GA]
Kötümserlik	←İntihar düşüncesi	.130	0.133	0.98	0.327	-0.13 0.39
	←Nevrotiklik	.238	0.087	2.73	0.006	0.07 0.41
	←Depresyon	.648	0.109	5.95	0.000	0.44 0.86
İyimserlik	←İntihar düşüncesi	-.924	0.141	-6.54	0.000	-1.20 -.647
	←Nevrotiklik	-.750	0.092	-8.11	0.000	-.931 -.569
	←Depresyon	-.328	0.116	-2.84	0.005	-.555 -.102
LS	←Kötümserlik	-.097	0.049	-1.97	0.049	-.193 -.001
	←İyimserlik	.615	0.046	13.29	0.000	.524 .706
	←İntihar düşüncesi	.367	0.195	1.88	0.060	-.016 .751
	←Nevrotiklik	.924	0.130	-7.09	0.000	-1.18 -.669
	←Depresyon	-.604	0.160	-3.77	0.000	-.918 -.290
LR test of model vs. saturated: $\chi^2(1)=4.11$		$p=.0426$				

3.5. Model Uyum İstatistiği

Yapısal Eşitlik Modellemesinde (SEM), bir modelin LR ve tutarsızlık testleri ile doymun ve temel modellerin uyum iyiliği değerdendirilir. Modelleri tahmin etmek için ML ve ADF kullanılır. Olabilirlik oranı ve $p < 0.05$ olan tutarsızlık istatistikleri iyi bir genel uyumu göstermektedir. $0.06 < 0.08$ olan RMSEA değeri, makul bir model-veri uyumuna işaret eder. $CFI = 0.993$, 0.95 'ten büyük ve $TLI = 0.935$. Genel olarak uyum iyiliği için yaygın olarak kullanılan bir kesme kriteri $TLI \geq 0.95$ 'tir. Tablo 7, karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI), Tucker-Lewis indeksi (TLI) ve yaklaşık ortalama karekök hatasının (RMSEA) değerlerini göstermektedir. RMSEA, varsayımsal bir modelin mükemmel bir modelden ne kadar uzak olduğunu değerdendirdiği için mutlak bir uyum indeksidir. Aksine, CFI ve TLI, varsayılan bir modelin uyumunu temel bir modelinkiyle (yani, en kötü uyuma sahip bir model) karşılaştıran artan uyum indeksleridir.

Tablo 7: Model Uyum İyiliği

	χ^2	p değeri	CFI	TLI	RMSEA
Maksimum Olabilirlik	4.11	0.043	0.995	0.935	0.06

3.6. Cinsiyet Farklılıkları

Cinsiyet farkının yaşam memnuniyeti olasılığını açıklamada anlamlı olmadığı görölmektedir. Beş YM bileşenlerinin aritmetik ortalaması kadınlar için 13.8 ve erkekler için 14.0 bulunmuştur. Ortalamalar arasında anlamlı bir fark yoktur. Yaşam memnuniyeti puanlarındaki cinsiyet farklılıklarını incelemek için bağımsız t testi kullanılmıştır.

Sonuçlar, kız ve erkek öğrencilerin yaşam memnuniyeti ölçeği puanlarının önemli ölçüde farklı olmadığını göstermektedir. ($t(853) = 0.63, p=.53$). Bu sonuç, global mutluluk ve subjektif refah literatür sonuçlarının bir çoğu ile uyumludur. Hiyerarşik regresyon analizi cinsiyetin kişilik özellikleri ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiye etkisini incelemek için de kullanılmıştır. Tahmin ediciler (kişilik ve duygu değişkenleri) ilk blokta, moderatör (cinsiyet) ikinci blokta ve son olarak, tahmin ediciler ve moderatör arasındaki etkileşim terimleri üçüncü blokta girildi. Genellikle anlamlı bir etkileşim terimi, anlamlı bir moderatör etkinin göstergesi olarak kabul edilir. Hiyerarşik regresyon analizinin sonuçları Tablo 8'de gösterilmektedir.

Model 1'de beklendiği gibi, iyimserlik, depresyon ve nevrozizm, yaşam memnuniyetini anlamlı bir şekilde tahmin etmiştir. Model 2'de, t testi sonucuyla tutarlı olarak, cinsiyet yaşam memnuniyetini anlamlı şekilde tahmin etmemiştir. Son olarak, Model 3, cinsiyet ve intihar düşüncesi arasında anlamlı bir etkileşim göstermektedir. Bu sonuç, cinsiyetin intihar düşüncesi ile SWLS5 arasındaki ilişkide bir moderatör olduğunu göstermektedir. Negatif katsayı ($-.238$), kız öğrencilerde intihar düşüncesi ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin erkek öğrencilere göre daha güçlü olduğunu göstermiştir.

Cinsiyetin özsaygı ve yaşam memnuniyeti ilişkisi üzerine moderatör etkisini incelemek için başka hiyerarşik regresyon analizleri yapılmıştır. Sonuçlar ikinci modelde cinsiyetin yaşam memnuniyetinin önemli bir belirleyicisi olmadığını göstermiştir. Üçüncü modelde (etkileşim modeli), cinsiyet ve özsaygı arasındaki

etkileşim anlamlı çıkmamıştır. Yani, cinsiyetin özsaygı ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi değiştirmediğini göstermektedir. Aynı sonuç (yaşam memnuniyetinin beş bileşeni ilişkisi üzerine) cinsiyet*iyimserlik, cinsiyet*depresyon, cinsiyet*kötümserlik, cinsiyet*nevrotiklik için elde edilmiştir.

Tablo 8: Cinsiyetin Kişilik Özellikleri İle Yaşam Memnuniyeti (SWLS5) Arasındaki İlişki Üzerine Moderatör Etkisi İçin Hiyerarşik Regresyon Analizi

Tahmin Ediciler	β	t	R ²	ΔR^2
Model 1			0.1132	
İyimserlik	0.210	6.17*		
Kötümserlik	0.000	0.00		
Gerginlik	-0.157	-4.02*		
Depresyon	-0.135	-2.79**		
İntihar Düşüncesi	0.056	0.97		
Model 2				
CinsiyetE	-0.064	-0.90	0.1141	0.001
Model 3				
İyimserlik*Cinsiyet	-0.035	-0.54		
Kötümserlik*Cinsiyet	-0.007	-0.10		
Gerginlik*Cinsiyet	0.000	0.00		
Depresyon*Cinsiyet	0.045	0.53		
İntihar Düş*Cinsiyet	-0.238	-2.28***	0.1190	0.005

*p<.001, **p<.01, ***p<.05

SONUÇ

Çukurova Üniversitesi öğrencilerinden oluşan bir örneklem için kişilik-psikolojik durumlar ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkide iyimserlik ve kötümserliğin aracılık ve moderatörlük etkileri araştırılmıştır.

Hiyerarşik regresyon analizi sonuçları, diğer kişilik özelliklerinin ötesinde iyimserliğin yaşam memnuniyetini anlamlı bir şekilde tahmin ettiğini göstermektedir ($\Delta F(df)=118.63$, $\Delta R^2=.103$, $p<.001$). SEM ML hesaplama sonuçları, iyimserlik aracılığı ile nevroitiklik, özsaygı ve depresyonun dolaylı etkilerinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Yani, iyimserlik, nevroitikliğin ($z=-4.73$, $p<.001$), özsaygının ($z = 6.72$, $p<.001$) ve depresyonun ($z=-5.23$, $p<.001$) yaşam memnuniyeti üzerine etkisine önemli ölçüde aracılık etmiştir. Hiyerarşik regresyon analizi kullanılarak bu aracılığın kısmi olduğu sonucuna varılmıştır. Bulgularımız, kişilik özelliklerinin aracı rolünün, yaşam memnuniyetini teşvik etmek için uyumlu bir şekilde hareket edebileceğine dair kanıt sağlamaktadır.

İyimserlik ve kötümserliğin kısmi aracı olduğu, ancak moderatör olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuç ilk hipotezi sağlamıştır. Cinsiyet farklılıklarının etkileri de analiz edilmiştir. Cinsiyetin, intihar düşüncesi ile yaşam memnuniyeti bileşeni SWLS5 arasındaki ilişkide moderatör etkiye sahip iken özsaygı ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkide moderatör etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Bu sonuç ikinci hipotezi kısmen sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Chow, H. P. H.(2005). Life satisfaction among university students in a Canadian prairie university: A multivariate analysis. *Social Indicators Research*, 70, 139-150.
- Çikrikci, Ö., Erzen, E., & Yeniçeri, İ. A. (2019). Self-esteem and optimism as mediators in the relationship between test anxiety and life satisfaction among a school-based sample of adolescents. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 29(1), 39–53. <https://doi.org/10.1017/jgc.2018.10>
- Diener E, Diener M. (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *J Pers Soc Psychol.*, 68, 653–63.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71–75.
- Diener E, Oishi S, Lucas RE. National accounts of subjective well-being. *American Psychologist*. 2015;70(3):234–42. pmid:25844649
- Diener E, Suh E, Lucas R, Smith H. Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological bulletin*. 1999;125(2):276–302
- Durak, M., Senol-Durak, E., & Gencoz, T. (2010). Psychometric properties of the satisfaction with life scale among Turkish university students, correctional officers and elderly adults. *Social Indicators Research*, 99(3), 413-429.
- Duy, B., & Yıldız, M. A. (2019). The Mediating role of self-esteem in the relationship between optimism and subjective well-being. *Current Psychology*, 38, 1456-1463.
- Eid, M., & Diener, E. (2004). Global judgments of subjective well-being: Situational variability and long-term stability. *Social Indicators Research*, 65(3), 245–277. <https://doi.org/10.1023/B:SOCI.0000003801.89195.bc>
- Eysenck, S.B.G., Eysenck, H.J., & Barrett, P. (1985). A revised version of the Psychoticism Scale. *Personality and Individual Differences*, 6, 21-29.
- Gigantesco, A., Fagnani, C., Toccaceli, V., Stazi, M. A., Lucidi, F., Violani, C., & Picardi, A. (2019). The relationship between satisfaction with life and depression symptoms by gender. *Frontiers in Psychiatry*, 10, 419. DOI=10.3389/fpsy.2019.00419

- Güney, S., Kalafat, T. & Boysan, M. (2010). Dimensions of mental health: life satisfaction, anxiety and depression: a preventive mental health study in Ankara University students population. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 1210-1213.
- Joshanloo, M., & Afshari, S. (2011). Big five personality traits and self-esteem as predictors of life satisfaction in Iranian muslim university students. *Journal of Happiness Studies*, 12, 105-113.
- Kapikiran, N. A. (2012). Positive and negative affectivity as mediator and moderator of the relationship between optimism and life satisfaction in Turkish university students, *Soc Indic Res*, 106, 333–345.
- King, L. A., & Hicks, J. A. (2012). Positive affect and meaning in life: The intersection of hedonism and eudaimonia. In P. T. P. Wong (Ed.), *The human quest for meaning: Theories, research, and applications* (pp. 125–141). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Librán, E. C. (2006). Personality dimensions and subjective well-being. *The Spanish Journal of Psychology*, 9(1), 38-44.
- Ozben, S. (2013). Social skills, life satisfaction and loneliness in Turkish university students. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 41(2), 203-213.
- Seligman, M. E. P., Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*; *American Psychologist*, 55(1), 5. pmid:11392865
- Schwarz, N., & Strack, F. (1999). Reports of subjective well-being: Judgmental processes and their methodological implications. In D. Kahneman, E. Diener, & N. Schwarz (Eds.), *Well-being: The foundations of hedonic psychology* (pp. 61–84). Russell Sage Foundation.
- Serin, N. B., Serin, O. & Özbaş, F. (2010). Predicting university students' life satisfaction by their anxiety and depression level. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9, 579-582.

- Rezaei, A., & Khosroshahi, B. J. (2018). Optimism, social intelligence and positive affect as predictors of university students' life satisfaction. *European Journal of Mental Health*, 2, 150-162.
- Watson, D., Clark, L., & Tellegen, A. (1988). Cross-cultural convergence in the structure of mood: A Japanese replication and a comparison with U.S. finding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, 127-144.

BÖLÜM 5

AKADEMİSYENLERİN DEDİKODU ALGILARININ İŞ VE YAŞAM TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Hakan ÇAYALAN¹

¹ Iğdır Üniversitesi, Tuzluca Meslek Yüksekokulu, Iğdır, Türkiye
hakancayalan@gmail.com, **ORCID ID** : 0000-0002-8333-2638

GİRİŞ

Yüksek Öğretim Kurumu verileri bugün 129 devlet, 74 vakıf üniversitesi ve 4 tane de vakıf meslek yüksekokulu bulunduğunu göstermektedir (YÖK, 2021). Bu veriler akademik eğitimin ne denli büyük ve önemli bir endüstri kolu haline geldiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu kurumlar aynı zamanda Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu iş gücünü yetiştirmelerinden dolayı tüm sektörler adına önemli bir noktadadır. Bu kurumlarda görev yapan personelin motivasyonu ve verimliliği de kurumların öneminden hareketle öne çıkmaktadır.

Araştırmanın temel amacı motivasyonun önemli etkenlerinden tatmin üzerinde yoğunlaşarak tatmini etkileyen unsurların çeşitlendirilmesidir. Literatürde gerçekleştirilen çalışmaların birçoğu personelin tatmini noktasında farklı değişkenleri öne çıkarmaktadır. Öncelikle tatminin iki farklı boyutunun bu çalışmanın bağımlı değişkeni olarak ele alındığı belirtilmelidir. Personelin genel tatmininde iş ve yaşam tatminlerinin başat rol üstlendikleri öngörüsünden hareketle çalışma kurgulanmıştır.

İş tatmini bireyin çalışma ortamına olan reaksiyonu olarak tanımlanmaktadır (Bayrak Kök, 2006). İnsanın günlük zaman döngüsünün neredeyse üçte birini kapsayan iş hayatı bireyin sağlığını, huzurunu, yaşam tatmini, motivasyonunu, verimliliğini etkilediğinden toplumun genel huzurunda da oldukça etkili bir husustur.

İş kavramının var oluşunda bireylerin yaşamlarını sürdürmeleri için gereken bir gerçek olduğu söylenebilir. Yaşamın verimliliği ve yaşam

motivasyonunda öne çıkan bir diğer kavram olan yaşam tatmini ise bireyin seçtiği kriterlere göre kendi yaşam kalitesine dair genel bir değerlendirmesi olarak ele alınmaktadır (Shin ve Johnson, 1978: 73). İş ve yaşam tatmini kavramları bir birini tamamlayan bir biriyle ilişkili kavramlardır.

İş ve yaşam tatminini etkileyen farklı bir değişken arayışı çerçevesinde iletişimin insan sosyalleşmesindeki önemine odaklanılmıştır. Sosyal bir varlık olan insanın en doğal gereksinimlerinden olan diğer insanlarla sosyalleşmesinde iletişim önemli bir unsurdur. İletişimin farklı yöntem ve çeşitleri üzerine kafa yorarken informal iletişim kanallarından kabul edilen dedikodu kavramına çalışmanın bağımsız değişkeni olarak yer verilmesine karar verilmiştir. Toplumda dedikoducu diye tabir edilen insanların, dedikodu ile mutlulukları arasında ilişki kurmalarından hareketle bu araştırma modeli kurgulanmıştır.

Dedikodu kelimesi Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde “*başkalarını çekiştirmek, kınamak üzerine kurulmuş konuşma*” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2021). Dedikodunun toplumdaki ahlaki konumu itibarıyla genelde olumsuz çıktıları üzerine odaklanan çalışmaların yoğunlukta olduğu göze çarpmaktadır. Buna rağmen olumlu etkilerinin ele alındığı çalışmalarda mevcuttur. Gerçekleştirilen literatür taramasında dedikodunun iş ve yaşam tatmini üzerindeki etkisini ortaya koymaya odaklanan bir çalışmaya rastlanamamıştır.

Kurgulanan araştırma modeli, nicel araştırma yöntemi esas alınarak anket formu tekniğiyle ve kolayda örnekleme yöntemiyle Iğdır Üniversitesi akademisyenleri üzerine uygulanmıştır. Bu araştırma verileriyle dedikodunun iş ve yaşam tatmini üzerindeki etkilerinin ortaya konması hedeflenmiştir. Elde edilen bulguların literatürdeki boşlukları doldurmaya da katkıda bulunacağı öngörülmüştür.

Bu kitap bölümünde ilk başlık olan kavramsal çerçeve başlığında, araştırma değişkenleri olan örgütsel dedikodu, iş tatmini ve yaşam tatmini kavramlarının tanımları bulunmaktadır. İkinci bölümde araştırmanın yöntemi ve ölçüm araçlarının tanıtımına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırma verilerinin analizleri ve elde edilen bulgular tanıtılmıştır. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu başlık altında örgütsel dedikodu, iş tatmini ve yaşam tatmini kavramlarının tanım, önem ve literatürdeki araştırma çerçeveleri ele alınmaya çalışılmıştır.

1.1. Örgütsel Dedikodu

Dedikodu ve söylenti genellikle ikinci veya üçüncü kişilerden elde edilmiş bilgilere dayandırılmaktadır (Suls, 1977: 166). Bazı durumlarda kaynak tamamıyla belirsizdir. Kaynağın belirsizliği doğrulamayı zorlaştırmaktadır. Çoğunlukla dedikoduların temelinde ego tatmini, statü ve prestij arttırma çabası bulunmaktadır.

Dedikodu, anlatan kişi tarafından doğruluğu kontrol edilmemiş, kesin emin olmaksızın paylaşılan veri parçacıkları veya hikâyelerdir. Gerek yasal gerekse uyarı niteliğinde formal olmayan gruplarca zamansız olarak bilginin açığa çıkarılması olarak ele alınmaktadır (MuneebUlRehman vd., 2019). Dedikodu toplumda genellikle kıskançlıktan kaynaklandığı vurgulanan, adaletsiz ve haksız suçlamalar içeren, dinen de insanların uzak durmalarının öğütlendiğı bir davranıl olarak kabul edilmektedir. Ancak toplum dinamiklerine olumlu katkılarının bulunduğunun da göz ardı edilmemesi gerekir.

Farklı perspektiften bir başka tanım dedikoduyu, bir grup insanın bilgi yayma görevi kapsamında oluşturdukları sosyal bir iletişim ağı olarak ele alır (Fertin ve Labahn, 2000: 126). Sacks (1995) ise dedikodunun sosyal bir kontrol görevi gördüğüne dikkat çekmektedir.

Örgütsel yapıların hemen hemen bütününde dedikodunun varlığı inkâr edilmemesi gereken bir gerçektir (Michelson, van Iterson ve Waddington, 2010). Örgütsel ortamda dedikodu, resmi olmayan bir örgütsel iletişim türü olarak genellikle kendiliğinden gelişmektedir. Her zaman olumsuz sonuçlara yol açmaz, örgütün resmi iletişim kanallarını birçok boyutta destekleyebilir (Michelson ve Mouly, 2004). Resmi kanallara göre çok daha hızlı bilgi yayılımını desteklemektedir. Atabek ve arkadaşları (2021: 114) çalışmalarında başarılı yöneticinin dedikodu ve söylentiye kısıtlayıcı önlemler olarak mücadeleye girmek yerine, bu gayrı resmi kanalların sunduğı fırsatları örgüt çıkarları için en verimli şekilde kullanması gerektiğine dikkat çekmektedirler.

Örgütsel yapılarda dedikodular genellikle iki boyutta ele alınmaktadır. İş ile ilgili dedikodular; iş arkadaşlarının becerileri, görev gayreti, etik olan veya olmayan davranışları, iş tecrübesi üzerine yoğunlaşmaktadır. İkinci boyut işle ilgili olmayan çalışma arkadaşlarının özel hayatına yönelik dedikodulardır; sağlık durumu, ailevi ilişkiler ve maddi duruma dair konular ağırlıktadır (Kuo vd., 2015; Şantaş vd., 2019). Örgütsel yapılar olarak eğitim kurumları, insan ilişkilerinin yoğun yaşandığı ortamlardır (Bush, 2003).

Resmi olmayan iletişime dair sorunlar üniversitelerde de sıklıkla yaşanmaktadır. Üniversitelerin örgütsel yapıları içinde akademisyenler ve idari personelin yanında geniş bir öğrenci kitlesinin bulunmasından iletişim kanalları daha fazla karmaşıklılaşabilmektedir (Atabek vd., 2021: 115).

Akademik örgütlerde dedikodu üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda akademik ortamın yarattığı aşırı uzmanlaşma ve rekabete vurgu yapılmaktadır ve akademik örgütlerdeki davranışların incelenmesinde akademisyenlik mesleğinin mantığının göz ardı edilmemesi gerektiği belirtilmektedir (Lane, 1985). Tuire ve Erno (2001) öğretim elemanları arasında üniversite içinde daha çok gayriresmi iletişim kanallarının tercih edildiğini, üniversite dışında ise daha çok resmi kanallı iletişimin yaygın olduğunu bulgulamışlardır. Adkins (2014) akademik dedikodunun metodolojik ve demografik boyutlarda etkin olduğunu ve dedikodu yayılımında ırkçı ve cinsiyetçi anlayışın etkinliğini bulgulamıştır. Pheko (2008) akademik dedikodunun kötü amaçlı kullanımını incelediği çalışmasında hiyerarşide üstte olanların

alttakileri baskılama ve yıldırma politikalarında dedikoduyu kullanabileceklerine dikkat çekerek, bu durumun örgütlerde güç mesafesinin açılmasına sebep olabileceğine dikkat çekmektedir. Akademilerdeki örgütsel iletişim sorunlarına dair çalışmalarda iktidar ilişkileri, etik ve dil kullanımı (Bourdieu, 1988; Nalbantoğlu, 2003) ile aşırı bireycilik, disiplin kültürü, düşük motivasyon, ortak amaç yoksunluğu ve rekabet (Gizir ve Şimşek, 2005) kavramları sorunların kaynağı olarak ele alınmaktadır.

Dedikodu kavramının literatürde ele alındığı diğer çalışmalarda; örgütsel affetme ve intikam niyeti (Şantaş vd., 2019), işyeri yalnızlığı (Akduru ve Semerciöz, 2017), mantar yönetim tarzı (Öztürk ve Aras, 2021), bilgi yönetimi (Brown ve Cater-Steel, 2009) gibi kavramlar ile ilişkilendirildiği gözlenmiştir.

1.2. İş Tatmini

Klasik yönetim yaklaşımı döneminde göz ardı edilen örgütlerde insan faktörü Hawthorne deneyleriyle birlikte dikkate alınmaya başlamıştır. İş tatmini kavramının tarihsel geçmişi Hawthorne deneylerine kadar dayandırılabilir. Ancak kavram ilk defa Hoppock (1935) tarafından “genel anlamda ben işimden memnunum” demeye yönlendiren psikolojik, fizyolojik ve çevresel şartların birleşimi olarak tanımlanmıştır.

İş tatmini sosyal bilimlerde gerçekleştirilen çalışmaların en çok rağbet ettiği konulardandır. Önemli tarama dizinlerinden “Scopus”ta iş tatmini üzerine yapılan çalışmaların sayısının 56.584 olduğu tespit edilmiştir (Scopus, 2021). Bu durum iş tatmini kavramının gerek

alışan için gerekse örgüt için her zaman önemini koruyan bir konu olduğunu ortaya koymaktadır.

Her çalışanın belirli sreler sonunda işine dair birçok farklı alanda tecrübeleri olur. Çalışma hayatı boyunca gördükleri, başardıkları, başarısız oldukları tecrübelerin yarattığı sevinç ve üzüntüleri, iş tatmininin genel yapısını ortaya koymaktadır (Erdoğan, 1999: 231). Tatmin konusuna dair farklı tanımlar bulunmaktadır;

İstenen bir şeyin gerçekleşmesini sağlama, ihtiyaçların tatminiyle açığa çıkan mutluluk durumudur (Halsey, 1988: 884). Vroom (1997: 99) iş tatminini çalışanların iş yerinde üstlendikleri rollerine dair geliştirdikleri duygusal tepki olarak tanımlamakta ve olumlu olanları iş tatmini, olumsuz olanları ise iş tatminsizliği olarak ifade etmektedir. Kaynak (1990: 129) ise beklenti ile ilişkilendirerek işin çalışana sunduğu imkan ve fırsatlara dair çalışan beklentisinden, çalışanın o iş çevresinden elde ettiklerinin farkının iş tatmini veya tatminsizliğini yarattığını belirtmektedir.

İş tatmini üzerinde etkili olan birçok faktör bulunsa da genel olarak iki ana unsura bağlanmaktadır. Birincisi bireyin özellikleri, psikolojisi, ihtiyaçları ile ilgili kişisel durumlardır. İkindisi ise işe dair fiziksel, psikolojik durumlar, ücret, terfi fırsatlari, kabul görme, denetim, yönetim vs. koşulların bireyin beklentilerine uygunluğu gibi işle ilgili şartlardır (Blenegen, 1993: 37). Bireyin bilişsel gelişim düzeyi arttıkça tatmin olma ihtimali de artacaktır. Bu değişkenlere ilaveten son yıllarda iş tatmini üzerinde etkili kabul edilen bir kavramda algılanan iş stresidir (Kelly vd., 2020).

İş tatminin en önemli özelliği duygusal bir kavram olmasıdır. Kişisel olmasından dolayı yöneticilerin önemli görevlerinden biri çalışanlarının en uygun seviyelerde tatmine ulaşmalarına yardımcı olmaktır. Genelde literatürdeki çalışmalarda iş tatmini, örgütsel davranış geliştirme açısından ve verimlilik arttıran faktör olarak ele alınmaktadır (İşcan ve Timurluoğlu, 2007:125).

İş tatmini örgütsel açıdan önemli kılan faktörler genellikle verimlilik, bağlılık, yabancılaşma, iş gören devir hızı, çatışmalar, iş kazaları gibi kavramlarla yakın ilişkilere sahip olmasıdır (Bayrak Kök, 2006: 294). Bireysel açıdan önemli kılan faktörler ise; bireysel sağlık durumu, stres düzeyi, uykusuzluk, baş ağrısı, verimlilik gibi kavramlarla olan ilişkisidir. Bir diğer bağlantısı ise yaşam tatmini ile olan ilişkisidir. İş tatmini kavramının; iş aile çatışması (Yüksel, 2005), tükenmişlik (Örücü ve Hasırcı, 2021) ile ters yönlü, pozitif psikolojik sermaye ile doğrusal (Yıldırım, 2021), duygusal emeğin doğal ve derinlemesine davranış boyutlarıyla doğrusal, yüzeysel davranışlar boyutu ile ters yönlü (Kocakula, 2021) ilişkileri bulgulanmıştır. İş tatmini ve yaşam tatmininin ilişkilendirildiği birçok çalışma bulunmaktadır (Aşan ve Erenler, 2008; Bekiroğlu ve Sırkıntıoğlu Yıldırım, 2021; Boz ve Alan, 2021; Gökçe, 2020; Judge ve Locke,1993; Schmitt ve Mellon,1980; Yeşil ve Mavi, 2021).

1.3. Yaşam Tatmini

Yaşam kavramı bireyin işi ile iş dışı zamanının bir bütünü olarak tanımlanmaktadır (Dikmen, 1995:117). İş tatmini gibi yaşam tatmini de büyük oranda duygusal temelli bir kavramdır (Judge vd., 1998).

Yaşam tatmini kavramını ilk defa ele alan Neugarten çeşitli faktörlere dikkat çekmiştir; kişinin günlük etkinliklerinden keyif alması, hayatını anlamlandırması, hayata dair amaca sahip olması, tecrübelerinin sorumluluğunu alması, hayatı boyunca koyduğu hedefleri başarmış olma inancına sahip olması, geleceğe dair tüm zayıflıklarıyla kendini değerli görmesi ve hayata olumlu bakış açısıdır (Kaya, 2006: 3). Yaşam tatmini kişinin bir bütün olarak hayatını pozitif kalitede değerlendirme derecesi olarak tanımlanmaktadır. Kişinin kendi kontrolündeki hayatına dair genel memnuniyet düzeyidir. Birçok insan hayatın ana hedefi olarak görülmektedir (Demirel, 2014). Yaşam tatmini kavramı öznel bir kavramdır. Belirlenen standartlara dair yöneltilen sorulara alınan yanıtlar kişiden kişiye değişmektedir.

Diener (1984) yaşam tatminini; evlilik, iş, boş zamanları etkili kullanma gibi hayatın farklı alanlarından elde edilen tatminlerin bileşiminin yarattığı duygusal tepki olarak tanımlamaktadır. Haybron (2007) kişinin olumlu bir tavırla bütün hayatını değerlendirmesi şeklinde tanımlamıştır. Bir başka tanımda kişinin genel hayatını algısal değerlendirmesi ve bir bütün olarak takdir etmesidir (Scott-Jackson ve Mayo, 2018). Ellison ve arkadaşları (1989:104) ise kavramı toplumsal etkenlerin etkilediği bilişsel durum olarak ele almıştır.

Yaşam tatminini etkileyen unsurlar üç faktör halinde çalışmalarda ele alınmaktadır. Bireysel faktörler; bireyin kişilik özellikleri, zeka düzeyi (Oğuzhan, 2021), yaşı, cinsiyeti, inancı, kültürü, sağlık durumu, maddi imkanları gibi spesifik özelliklerdir. Çevresel faktörler; bireyi

içine alan toplum, aile, sosyal ve örgütsel ortamdır. Ulusal faktörler ise; bireyin yaşamını sürdürdüğü devletin yönetim şekli, kültürü, benimsediği inancı, ekonomik durumu ve dış ilişkileridir.

Bireyin yaşamının büyük bir bölümünü iş ortamlarında geçirdiği düşünülürse iş ortamının, işe dair deneyimlerinin yaşam tatmini üzerinde büyük etkiye sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Diener (1984: 543) işe dair çalışanı etkileyen ücret, destek gibi faktörlerin yaşam tatminlerini doğrudan etkilediğini vurgulamaktadır.

Mutluluk kavramı ile sıklıkla bütünleştirilen yaşam tatmini kavramı belirlenen hedeflere ulaşma veya geleceğe dair iyi hissetme durumunu yansıtmaktadır. Kişi mevcut koşulları itibariyle kötü seviyesinden kaynaklı yaşam tatmini düşük olabilir ama ilerleyen süreçte güzel günlerin onu beklediğine dair inancı mutlu olmasına sebep olabilir (Dikmen, 1995: 119). Hayatın içinde çatışmalar kaçınılmazdır. Bazı insanlar çatışmalarla mücadelelerinde yaşam tatminini yaşamaktadır (Thompson, 2016: 34-36).

Özetle yaşam tatmini kişiliklerini ve benliklerini iyi tanıyan, duygusal zeka seviyesi yüksek, hayatın genelinde doyuma ulaşmış, genel olarak yaşamıyla ve yaşam koşullarıyla barışık, olumlu bir algıya sahip bireylerin taşıdığı duygudur (Tümkeya vd., 2008). Yaşam tatmini düşük olan bireylerse yaşam şartları ne olursa olsun olumsuz algılara sahip bireylerdir.

2. YÖNTEM

Araştırmanın yöntemi Nicel araştırma yöntemidir. Araştırma verilerinin toplanmasında anket tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında çalışmanın örneklemini oluşturan Iğdır Üniversitesi akademisyenlerinin dedikodu algılarının iş ve yaşam tatmini üzerindeki etkisinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma hipotezleri kurulmuştur;

H1: İşle ilgili örgütsel dedikodu algısının yaşam tatmini üzerine etkisi vardır.

H2: İşle ilgili örgütsel dedikodu algısının iş tatmini üzerine etkisi vardır.

H3: İşle ilgili olmayan örgütsel dedikodu algısının yaşam tatmini üzerinde etkisi vardır.

H4: İşle ilgili olmayan örgütsel dedikodu algısının iş tatmini üzerinde etkisi vardır.

2.1. Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini Iğdır Üniversitesi akademik personeli oluşturmaktadır. Iğdır Üniversitesi Personel Dairesi Başkanlığı ile gerçekleştirilen görüşme neticesinde toplam akademisyen sayısının 456 olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Anakütle üzerinde örneklem analizi sonucunda 456 örnek büyüklüğünün %95 güven aralığında ve %5 anlamlılık düzeyinde temsil edilebilmesi için en az 209 akademisyene ulaşılması gerektiği hesaplanmıştır (Sample Size Calculator, 2021). Anket uygulaması Google Docs üzerinden oluşturulan anket formunun linkinin whatsapp, ebys, kurumsal mail gibi farklı

kanallardan paylaşılmasıyla gerçekleştirilmiştir. 242 katılımcıdan geri dönüş alınmış ve tamamı araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırma örneklemine ait demografik veriler tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Demografik Veriler

Demografik veriler		Sıklık	Yüzde	Geçerli yüzde	Hesaplanan yüzde
Cinsiyet	Kadın	94	38,8	38,8	38,8
	Erkek	148	61,2	61,2	100,0
	Toplam	242	100,0	100,0	
Medeni Durum	Evlü	132	54,5	54,5	54,5
	Bekar	110	45,5	45,5	100,0
	Toplam	242	100,0	100,0	
Yaş	21-30	25	10,3	10,3	10,3
	31-40	68	28,1	28,1	38,4
	41-50	122	50,4	50,4	88,8
	51-üzeri	27	11,2	11,2	100,0
	Toplam	242	100,0	100,0	

2.2. Ölçekler

Katılımcıların örgütsel dedikodu algılarını ölçmek için Kuo ve arkadaşlarının (2015) geliştirdikleri 20 ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçek maddelerinin 10 ifadesi işle ilgili dedikodu algılarını, 10 ifadesi de işle ilgili olmayan dedikodu algılarını ölçmektedir. Akademisyenler tarafından ölçeğin boyutlarına ait güvenilirlik katsayıları 0.97 ve 0.89 olarak raporlanmıştır. Ölçeğin bütün olarak Şantaş ve arkadaşları (2019) tarafından Türkçe’ye uyarlanan versiyonu, orijinali 6’lı likert şeklinde kurgulanmış olsa da ölçeğin çalışmaya dâhil edilen diğer değişkenlerle uyumlu olması adına 5’li likert şeklinde katılımcılara yöneltilmiştir.

Katılımcıların iş tatminlerinin ölçümünde Brayfield ve Rothe (1951) tarafından 18 madde halinde geliştirilen, Judge ve arkadaşları (1998)

tarafından 5 maddelik kısa forma dönüştürülen iş tatmini ölçeğinin Başol ve Çömlekçi (2020) tarafından Türkçe'ye uyarlanan tek boyutlu versiyonu kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe versiyonuna ait güvenirlik katsayısı 0.929 olarak tespit edilmiştir. 5'li likert tipi ölçek aynı formda uygulanmıştır.

Katılımcıların yaşam tatminlerinin ölçümünde Diener ve arkadaşlarının (1985) geliştirdikleri 5 maddelik yaşam tatmini ölçeğinin Bekmezci ve Mert (2018) tarafından Türkçe'ye uyarlanan versiyonu kullanılmıştır. Ölçek tek boyutlu ve orijinali 7'li likert formundadır. Ölçeğin güvenirlik katsayısı 0.876 olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada diğer değişkenlerle uyumlu olması adına 5'li likert formunda örnekleme yöneltmiştir.

3. BULGULAR

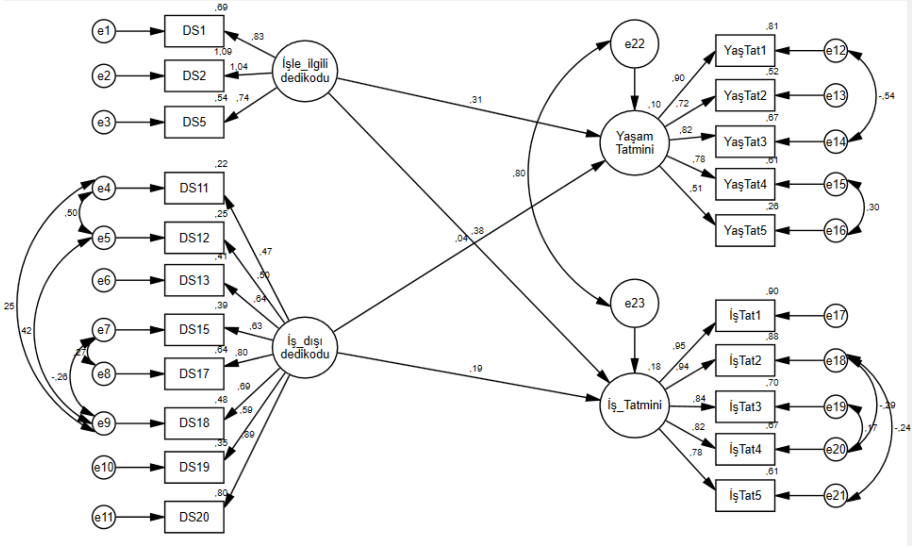
Araştırma verilerinin analizlerinde paket istatistik programlarından faydalanılmıştır. Öncelikle değişkenlerin geçerlilik ve güvenirlik analizleri gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. Geçerlilik – Güvenirlik Testleri Sonuçları

Değişken – Alt Boyutlar	İfade Sayısı	Cronbach Alfa	Faktör Aralıkları	Top. Açıklanan Varyans	Ort.
Örgütsel Dedikodu Algısı	11	0.829	0.621-0.958	%62.05	2.75
*İşle İlgili Dedikodu	3	0.896	0.857-0.958	%23.31	3.62
*İşle İlgisiz Dedikodu	8	0.866	0.621-0.860	%38.74	2.42
İş Tatmini	5	0.933	0.828-0.945	%79.44	3.59
Yaşam Tatmini	5	0.855	0.670-0.875	%65.09	3.10

Tablo 2’de bulgulanmış olan değerler çalışma verilerinin tüm değişkenler için analize uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Ortalama değerler akademisyenlerin işle ilgili dedikodu algılarının iş dışı dedikodu algılarına göre daha yüksek olduğunu, işle ilgili dedikoduların daha çok yapıldığını göstermektedir. Yine ortalama verileri akademisyenlerin iş tatminlerinin yaşam tatminlerine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Örgütsel dedikodu algısı ölçeğine dair gerçekleştirilen ilk faktör analizinde 0.45 faktör yük değerinin altında kalan ve kendi boyutları altında dağılım göstermeyen maddeler yapıdan çıkarılmıştır. Bu maddeler işle ilgili dedikodu alt boyutunda 2, 3, 6, 7, 8, 9 ve 10. maddelerdir. Türk toplumunda dedikodunun olumsuz algılanışının yanında meslektaşının olumsuz davranışlarına dair konuşmanın ispiyonculukla bağdaştırılabilir konumundan dolayı bu uyumsuzlukların ortaya çıkmış olabileceği varsayılmıştır. Beğenilirlik kaygısının da bu durumda etkili olmuş olabileceği göz ardı edilmemelidir. Ancak son durumda her boyutta minimum 3 ifade şartı sağlanmıştır. İşle ilgili olmayan dedikodu boyutunda da 14 ve 16. maddeler en iyi uyumun yakalanması adına yapıdan çıkarılmıştır. Diğer ölçeklerin analiz sonuçları uygun değerler yansıttığından müdahaleye gerek görülmemiştir. Doğrulamalı faktör analizinde maksimum likelihood metodu ile varimax döndürme yöntemi kullanılmıştır.

İstatistik paket programı üzerinde oluşturulan yapısal eşitlik modellemesi şekil 1’de yansıtılarak hipotez testlerinin sonuçları tablo 4’te paylaşılmış ve yorumlanmıştır. Modelin uyum değerleri tablo 3’te paylaşılmıştır.

Şekil 1. Yapısal Eşitlik Modellemesi

Şekilde yer alan model üzerindeki dikdörtgenler ölçek maddeleri yuvarlaklar ise ölçek boyutlarını simgelemektedir. Oval çift taraflı oklar kovaryansları sembolize etmektedir. Tek taraflı oklar etkiyi yansıtmaktadır. Aşağıda tablo 3'te yer alan değerler modelin uyumunu yansıtmaktadır.

İş tatmini ve yaşam tatmininin aralarındaki kuvvetli ilişkinin yansımaları olarak hata terimleri arasında da yüksek kovaryans yükü çıkmıştır. Bu kovaryans .80'lik bir yük ile iş tatmininin ve yaşam tatmininin dedikodu algısı tarafından açıklanamayan kısımlarının %80 oranında birbiriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. İş tatmini ve yaşam tatmininin örgütsel dedikodu algısı tarafından açıklanamayan kısımlarının bireylerin kişilik özellikleri, algıları, bilişsel düzeyleri,

duygusal zekaları, cinsiyetleri, motivasyonları, örgütsel düzeyde rekabet gibi farklı faktörlere bağlı olabilir.

Tablo 3. Araştırma Modeline Ait Kabul Edilebilir Uyum İndeksleri

Ölçüm (Uyum İstatistiği)	Model Değeri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
CMIN/df	3,051	≤ 3	$\leq 4-5$
TLI	0,884	$.95 \leq TLI \leq 1.00$	$.80 \leq TLI \leq .95$
CFI	0,904	$.95 \leq CFI \leq 1,00$	$.80 \leq CFI \leq .90$
RMSEA	0,092	$0 \leq RMSEA < 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,08$
NFI	0,864	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,85 \leq NFI \leq 0,95$
GFI	0,85	$0,90 \leq GFI \leq 1,00$	$0,85 \leq GFI \leq 0,90$
AGFI	0,8	$0,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$0,8 \leq AGFI \leq 0,89$

Kaynak: Sümer, 2000; Tabachnick ve Fidell, 2013.

Modelin kabul edilebilir uyum değerleri ve şekil 1’de paylaşılan yapısal eşitlik modeli faktörler arasında anlamlı ilişkilerin varlığını desteklemektedir. Tablo 4’te hipotezlerin sonuçlarını yansıtan regresyon katsayıları paylaşılmıştır.

Tablo 4. Regresyon katsayıları analiz sonuçları

Faktörle ve etki yönleri	β_0	β_1	R^2	t	P	H
Yaşam Tatmini <--- İşle İlgili Dedikodu	0,31	0,329	0,066	5,011	***	H1
İş Tatmini <--- İşle İlgili Dedikodu	0,379	0,472	0,074	6,403	***	H2
Yaşam Tatmini <--- İş Dışı Dedikodu	0,041	0,04	0,065	0,62	0,536	H3
İş Tatmini <--- İş Dışı Dedikodu	0,189	0,217	0,072	3,003	0,003	H4

Şekil 1’de yansıtılan modelin, sonuç verilerinden hareketle hazırlanan tablo 4’teki değerler H3 dışındaki hipotezlerin hepsinin desteklendiğini göstermektedir. Kline (2011) araştırmalarda %50’nin üzerindeki beta katsayılarını yüksek düzeyde etki, %10 - %50

aralığındaki katsayıları orta düzeyde etki ve %10'un altındaki katsayıları ise küçük etkiler olarak sınıflandırmaktadır. İş dışı dedikoduların yaşam tatmininin sadece %4'lük kısmını açıklıyor olması ($\beta=0.041$) küçük etki olarak kabul edilmektedir. Iğdır Üniversitesi akademisyenlerinin işle ilgili dedikodu algılarının yaşam tatminlerinin %31'lik kısmını açıkladığını orta düzeyde etkiye sahip olduğu söylenebilir ($\beta=0.31$). Bu sonuç H1'in desteklendiğini göstermektedir. Yine akademisyenlerin işle ilgili dedikodu algılarının iş tatminlerinin %38'lik kısmını açıkladığı sonucu orta düzeyde etkiyi yansıtmakta ve H2'nin de desteklendiğini ortaya koymaktadır ($\beta=0.38$). Akademisyenlerin işle ilgili örgütsel dedikodu algılarının iş tatminlerinin %19'luk kısmını açıkladığı sonucu orta düzeyde etkiyi yansıtmakta ve H4'ün desteklendiğini ortaya koymaktadır ($\beta=0.189$).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dedikodu, örgütlerde varlığı sorgulanamayacak bir olgudur. Örgüt iklimini bozabilme, yanlış enformasyon yayılım, değişime direnç yaratabilmesi, örgütsel sorunları çarpıtabilmesi ihtimallerinin yanında bireyler için dışlanma ve mağduriyet, öz değer ve itibar kaybı gibi birçok riski barındırmaktadır. Bununla birlikte birçok avantajda yaratabilmektedir. Dedikodunun bireysel sonuçları arasında; duyguların etkin ifadesi ve iletimi, diğerlerinin desteğine ve güvencesine katkıda bulunması, belirsizliklerin yarattığı kaygıları azaltması ve çözüm üretilmesine katkıda bulunması, örgütsel düzeyde verimli bilgi paylaşımı imkânı sunması, örgütsel ilişkilerin gelişimine katkıda bulunması sayılmaktadır (Waddington ve Michelson, 2007: 4-

5). Krackhardt (1990) informal iletişim ağında doğru bilgiye sahip olan işgörenlerin gruplar arasında köprü vazifesi üstlendikleri ve organizasyonda itibar sahibi olduklarını vurgulamaktadır.

Günümüz örgütlerinde entelektüel sermaye kabul edilen ve rekabette önem atfedilen insan kaynağının tatmini şirketlerce dikkate alınmakta, sürdürülebilir başarının anahtarlarından biri olarak kabul edilmektedir. İş görenlerin tatmininde şimdiye kadar dikkate alınmamış olan dedikodu kavramının da etkili olduğunu ortaya koyan bu çalışmanın bulgularından hareketle; işle ilgili dedikoduların iş ve yaşam tatmininde daha etkili olduğu, iş dışı dedikoduların iş tatmini üzerinde kayda değer etkileri olsa da büyük bir yaşam tatmini yaratmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca iş tatmini ve yaşam tatmininin birbirini büyük oranda etkilediği bulgulanmıştır.

Bu sonuçlardan hareketle örgütlerde dedikodu kanallarının kontrollü bir şekilde açık tutulmasının olumlu katkıları çeşitlendirilmiştir. Örgütlerde dedikodu ağı ile körü körüne mücadeleye girmektense yapıcı çözümler üreterek, yöneticilerin bu informal iletişim ağından faydalanmaları gerektiği tavsiyesinde bulunulabilir.

Araştırmanın en önemli kısıtı örneklemin Iğdır Üniversitesi ile sınırlandırılmış olmasıdır. Çalışma bulguları bu sebeple Türkiye çapında genellenemez. Akademik örgütler diğer örgütlerden farklı iklimlere sahiptir. Araştırma modeli farklı şehirlerde ve sektörlerde uygulanarak konuya dair çıktılar çeşitlendirilebilir sonuçlar karşılaştırılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Adkins, K. C. (2014). The erasure of empowered gossip in academia. *Nouvelle Revue Synergies Canada*, 7, 1–10.
- Akduru, H. E. ve Semerciöz, F. (2017). Kamu kurumlarında örgütsel dedikodu ve işyeri yalnızlığına dair bir araştırma, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(13), 106-119.
- Atabek, Ü., Özşarlak, P., & Şendur Atabek, G. (2021). Akademik örgütlerde dedikodu ve söylentilere yönelik algılar. *Yükseköğretim Dergisi*, 11(1), 111–122.
- Başol, O. ve Çömlekçi, M. F. (2020). İş tatmini ölçeğinin uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(2), 17-31.
- Bayrak Kök, S. (2006). İş tatmini ve örgütsel bağlılığın incelenmesine yönelik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 291-317.
- Bekiroğlu, Ç. ve YILDIRIM, Ş. S. (2021). Çalışmaya Tutkunluğun İş ve Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Tekstil Sektörü Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma. *İş ve İnsan Dergisi*, 8(2), 169-184.
- Bekmezci, M. ve Mert, İ. S. (2018). Yaşam tatmini ölçeğinin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 166-177.
- Blenegen, M. A., (1993) Nurses' Job Satisfaction: A Meta-Analysis Of Related Variables, *Nursing Research*, 42(1).
- Bourdieu, P. (1988). *Homo academicus*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Boz, H. ve Alan, H. (2021). İş Yaşamında Yalnızlık, Çalışmaya Tutkunluk, Yaşam Tatmini ve İş Tatmini Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Turizm Sektörü İncelemesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 253-272.
- Brayfield, A. ve Rothe, H. F. (1951). An Index of Job Satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 35(5), pp. 307-311.

- Brown, M. ve Cater-Steel, A. (2009). Do rumours contribute to knowledge management-and will we ever know?, In *Proceedings of the 4th Mediterranean Conference on Information Systems (MCIS 2009)* (pp. 699-710). Athens University of Economics and Business (AUEB).
- Bush, T. (2003). *Theories of educational leadership and management*. Los Angeles: Sage Publications.
- Demirel, H. (2014). An investigation of the relationship between job and life satisfaction among teachers. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 116, 4925 – 4931.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575.
- Diener, Ed, Emmons, R.A., Larsen, R.J. ve Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale, *Journal of Personality Assessment*, (49), 71-75.
- Dikmen, A. A. (1995). İş doyumu ve yaşam doyumu ilişkisi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(3-4), 115-140.
- Ellison, C. G., Gay, D. A. ve Glass, T. A. (1989). Does religious commitment contribute to individual life satisfaction? *Social Forces*, 68(1), 100–123.
- Erdoğan, İ. (1999). *İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış*, İstanbul
- Fertin, G. ve Labahn, R. (2000). Compounding of gossip graphs. *Networks: An International Journal*, 36(2), 126-137.
- Gizir, S. ve Şimşek, H. (2005). Communication in an academic context. *Higher Education*, 50(2), 197–221.
- Gökçe, A. (2020). İş ve yaşam tatmini ilişkisi: otomotiv sektöründe bir araştırma. *Is, Güc: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 22(3), 121-138.
- Halsey, William(1988). *Macmillan Contemporary Dictionary*, ABC Tanıtım Basımevi, İstanbul, First Edition.
- Haybron, D. M. (2007). Life satisfaction, ethical reflection, and the science of happiness. *Journal of Happiness Studies*, 8, 99-138.
- Hoppock, R. (1935). *Job Satisfaction*. Harper, Oxford.

- İşcan, Ö. F. ve Timuroğlu, M. K. (2007). Örgüt kültürünün iş tatmini üzerindeki etkisi ve bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 119-135.
- Judge, T. A. ve Locke, E. (1993). Effect of Dysfunctional Thought Processes of Subjective Well-Being And Job Satisfaction, *Journal of Applied Psychology*, 78.
- Judge, T. A., Locke, E., Durham, C. ve Kluger, A. (1998). Dispositional Effects on Job and Life Satisfaction: The Role Of Core Evaluations, *Journal of Applied Psychology*, 83(1), 17-34.
- Kaya, Ö. (2006). *Askeri Öğrencilerin Yaşam Doyumları Üzerine Bir Araştırma*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Türkiye.
- Kaynak, T. (1990) *Organizasyonel Davranış*, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İ.İ.E Yayın No: 117, İstanbul.
- Kelly, M., Soles, R., Garcia, E. ve Kundu, I. (2020). Job stress, burnout, work-life balance, well-being, and job satisfaction among pathology residents and fellows. *American journal of clinical pathology*, 153(4), 449-469.
- Kline RB (2011) Principles and practice of structural equation. *Modeling*. The Guilford Press.
- Kocakula, Ö. (2021). Duygusal Emegin İş Tatmini Üzerindeki Etkisi: İzmir Balçova ve N. Örneği, *Kent Akademisi*, 14(3), 824-841.
- Krackhardt, D. (1990). Assessing The Political Landscape: Structure, Cognition And Power. *Administrative Science Quarterly*, 35(2), 342-369.
- Kuo, C. C., Chang, K., Quinton, S., Lu, C.Y. ve Lee, I. (2015). Gossip in the workplace and the implications for HR management: A study of gossip and its relationship to employee cynicism, *The International Journal of Human Resource Management*, 26(18), 2288-2307.
- Lane, J.-E. (1985). Academic profession in academic organization. *Higher Education*, 14(3), 241-268.

- Michelson, G. ve Mouly, V. S. (2004). Do loose lips sink ships? The meaning, antecedents and consequences of rumour and gossip in organisations, *Corporate Communications*, 9(3), 189–201.
- Michelson, G., van Iterson, A. ve Waddington, K. (2010). Gossip in organizations: Contexts, consequences, and controversies, *Group & Organization Management*, 35(4), 371-390.
- MuneebUlRehman, N., Sauood, M. ve Pushpalatha, M. (2019). Identifying Rumour Source from Social Activity Streams, *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*, 8(3), 5718-5724.
- Nalbantoğlu, H. Ü. (2003). Üniversite A.Ş.’de bir ‘homo academicus’: “ersatz” yuppie akademisyen. *Toplum ve Bilim*, 97, 7–42.
- Oğuzhan, Y. S. (2021). Sosyal zekâ ile yaşam tatmini arasındaki ilişkide kişilik özelliklerinin düzenleyici rolü üzerine bir araştırma. *International Journal of Management and Administration*, 5(9), 164-175.
- Örücü, E. ve Hasırcı, I. (2021). İş tatmini ve tükenmişlik ilişkisinde öz kendilik değerlendirmesinin aracı rolü ve bir uygulama. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 1172-1189.
- Öztürk, İ. ve Aras, M. (2021). Mantar yönetim tarzı ve örgütsel dedikodunun bilgi paylaşımına etkisi, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 22(2), 121-134.
- Pheko, M. M. (2018). Rumors and gossip as tools of social undermining and social dominance in workplace bullying and mobbing practices: A closer look at perceived perpetrator motives. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 28(4), 449–465.
- Sacks, H. (1995). *Lectures On Conversation*, Volume I, Gail Jefferson (Ed.). UK: Blackwell Publishing.
- Schmitt, N. ve Mellon P. M. (1980). Life and job satisfaction: is job central, *Journal of Vocational Behavior*, 16.
- Scopus (2021).
<https://www.scopus.com/results/results.uri?sid=c5c94f97488cc469c59d8c3259c87525&src=s&sot=b&sdt=b&origin=searchbasic&rr=&sl=33&s=TITLE-ABS->

KEY(%22job%20satisfaction%22)&searchterm1=%22job%20satisfaction%22&searchTerms=&connectors=&field1=TITLE_ABS_KEY&fields= ,
Erişim Tarihi: 11.11.2021.

- Scott-Jackson, W. ve Mayo, A. (2018). *Transforming engagement, happiness and well-being: enthusing people, teams and nations*. Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Shin, D. ve Johnson, D. (1978). Avowed happiness as an overall assessment of the quality of life. *Social Indicators Research*, 5(4), 475-492.
- Suls, Jerry M. (1977), Gossip as social comparison, *Journal of Communication*, 27(1), 164-168.
- Sümer N (2000) Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları* 3(6): 49-74.
- Şantaş, G., Akbolat, M. ve Sağlam, H. (2019). Sağlık çalışanlarında örgütsel affetme ve örgütsel dedikodunun intikam niyeti üzerindeki etkisi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36, 131-148.
- Tabachnick BG, Fidell LS (2013) *Using Multivariate Statistics* (Pearson Education Limited, Boston).
- Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*, Nika Yayınevi, Ankara.
- Tuire, P. ve Erno, L. (2001). Exploring invisible scientific communities: Studying networking relations within an educational research community. A Finnish case. *Higher Education*, 42(4), 493–513.
- Tümkiye, S., Hamarta, E., Deniz, M.E., Çelik M. ve Aybek B. (2008). Duygusal zeka mizah tarzı ve yaşam doyumu: üniversite öğretim elemanları üzerine bir araştırma, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 1-18.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2021).
<https://sozluk.gov.tr/?kelime=%C5%9F%C3%BCkran>, Erişim:25.09.2021.
- Waddington, K. ve Michelson, G. (2007). Analysing Gossip To Reveal And Understand Power Relationships, Political Action And Reaction To Change Inside Organisations, *Talk, Power And Organizational Change At Cms Conference*, Manchester, 1-16.
- Vroom, V. H. (1967) *Work And Motivation*, John Wiley and Sons Inc.

- Yeşil, S. ve Mavi, Y. (2021). Covid-19 Korkusu'nun Duygusal Emek, Çalışan Performansı, İş Tatmini, Yaşam Doyumu Üzerine Etkisi: Bir Alan Araştırması. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 16(63), 1078-1104.
- Yıldırım, A. (2021). Pozitif psikolojik sermayenin iş tatmini üzerindeki doğrusal ve doğrusal olmayan etkileri: özel eğitim çalışanlarına yönelik bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(80), 2202-2218.
- Yüksek Öğretim Kurumu (2021). <https://istatistik.yok.gov.tr/> , Erişim Tarihi: 10.11.2021.
- Yüksel, İ. (2005). İş-aile çalışmasının kariyer tatmini, iş tatmini ve iş davranışları ile ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 301-314.

BÖLÜM 6

SANAL TOPLULUKLARIN KÜLTÜREL YAPISI: NETNOGRAFİK BİR ANALİZ

Doktora Öğrencisi, Gözde BİLGİN ÇALKAYA¹

Doktora Öğrencisi, Burcu GÜLEÇ²

Doç. Dr. Nahit Erdem KÖKER³

¹ Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İzmir, Türkiye, calkayagozde@gmail.com

² Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İzmir, Türkiye, burcugulec@gmail.com

³ Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İzmir, Türkiye, nahit.koker@ege.edu.tr

GİRİŞ

Teknolojinin gündelik yaşam içerisine yerleşmesi ve teknolojik araçlara erişebilirliğin artması ile sosyal medya, insanların bilgi edinme ve tecrübe paylaşma alanları haline gelmiştir. Alanyazında hem teknolojik hem de bu yapısal değişimdeki temel etmenin bilgi ve enformasyon olduğu ileri sürülmektedir (Bell, 1974; Stevenson, 2005; Castells, 2008). Yazarlara göre, teknolojinin yükselişi ve sosyal etkileri bilgi temelli topluma geçişin en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Castells de (2008: 440) içinde bulunduğumuz toplumun, bilgi temelli bir toplum olduğunu belirterek ağ toplumu teorisinden söz etmektedir. Yazar bu teorisi ile, ağların bugün ki toplumlarımızın yeni biçimini oluşturduğunu ifade etmekte ve bu teknolojinin toplumsal etkilerine açıklık getirmektedir. Ağlar bireylerin çevrimiçi ortamlarda dijital kimlik oluşturmaları, kendilerini sanal ortamda temsil edebilmeleri ve birey-birey ve birey-ağ arasında etkileşimi sağlaması açısından da önem taşımaktadır (Bozkurt, 2014: 512-515).

Sanal toplulukların etkisi, ekonomi ve pazarlamadan sosyal yaşam ve eğitime kadar uzanan faaliyetlerle giderek yaygınlaşmaktadır. Bugün pek çok kişi bilgi arama ve bulma, arkadaşlık kurma, sosyal destek sağlama gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda sanal topluluklara katılmaktadır. Kişiler ilgi alanları, toplulukların içeriği ve tartışılan konular kapsamında çeşitli topluluklara dahil olup toplulukların bir parçası haline gelmektedirler. Bu topluluklara üye olan kişiler ortak amaçları doğrultusunda diğer üyelerle iletişim haline geçerek, deneyim ve edindikleri bilgileri paylaşmakta gerektiğinde de tavsiye

almak için diğer üyelere başvurabilmektedirler. Bu topluluklar aynı fiziksel ortamdaki sosyal gruplar gibi bir kültür içerisinde konumlanarak ortak bir dil, iletişim ve davranış biçimleri geliştirerek belirli bir kültürel yapı içerisinde konumlanmaya başlamaktadırlar. Oluşan bu kültür yapısı araştırmacılar tarafından merak edilen bir konu haline gelmiştir.

Dijital ortamda oluşan toplulukların yarattığı kültür birçok ilgi alanı etrafında oluşabilmektedir. Özellikle değişen tüketici profili göz önüne alındığında tüketim pratikleriyle ilgili paylaşımların yapıldığı topluluklar, firma ve markaların memnuniyet çalışmaları için de önemli veriler içermektedir. Valck'a göre (2005: 32), bu durum gerçek hayattaki referans gruplarında olmayan bir şeydir ve sanal topluluklar, marka ve firmalar açısından bilgi ve deneyime dayalı bir banka niteliğindedir. Sanal toplulukların çeşitliliği ve yoğun etkileşime sahip olmaları, topluluklar üzerine yapılacak olan incelemelerin önemini arttırmıştır.

1.ALANYAZIN ÇERÇEVESİ

1.1. Sanal Topluluklar

Sanal topluluklar, ortak ilgi alanları etrafında deneyimlerini ve bilgilerini paylaşmak için bir araya gelen (Lee vd., 2002; Ridings vd., 2002; Dholakia vd., 2004; Flavián ve Guinalú, 2005; Chiu vd., 2006; Leimeister vd., 2008; Sicilia ve Palazón, 2008), internet üzerinden (Bagozzi ve Dholakia, 2002; Ridings vd., 2002; Ilioudi vd., 2012) etkileşime giren ve coğrafi açıdan dağınık (Hiltz ve Wellman, 1997; Dholakia vd., 2004; Sicilia ve Palazón, 2008) nitelik gösteren

gruplardır. İlgili alanyazında en çok atıf alan yazarların tanımları benzer noktalara odaklanmaktadır. İlk benzer nokta, sanal toplulukların çevrimiçi bir ağda bulunduğu yani fiziksel bir mekâna bağlı olmadığına ilişkindir. Bu da sanal topluluğu gerçek bir topluluktan ayıran unsurdur (Hiltz ve Wellman, 1997). Bir diğer benzer nokta ise, tanımların merkezinde sosyal bir yapı bulunmasıdır. Sanal topluluklar katılımcıların birbiriyle etkileşim kurmasıyla ortaya çıkan yapılardır.

Ridings ve Gefen (2004), insanların sanal topluluklara neden katıldığı sorusunun yanıtlarını aradıkları çalışmalarında, insanların bilgi alışverişi için fırsat sunması nedeniyle sanal toplulukları ziyaret ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca araştırmacılar, sanal toplulukların kategorilerine bağlı olarak, sosyal destek sağlamak, arkadaşlık kurmak ve hoş vakit geçirme isteğinin de sanal topluluğa katılımın popüler nedenleri arasında yer aldığını belirtmektedirler.

Sanal toplulukların en önemli yararının topluluk arasında oluşan iletişimin gücü olduğunu dile getiren Valck (2005: 32), üyelerin bu ortamda birbirleriyle ürün, marka, hizmet, tedarikçi veya üretici hakkındaki deneyim ve bilgilerini paylaştıklarını belirtmektedir. Sanal topluluklar üyelerine veya ziyaretçilerine bir yığın deneyim havuzu sunmaktadır. Bu doğrultuda, sanal topluluklar firmalar ve markalar açısından da önem taşımaktadır.

Alanyazında sanal topluluklar üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde odağın özellikle 2003 ve sonrası bilgi paylaşımı, içerik katkısı (Dholakia vd., 2004; Chiu vd., 2006; Hsu vd., 2007; Jadin vd.,

2013; Zheng vd., 2013; Jin vd., 2015; Alakurt ve Keser, 2016; Zhao vd., 2016; Guan vd., 2018; Dong vd., 2020), topluluk ilişkileri (Kanayama, 2003; Farquhar ve Rowley, 2006; Göker ve Keskin, 2016; Köker ve Özer, 2017) ve pazarlama iletişimi (Hennig-Thurau vd., 2004; Shang vd., 2006; Sun vd., 2006; Yiyan ve Hung, 2006; Sicilia ve Palazón, 2008; Cheung ve Lee, 2012; Healy ve McDonagh, 2013) üzerinde olduğu metodolojik çalışmalara rastlanılmıştır. İncelenen çalışmalarda araştırmacılar genel olarak sanal toplulukların bilgi paylaşımında önemli bir rol oynadığı, zaman ve mekândan bağımsız olması nedeniyle topluluk ilişkilerinin arkadaşlık ilişkileri ve destek sağlaması bakımından elverişli olduğu ve son olarak da bilgi paylaşımlarından gelen geri bildirimler ile ağızdan ağıza iletişim potansiyelinin yüksek olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.

1.2. Etnografik Yöntemden Netnografiye Geçiş

Nitel araştırma desenlerinden biri olan Etnografik desen, ilgili alan yazınında kültür analizi olarak da adlandırılan bir desen türüdür. Geleneksel araştırma yöntemlerinden biri olan Etnografi, dijital iletişimin ortaya çıkması ve araştırma mecraları ve biçimlerinin değişimi sonucunda ortaya çıkan Netnografik araştırma desenin temel felsefesini oluşturmaktadır. Merriam'a göre (2015:191), etnografik araştırma, günlük hayattaki sosyal yapılanmayı ve kültürü ele alarak, çalışmanın hedefine bunu koyar. Etnografik araştırmaların ortak özelliği, zenginleştirilmiş açıklamalar yapmayı amaçlamalarıdır.

Etnografik araştırmalarda, veri analizleri betimsel veya içerik analiz yöntemleriyle gerçekleştirilir. Bu analizlerde temel hedef, araştırmada

ele alınan kültür açıklanarak, bu kültürün parçaları olan birey ve grubun anlamlandırmalarını, tecrübelerini veya bakış açılarını onların gözünden anlatılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, elde edilen bulgular aktarılırken kültürü oluşturan birey veya grubun diliyle aktarılır ve direkt alıntılara yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018:69). “Netnografi” ise etnografik araştırma tekniklerinin, bilgisayar aracılı iletişim sonucunda ortaya çıkmış kültür ve topluluklar üzerinde yapılan araştırmalara uyarlanmış yeni bir nitel araştırma metodolojisidir (Kozinets, 2002:62).

Netnografi, sosyal bilim çalışmalarında, kabul gören bir araştırma yöntemi haline gelmiştir. Netnografi araştırmaları, kültür, kimlik, sosyal ilişkiler ve kamusal konulara kadar çok çeşitli konuları incelemek için kullanılmaktadır. Özbölük ve Dursun’a göre (2015:232), Netnografi, etnografik araştırmaların günümüzdeki dijital temelli sosyal iletişimin ve sanal dünyanın karmaşık yapısına uyumlanmış halidir. Etnografik araştırmalarda bulgular kişi veya gruplarla birebir veya kültürel temaslar sonucunda toplanırken, netnografik araştırmalarda, çevrimiçi ortamlardaki iletişim aracılığıyla bulgular toplanmaktadır.

2.YÖNTEM

İlgili çalışmada, sosyal ağlarda oluşan bir sanal topluluğa ait kültürün detaylı biçimde analiz edilmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırmalar, nicel araştırmaların aksine keşifsel bir süreci benimseyerek, katılımcıların bakış açılarını, yorumlarını ve çoklu sübjektif görüşlerine odaklanmaktadır (Creswell, 2020:47). Bu bağlamda,

topluluğun yapısını, topluluk içerisindeki katılımcıların davranış biçimlerini, kendi aralarında oluşan iletişimin yapısını ve kullandıkları dili kendi doğal ortamında inceleyerek tanımlamak ve betimlemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

2.1. Araştırmanın Deseni

Çalışmada araştırma sorununa uygun olarak nitel araştırma desenlerinden olan kültür analizi (etnografya) deseni tercih edilmiştir. İlgili çalışma kapsamında da incelenen sanal topluluğunun nasıl bir kültüre sahip olduğu, topluluk katılımcılarının ortam içerisindeki davranışlarının sembolik anlamı ve kendi aralarındaki etkileşimleri çözümlenmek istendiği için kültür analizi deseni uygulanmıştır. İncelenen topluluk, sanal ortamda oluşmuş bir topluluktur. Bu nedenle etnografik desenin dijital platformlara uyarlanmış biçimi olan netnografik yaklaşım çalışmada kullanılmıştır. Netnografi, geleneksel etnografik araştırma tekniklerini, bilgisayar aracılı iletişim ile oluşturulan çevrimiçi topluluklar ve kültürleri içeren "net" çalışmalarına uyarlayan nitel bir araştırma yaklaşımıdır (Addeo vd., 2020:9).

Sanal topluluk kültürlerini inceleyen netnografik çalışmalarda Kozinets (2010:136), etik standartların sağlanmasının önem taşıdığını belirtmektedir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında birtakım tedbirler göz önünde bulundurulmuştur. Topluluk içerisinde yapılan paylaşımlar kamuya açık bir şekilde gerçekleşse de hiçbir katılımcının kimlik bilgilerine ve kullanıcı isimlerine (rumuz) yer verilmemiştir. Bunun yanı sıra topluluğun kültürü seçilen marka başlıkları altında

yapılan paylaşımlar üzerinden değerlendirildiği için paylaşımlar arasında olumsuz ifadelerin de yer alması bakımından, katılımcıların hangi görüşlerinin hangi markalar için olduğu bilgisine yer verilmemiştir. İlgili markalar 1, 2, 3 ve 4 rakamlarıyla kodlanarak ifade edilmiştir. Langer ve Beckman (2005: 197), kamuya açık metinlerden doğrudan alıntı yapmanın etik standartlarla ilgili bir sorun yaratmadığını belirtmişlerdir. Çalışmada ele alınan sanal platformunun kamuya açık olması ve üye olmadan da yapılan yorumlara ve tartışmalara erişilebilmesi bu topluluğun kapalı bir grup olmadığına göstergesidir. Bu platforma kamusal alandan her birey üye olmaksızın içeriklere erişebilmekte ve yazarların rumuz veya kullanıcı adlarını açıkça görebilmektedirler. Bu doğrultuda ele alınan başlıklar ve yorumlar herhangi bir şekilde kimlik ve marka isimleri ifşa edilmeyerek analiz edilmiştir.

2.2. Araştırmanın Amacı

Çalışmada, sanal ağlarda oluşan bir topluluğun yapısını, bu topluluk içerisindeki katılımcıların davranış biçimlerini, ilgi gösterdikleri konu başlıklarını, kendi aralarındaki iletişimlerini ve kullandıkları dili inceleyerek ilgili topluluğa ilişkin bir kültür analizi yapmak amaçlanmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda yanıt aranılan sorular şu şekilde belirlenmiştir: **1.** İncelenen sanal topluluğun yapısı nasıldır? **2.** Topluluk katılımcılarının seçilen ve incelenen konu başlıkları kapsamında ürettikleri içerikler nelerdir? **3.** Topluluk katılımcıları kendi aralarında kategorileştirilebilir mi? Eğer oluyorsa topluluk hangi üye tiplerinden oluşmaktadır? **4.** Topluluk katılımcılarının ilgili sosyal

ortamdaki davranış biçimleri nasıldır? 5. Katılımcıların ilgili sosyal ortamdaki iletişimleri nasıldır? 6. Katılımcıların kendi aralarında kullandıkları dilleri nasıldır?

2.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmaya konu olan toplulukta hem konu başlıkları hem de yazar sayısı bakımından oldukça yoğun veri söz konusudur. Bu veriler, araştırmayı zenginleştirmek adına fayda sağlamış olsa da aynı zamanda araştırmanın bir kısıtlılığını oluşturmaktadır. Tamamını incelemek mümkün olamayacağı için araştırmada yanıt aranan sorular doğrultusunda araştırmacılar tarafından katılımcılarının 4 marka başlıkları altındaki girdilerinin incelenmesine karar verilmiştir. Dolayısıyla çalışmadaki tartışmalar incelenen başlıklardaki girdiler ile sınırlıdır. Araştırmanın bir diğer kısıtlılığını zaman oluşturmaktadır. İlgili çalışma 3 aylık bir gözlem doğrultusunda yapılandırılmıştır. Bu süreç içerisinde toplanan veriler düzenli olarak incelenmiştir.

2.4. Araştırma Örneklemi

Kozinets (2002:63), araştırmaya konu olacak topluluğun seçiminde ilgili sanal topluluğun araştırma konusuna uygunluğu, ortam içindeki haberleşme trafiğinin yoğunluğu, iletişimin detayının ve zenginliğinin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmektedir. Benzer şekilde Balasubramanian ve Mahajan da (2001:111), sanal topluluklarda yoğun katılımın olmasının, topluluktaki üyelerin rasyonel olmasının, katılımcılar arasında paylaşılan ilgi düzeyinin yüksek olması ve yoğun etkileşim sağlamaların öneminden bahsetmektedir. Araştırmaya konu olan sanal topluluğun yoğun bir katılımcı profili ve etkileşim yapısının

olduğu gözlenmiştir. Araştırma alanının belirlenmesi için yapılan hazırlıklarda, Balasubramanian ve Mahajan (2001) ile Kozinets'in (2002) ifade ettikleri kriterler göz önünde bulundurularak, araştırma konusuna ve amacına uygun olarak, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Topluluk sayfasında; 10447 yazar bulunmaktadır. Bu rakamla topluluğun oldukça geniş bir katılımcı sayısına sahip olduğu söylenebilmektedir. Seçilen topluluk konu başlıkları ve yazar sayısı ile oldukça geniş nitelik göstermesi nedeniyle araştırmacılar tarafından, incelenen alanı sınırlandırmak için topluluk içerisindeki en çok girdi yazılan başlıklar incelenmiştir. Bu bağlamda, araştırma sorularına aranan yanıtlar doğrultusunda topluluk üyelerinin markalar ile ilgili oluşturdukları başlıklar altındaki girdilerinin incelenmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda en yüksek etkileşimi gösteren markalar 1 (600), 2 (268), 3 (184) ve 4 (122) olarak 4 başlıkta incelenmiştir.

2.5. Veri Toplama Teknikleri ve Araçları

Etnografik araştırmalarda farklı veri toplama teknikleri kullanılabilir fakat alan çalışması her zaman temeldir (Punch, 2016: 154). Alan çalışmalarında, topluluğun yaşadığı doğal ortamın gözlenmesi ve araştırmacının da o doğal ortamın bir parçası haline gelerek bilgi toplaması beklenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016; Punch, 2016; Creswell, 2020). Bu doğrultuda öncelikle Köker ve Özer (2017) tarafından gerçekleştirilen netnografi çalışması temel alınarak bir kod cetveli oluşturulmuştur. Sonrasında 3 aylık bir çevrimiçi alan çalışması ile hem arşivsel hem de gözlemsel verilerden yararlanılarak

topluluğa ilişkin bilgi toplanmıştır. Kozinets (2010:113), katılımcı gözlemin, netnografide önemli bir veri kaynağı olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda da hem topluluk içi bakış hem de topluluk dışı bakış dengesi sağlamak adına araştırmacılar farklı zaman dilimlerinde toplulukta üyelik edinmiştir.

2.6. Verilerin Analiz Süreci

Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Betimsel analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlemiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. İçerik analizinin temel amacı ise toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 243). İncelenen sanal topluluğun kültürünü analiz etmeye yönelik ulaşılan veriler, topluluğun yapısı, topluluk içerisindeki katılımcıların davranış biçimleri, seçilen markaya ait beklentileri, iletişim yapıları ve kullandıkları dil şeklinde sınıflandırılmıştır. Kod cetvelindeki ilgili başlıklar, araştırmacılar tarafından MAXQDA 2020 programı aracılığıyla önce bireysel olarak kodlanmış, daha sonra birlikte incelenerek ortak bir kod sistemi geliştirilmiştir. Daha sonra ise ilgi kodlar, temalara ve kategorilere dönüştürülerek betimsel analiz yoluyla açıklanmıştır.

Çalışma kapsamında, 4 marka başlığı altında toplamda 1174 girdiye ulaşılmıştır. Araştırmacılar, veri doygunluğuna ulaşana kadar analiz sürecini devam ettirmiştir. Veri doygunluğu, artık herhangi yeni bir bilginin, bakış açısının ya da kavramın üretilmemesi doygunluğa ulaşıldığının göstergesidir (Çelik vd., 2020: 392). Mevcut çalışmada

da 923 girdiye ilişkin yapılan analizlerde 5 tema ve 1836 koda ulaşılmıştır. Araştırmacılar bu aşamaya gelindiğinde veri doygunluğuna ulaşıldığına karar vererek, artık yeni bir kod ve kavram çıkmadığı için analiz sürecini durdurulmuştur.

2.7. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik-güvenirlik nicel çalışmalardan farklı olarak ele alınır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 280). Çalışmada, nitel araştırma alanyazınında önerilen geçerlilik ve güvenirlik prosedürleri dikkate alınmıştır. Öncelikle veri kaynaklı üçgenleme ve araştırmacı üçgenleme türüne (Merriam, 2015) başvurulmuştur. Veri kaynaklı üçgenlemeyi sağlamak adına veri toplama araçları ve kullanılan tekniklerde çeşitlemeye gidilmiştir. İncelenen sanal topluluk hem arşivsel hem gözlemsel veriler toplanmıştır. Çalışmadaki dış geçerliliği sağlamak için betimleyici analiz yöntemiyle bulgular ayrıntılı bir biçimde analiz edilmiş olup, doğrudan alıntılara sık sık yer verilmiştir. Araştırmacı üçgenlemesi ise, birden fazla araştırmacının sürece dahil edilmesiyle gerçekleşmiştir. Araştırmacılar ilgili veri setini ayrı ayrı kodlayıp daha sonra bir araya gelerek hem kodlar hem de temalar üzerinde bir anlaşılmaya varmışlardır. Böylelikle araştırmacılar arasında görüş birliği sağlanmıştır. Ayrıca araştırmada olguları veya durumları çeşitlemek adına amaçlı örnekleme yöntemi (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 282) kullanılmıştır. Araştırmacılar çalışılan alan içinde çalışma katılımcı gözlemci (Creswell: 2020, 252) olarak yer almış ve topluluğun yapısı analiz edilirken sık sık doğrudan alıntılarla yer verilmiştir.

3.1. Nesiller

İncelenen topluluk bugün, 8 nesilden oluşmaktadır. Nesil kavramı, topluluk üyelerinin toplulukta geçirdikleri zaman ve yaptıkları yorum sayısına göre belirlenmektedir. Yeni üyelerden (8. Nesil) yazarlıklarının onaylanma aşamasına gelmesi için en az beş adet yorum yapmaları beklenmektedir. Yani topluluğun bir parçası olarak yazarlık unvanı alması ancak sözlük içerisinde yorum yazma ve sözlükte tartışılan konulara katılım gösterme yoluyla sağlanmaktadır.

Topluluk yapılanmasında nesiller arasındaki ilişkiye, marka başlıkları altındaki girdiler temel alınarak incelendiğinde ise nesiller arasında herhangi bir hiyerarşik yapının bulunmadığı görülmüştür. Fakat katılımcıların, daha eski katılımcıları daha tecrübeli ve deneyimli buldukları için onların fikirlerini önemsedikleri söylenebilir. Katılımcıların, tecrübeli katılımcıların görüşlerine atıfta bulunmaları buna örnek olarak gösterilebilir.

3.2. İletişim Biçimleri

Sanal toplulukların en önemli yararı, topluluk arasında oluşan iletişimin gücüdür (Valck, 2005:32). Yapılan gözlemler, topluluk içerisinde özel bir etkileşim olduğunu göstermektedir. İlgili topluluk hem katılımcıları hem de ziyaretçileri için bir yığın deneyim havuzu sunmaktadır. Bu doğrultuda katılımcılar, herhangi bir üyenin bir ürün, hizmet veya markayı beğenip beğenmediklerini paylaşımlarından daha çok neden beğendiklerini ya da beğenmediklerini detaylı olarak açıklamalarını beklemektedirler. Çünkü topluluk katılımcıları, herhangi bir karar vermeden önce fikir ve bilgi edinmek için diğer

katılımcıların görüşlerine ve yaşadıkları deneyimleri göz önünde bulundurarak hareket etmektedir.

Başlangıçta üyeler topluluğa görüşlerini paylaşmak ve diğer katılımcıların paylaşımlarından bilgi edinmek için katılım gösterse de zaman içerisinde birbirlerine yakın görüşlere sahip katılımcıların arkadaşlık kurduğu ve birbirlerine destek sağladığı görülmüştür. Bu noktada topluluğun yalnızca, bilgi alışverişine değil aynı zamanda bir yeni arkadaşlıklar kurmaya ve sürdürmeye hatta bazen daha ileriye gidip sosyal destek sağlama konusunda hizmet ettiği söylenilebilmektedir. Yazılı iletişim baz alınarak toplanılan saha notları verilerinden aşağıdaki alıntı, bu ifadeleri destekler niteliktedir:

“...4 yıl önce takas yapmak amacı ile buluşup görüştüğüm, geçtiğimiz ay ise beni 2 haftalığına evinde ağırlayan, hayatıma ve büyük olasılıkla kariyerime inanılmaz derecede olumlu etki eden, elimden tutan bir insanla tanışmamı sağlamış olan mecra”.

Çalışma kapsamında, topluluk üyelerinin marka başlıkları altındaki girdilerinin incelenmesinden de kaynaklı olarak, Şekil 1’de de görüldüğü gibi kendi aralarındaki iletişimin marka/ürün tepkisi (196), deneyim paylaşma (181) ve memnuniyet/memnuniyetsizlik (129) ifadeleri üzerinde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Birçok üye markanın reklam ve tanıtım faaliyetlerine, ürünlerin vaat ettiklerini karşılamamasına ve mağazalardaki çalışanların davranışlarına ilişkin tepkilerini aktarmak veya herhangi bir konudaki deneyimlerini paylaşmak için sanal topluluk içerisindeki diğer katılımcılarla iletişim

kurmaktadır. Katılımcıların belirtilen kodlara ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“...Benim orda tester isteme amacım ürünü değil, firmayı denemek için aslında. Bakalım müşteri politikaları sadece satmak üzerine mi kurulu? Mesela cildimize kullandığımız asitlerin çoğu söğüt ağacı özütlerinden yapılıyor ama bunu şişelerken mecbur raf ömrünü korumak için, ürünün yapısı bozulmasın diye sentetik maddeler de kullanacaksın. Bu noktada ürünün ne kadar doğal olduğuna oranlar karar veriyor. Sen içerik listesinde doğal ürünü en sonlarda kullanırsan ürünün ismini o maddeyle pazarlayamazsın.”

Topluluk içerisindeki iletişimde öne çıkan diğer unsurlar bilgilendirme (112) ve tanıtma (89) olarak gerçekleşmiştir. Ridings vd. (2002: 274), bilgi vermenin bir başka üyenin paylaşımına doğrudan yanıt vererek, bir konu başlatarak veya var olan konu başlığının altına paylaşım yaparak gerçekleştiğini ifade etmektedir. Süslü sözlük topluluğu incelenirken, yazarların bilgi vermeye dair belirttikleri tüm unsurlara rastlanılmıştır. Topluluk katılımcıları doğrudan kendilerine bir soru sorulmasa dahi markalar ve ürünlere ilişkin bilgi verme ve onları tanıtma arzusu taşımaktadır. Öne çıkan kodlara dair ifadeler şu şekildedir:

“İlk olarak 1851 yılında eczane olarak açılmış firma. Şimdilerde çoğu yerde görmek mümkün bu ismi. Cildim yağlıya dönükmüş, x üçlüsünü aldım kullanmaya başladım. Zaman geçtikçe bir de baktım o da ne? Yahu bu bildiğin mucize dostum bu şeyler çok işe yarıyor”.

Topluluk katılımcılarının iletişimlerinde öne çıkan diğer kodlar, blogger tepkisi (85) ve boykot (örgütlenme) (63) olmuştur. İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle beraber pazarlama faaliyetleri de değişim göstermiştir. Markalar pazarlama ve tanıtım faaliyetleri için artık içerik üreticilerine başvurmaktadır. Günümüzde dijital etkileyenler (Pedroni, 2015) olarak adlandırılan bloggerlar, çevrimiçi platformlarda çeşitli amaçlarla içerik üretip, bu içerikleri yayan kişiler olarak varlık göstermektedirler. Bloggerlar veya dijital etkileyenler, etki alanlarındaki kişileri, onlarla iş birliği yapan markaların ürünleri hakkında satın almaya yönelik bilgi sağlamayı amaçlamaktadırlar. Süslü sözlük topluluğunun birbirleri arasındaki iletişimlerini incelendiğinde de bloggerlar, onların içerikleri ve markaların bu kişilerle olan iş birlikleri üzerine yoğunlaştıkları hatta negatif yönde bir fikir birliği sağladıkları gözlemlenmiştir. Katılımcılar, markaların ve ürünlerin tanıtımı için bloggerlara ürün gönderilmesini eleştirip, tepki göstermektedirler. Topluluk katılımcıları, tanıtım faaliyetleri için markaların bu kişilerle iletişime geçmesi yerine topluluk içerisinde bir çekiliş yapabileceklerini sık sık dile getirmektedirler. Çünkü katılımcıların ifadelerine göre içinde bulundukları topluluk, doğal yollarla bir araya gelen kişilerden oluşmaktadır. Blogger tepkisine ilişkin ifadeler şu şekildedir:

“Bu marka başta olmak üzere diğer özellikle Türk markaları bilmelilerdir ki; siz youtuber ve bloggerlara ücretsiz ürün dağıttıkça, reklam yaptıkça sizden uzaklaşan bir grup var. Şahsen ben bunların başındayım. Saçma sapan insanlara bir koli dolusu ürün veriyorsunuz tanıtсын diye ve biz o bir koli ürünü 500 lira bayılarak zor alıyoruz.

Hak eden, bir iki kişiye verirsin de daha dün kanal açmış insanları tester’a boğduğunuzda, sizden para verip bir şey alırken kendimi enayi hissediyorum”.

Blogger tepkisine ilişkin verilen alıntılardan da görülebileceği gibi katılımcılar, bireysel olarak tepki göstermekle kalmayıp çoğunluğun aynı düşünceye sahip olmasından mutlu olmaktadır. Çoğunluğun aynı düşüncede olması, katılımcıların cesaret bulmaları ve birliktelik duygusunu yaşamaları adına önemli bir tetikleyici olarak karşımıza çıkmaktadır. Blogger tepkisi ve boykot kodlarının birbirleriyle ilişkili olduğu ve bu ilişkinin tam da bu birliktelikten doğduğu söylenilebilmektedir. Çünkü katılımcıların tepki göstermesinden bir sonraki aşama birbirlerini de harekete geçirerek markaya yönelik boykot hareketleri başlatmalarıdır. Hatta bazı katılımcılar bu hareketten dolayı topluluğu “boykot timi” olarak adlandırmaktadırlar. Bu adlandırma zaman zaman topluluk üyeleri arasındaki tepkilere de yol açabilmektedir. Boykot (örgütlenme) koduna ilişkin görüşler şu şekildedir:

“Ayrıca gerçekten yazarı olduğumdan değil ama bu topluluğun daha geniş bir kitleye hitap etmesi nedeniyle daha fazla dikkate alınmamız gerek diye düşünüyorum. Burada ben paramla alıp yorumluyorum. Bir çıkarım yok. Kalkıp beleş diye ölüp bitmiyorum. Hoş değil. Umarım bu boykot yerine ulaşır”.

Bu veriler, topluluğun ortak düşünceler etrafında kurulu olduğunu ve dinamik ilişkiler ağına dayalı olduğunu gösterir niteliktedir. Sanal topluluk üyeleri arasında iletişimin bir diğer unsuru tavsiye

etme/etmeme (61) olarak gerçekleşmiştir. Çevrimiçi ortamlar, kişilerin tükettikleri ürünlerle ilgili tavsiye vermelerini kolaylaştırmaktadır. Tüketim ve satın alma davranışına yönelik olan bu tavsiyeler, klavyeden klavyeye mesajların (Yamamoto, 2007:8) yayılmasında başat rol oynamaktadır. Bu yüzden sanal topluluklar, markalar ve firmalar için de büyük bir fırsat yaratmaktadır. Topluluğun tavsiye etme/etmeme koduna ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

“Yeni diyebileceğimiz olan x serisi, kimsenin dikkatini çekmese de harikaymış. Hem indirimde 12,50 TL civarına düşüyor hem de tuhaf bir şekilde kalıcılar. Ruj gün içinde çıkmaya başladığında bile lip stain tarzında duruyor. Ancak renklerine mağazalarda bakın derim, internetteki görsellerle alakaları yok. Bu fiyata bu performans harika. Kesinlikle tavsiye ederim”.

Topluluk içerisinde katılımcılar görüşlerini, deneyimlerini paylaşp, tavsiye etme ya da etmeme davranışında bulunurken aynı zamanda ilgili markalara çağrı ve öneride bulunmaktadırlar. Markaya çağrı (37), katılımcıların iletişimlerde öne çıkan bir diğer kod olmuştur. Katılımcılar markayı bir kişi gibi konumlandırıp isteklerini ve taleplerini belirtirken, bir yandan da sorular sormaktadır:

“Keşke Türkiye’de satmaya başlasalar, anlamıyorum burası 3.dünya ülkesi fi tarihinde çıkan ürünleri bile satın alıyorlar nasılsa diye düşünüyorlar sanırım. Mail de attım bir teşekkürler canım ya bile yazmadılar. A belki bir toplu mesaj göndersek sözlük adına ciddiye alınırsınız. Ayrıca paintpotlara dupe gösterilen renkleri de denedim, cidden başarılı. Burayı okuyor musun X duy sesimizi”.

Yukarıdaki alıntılardan da görülebileceği katılımcılar, eşdeğer olarak gördükleri ürünleri birbiriyle paylaşmaktadırlar. Katılımcılar, başka markalara ait ve pahada ulaşılması zor olan ürünlerin, ilgili markalardaki muadilinin arayışı içindedirler. Muadil göstermek (25), topluluk içerisinde öne çıkan bir diğer iletişim unsurudur:

“Fondöten, pudra en çok da rimellerini başarılı bulduğum marka. drugstore bir marka olsa da bizim ülkemizde anlamsız bir şekilde pahalı. İndirimdeyken almak lazım. Bence rimelleri kendi bünyesinde bulunan X ile muadildir”.

Çalışmada, ilgili topluluğun iletişim biçimlerine dair son ulaşılan kod topluluk üyesine tepki (24) olarak gerçekleşmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere, topluluk katılımcıları birbirlerini de harekete geçirerek markaya yönelik boykot hareketleri başlatmaktaydı. Bu harekete destek veren katılımcılar, hem diğer platformlardaki kişisel hesaplarından markayı boykot ettiğini açıklamakta hem de ilgili markaların sayfalarına giderek olumsuz yorumlarda bulunmaktadırlar. Bu davranışları topluluğa aidiyet hissedenden diğer katılımcıların tepkisine yol açmaktadır. Tepki iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi topluluğunun bir duruşu olduğunu düşünen katılımcıların, aradan zaman geçince boykotu unutup ürün satın alma davranışına devam eden katılımcılara yönelikken; ikincisi boykot hareketi doğrultusunda ilgili markaların sayfalarına kötü yorumlar yapan katılımcılara yöneliktir:

“Lütfen öfkeyi doğru yerlere yönlendirin, çoğunluk vasıfsız diye giden herkes öyle olmak zorunda değil. Bu kadar geniş bir genelleme

yapmak bu topluluğa yakışmaz. Eminim burada blog sahibi olan yazarlar da vardır, dolaylı yoldan onlara da haksızlık etmiş oluyoruz”.

3.3. Davranış Biçimleri

Yorgancılar (2015:10-15), tüketici davranışının bireye ve bireyin ihtiyaçlarını tatmin etmeye yönelik bir davranış olduğunu aynı zamanda da bu davranışın yalnızca satın alma eylemini değil bilgi toplama, ihtiyaç belirleme ve seçim yapma gibi pek çok eylemi içeren bir süreç olduğunu belirtmektedir. Topluluk içerisindeki katılımcı sayısının genişliği göz önünde bulundurulduğunda bu ürün ve hizmetlere dair deneyimlerin değerlendirmesinin de çeşitlilik göstermesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu anlamda her bir katılımcı farklı bir tüketici davranışı sergilemektedir.

Tüketici araştırmalarına yönelik alanyazında öne çıkan isimlerden olan Batra ve Ahtola (1990: 159), tüketicilerin iki temel tutumdan dolayı mal ve hizmet satın aldıklarını belirtmektedirler. Bu tutumları ise, duyuşal özelliklerden kaynaklı hedonik (hazcı) nedenler ve fonksiyonel niteliklerden kaynaklı faydacı nedenler olarak sıralamaktadırlar. İncelenen topluluk içerisindeki davranış biçimlerine bakıldığında faydacı tüketim davranışının (91) öne çıktığı görülmüştür. Faydacı tüketim anlayışı, fonksiyonellik ve faydalı beklentilere odaklanmaktadır (Crowley vd.,1992: 239). Babin ve arkadaşlarına (1994: 644) göre faydacı tüketimde, ihtiyaç duyulan tüketim unsuruna ilişkin olarak alışveriş değeri, ürünün etkin ve uygun bir biçimde satın alınmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu ifadelerden yola çıkarak faydacılığın, rasyonel bir biçimde ürünün daha çok

fonksiyonel işlevlerine odaklanmak olduğu söylenilebilmektedir. Süslü sözlük katılımcıları da yoğunluklu olarak ürünün maliyetini ve işlevini göz önünde bulundurmaktadır. Fiyat beklentileri tüketiciler için önemli bir referans noktasıdır (Raghubir,1998). Katılımcılar sık sık fiyat performans değerlendirmesi yapmaktadırlar:

“Fiyat performans orantısını düşünürsek fiyatı kadar performans veriyor. Buradan 5 tane ruj aldım, o paraya doğru düzgün bir ruj alsaydım daha memnun kalırdım”.

“Testerların iyi durumda olmasına katılmakla beraber Türkiye’de satışı olan markalardan fiyat performans açısından değerlendirildiğinde en başarılı markalar arasındadır bence. Renkli kaş jelini eğer kaş jelinin kaşını iyi bir şekilde doldurmasından hoşlananlarınız varsa tavsiye ederim benim beğendiğim bir marka oldu”.

Topluluk içerisindeki davranış biçimlerinde öne çıkan bir diğer unsur fırsatçılık (53) olarak gerçekleşmiştir. Katılımcıların fırsatçılığa yönelik davranışlarının altında yatan sebebin, sık sık “tester” olarak ifade ettikleri deneme ürünlerinin sağlanması olduğu tespit edilmiştir. Deneme ürünleri katılımcılar için farklı bir anlam ifade etmektedir.

“Burada herkesin, tester bol yazdığını görüp bir iki tester alayım belki beğendiğim bir ürünleri olur alırım diye girdiğim cilt bakım ürünleri satan mağaza. İçeri girip göz kremi sordum ve daha sonra tester istedim ama görevli hanımefendi "testerda bir etki göremezsiniz ama? O sadece ürünün dokusunu görmeniz için, sadece ürünün yapısını anlayabilirsiniz yani" diyerek tester vermedi”

Katılımcıların fırsatçılığa yönelik davranışlarındaki bir diğer sebebin yeni açılan mağazalar olduğu görülmüştür. Mağaza açılışlarında satış arttırmak amacıyla genellikle ilk gelen müşterilere bazı hediyeler verilmektedir. Topluluk katılımcılarının da birbirlerini bu konu hakkında bilgilendirdiği ve hediye ürünler almak için mağaza açılışlarına gittikleri gözlemlenmiştir:

“Şu an açılış sırasındayım. Hediye ürün almaya hak kazanan ilk 300 kişiye bileklik dağıttılar. 212. kişiymişim, tahminen 450 kişi şu an burada sıra bekliyor. İlk gelen kişi 8'de buradaymış. Bu kadarını beklemiyordum açıkçası”.

Sözlük katılımcılarının davranış biçimlerinde öne çıkan bir diğer kod markaya bağlılık (31) olarak gerçekleşmiştir. Jacoby ve Kyner (1973: 2) marka bağlılığını, tercih edilen bir ürünü ya da hizmeti istikrarlı bir şekilde aynı marka setinden yeniden satın alma olarak ifade etmektedirler. Bu doğrultuda kavram, tüketicilerin belirli bir markaya yüklediği pozitif anlam olarak açıklanabilmektedir. Katılımcılar, üründen herhangi bir sebepten dolayı şikayetçi olmadıkları takdirde marka ve markaya ait ürünlerden övgüyle bahsedip, diğer katılımcılara da tavsiye etmektedirler. Markaya olan bağlılıklarını çoğu kez, “bayılıyorum”, “aşığıyım”, “daimî müşterisiyim” şeklinde ifade etmektedirler:

“Henüz hiçbir ürününden şikayetçi olmadığım marka. Yahu, bir markanın her ürünü mü mükemmel olur? Sanırım o kadar para bayılınca, çok iyi ürünler çıkıyor. Özellikle avokadolu göz altı kremi ve y serumu tek geçerim. Gerçek bir cilt bakımı isteyenlerin mutlaka

bir şekilde para falan biriktirip edinmesi gereken bir marka. Günlük cilt bakım ürünlerini alabiliyorsanız, 1-2 ay içerisinde cildinizin ne kadar müthiş görüldüğüne inanamayacaksınız. Aşığım. Ömrüm boyunca başka marka aramama gerek yok, o derece”.

Tüketicilerin markaya yükledikleri pozitif anlamlar, markaya karşı hissettikleri duyguyla ilintilidir. Matzler ve arkadaşları (2006:426), tüketicilerin kişilik özellikleri (dışadönüklük ve açıklık) ve tüketici tarafından algılanan hedonik değerin marka duygusu ile olan ilişkilerini araştırmışlardır. Araştırmacılar, ürün veya markanın hedonik (hazcı) ve rasyonel değerlerinin marka duygusunu etkilediğini ve bu durumun satın alma davranışlarına yansıdığını tespit etmişlerdir. Hedonik değer kavramı, tüketimin daha öznel, duygusal, estetik ve sembolik yönlerini sürdüren tüketici davranışını yansıtmaktadır (Hirschman ve Holbrook, 1982: 94). Araştırmacılar, hazcı tüketimde bir haz tatmini olduğunu belirtip, tüketicilerin satın aldıkları ürünleri kullanabilmekten ziyade kendileri için ifade ettikleri anlamdan dolayı satın aldıklarını belirtmektedirler. Bu noktada hazcı tüketimin, ürünün fonksiyonelliğiyle değil duygusal özellikleriyle ilgili olduğu söylenebilmektedir.

Topluluk katılımcılarının davranış biçimlerine yönelik ulaşılan bir diğer kod, hazcı tüketim (30) olarak gerçeklemiştir. Katılımcıların ürünün fiziki özelliklerine vurgu yaptıkları ve bu özelliklerin onlar için önemli olduğu görülmüştür. Katılımcılar satın alma davranışlarını ürünün kokusu, rengi ve görünümüne yönelik gerçekleştirmektedirler:

“...Çilekli ve şeftalili lipstiklerini yemek istiyorum bu kadar mı güzel kokarlar. X' in dediği gibi ürünleri hem ücretsiz hem de çok hoş bir not ile gönderiyorlar. Üstelik hepsini kırmızı güzel bir hediye paketine de koymuşlardı. Testerların şeffaf çantasına da bayıldım. O kadar özenli ve tatlı geldi ki bundan sonra mağaza yerine internetten almayı tercih edebilirim”.

“X yerden bir tane allık aldım aman allahım o ne renkli o ne güzel bir allık âşık oldum”.

Tecrübe arayışı (18), topluluk içerisinde öne çıkan bir diğer davranış biçimidir. Ulaşılan bu kod, topluluğun iletişim biçimlerinde öne çıkan bilgilendirme yapma, deneyim paylaşma ve tavsiye etme/etmeme kodları ile yakından ilişkili olup aynı zamanda da topluluğun bir referans grubu olduğuna ilişkin veri sunmaktadır. Referans grupları, bireylerin davranışlarını şekillendirirken bakış açılarını temel aldığı, gözlemlediği ve önemseydiği gruplardır (Odabaşı ve Barış, 2012: 229). Katılımcılar, diğer katılımcıların yaptıkları bilgilendirmeleri, paylaştıkları deneyimleri ve bunların sonucunda da tavsiye edip etmemelerini dikkate almaktadırlar. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“...Ben güvenilir bulmadığım için bu marka veya bildiğim alt markalarından alışveriş yapmamaya devam ediyorum. Ama bu konunun aslını bilen ya da araştırmış arkadaşlar bilgi verirse sevinirim”.

“Süslüler, kimse mi sormadı bu fiyatlar orijinal fiyatlar mı, açılışa özel fiyatlar mı, kısa zamanda değişir mi değişmez mi diye? Rica ediyorum bilen, soran aydınlatsın hepimizi ne olur”.

Çalışmada, ilgili topluluğun davranış biçimlerine dair son ulaşılan kod özdeşim kurma/etkilenme (ünlü veya blogger ile) (11) olarak gerçekleşmiştir. Topluluk içerisindeki katılımcıların davranışlarına bakıldığında, bir ürüne olan ilgilerinin ünlü veya bloggerların kullanmasıyla ilintili olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılar, tanınmış kişilerin kullandığı, önerdikleri ürün veya markaları tercih etmeye eğilim göstermektedirler:

“X ürünü geçen sene Y ve Z’de görmüştüm. Saçları baya güzel duruyordu. Reklamını yapılan bir şey normalde pek dikkatimi çekmezdi ama ürün 20 lira civarı olunca bir şans verip denedim, memnun kaldım gayet. O yüzden bundan sonra alacağım saç ürünlerinde onlara güvenebilirim”.

3.4. Marka Beklentileri

Günümüz tüketicilerinin markalardan beklenti ve istekleri dinamik bir yapı göstermektedir. Bu konuyu sanal topluluklar açısından ele aldığımızda, üyeler ve diğer tüketiciler bu toplulukları güvenilir bilgi kaynakları olarak görmekte ve gerçek kullanıcı deneyimlerinden faydalanmaktadırlar.

Fiyat algısının memnuniyet üzerinde büyük bir etkisi bulunmaktadır ve bu algı neredeyse performans algısı kadar yüksek etkiye sahiptir. Bu nedenle müşteri memnuniyetinin artırılması amacıyla fiyat temelli

stratejilerin geliştirilmesi de önem arz eden bir konudur (Voss vd., 1998: 56). Üyeler markalardan fiyat ve performans dengesi konusundaki beklentilerini ve tepkilerini de dile getirmektedirler.

“Rujları fiyat-performans olarak ithal bir ürün için normal ama yerel markaların renk verme başarısı daha yüksek bana göre. Ayrıca yine aynı ya da biraz aşağıdaki fiyat grubundaki yerel markalara göre kısa ömürlü”.

Üyelerin bir diğer marka beklentisi markaların online satış sürecine girmeleri ve yurtdışındaki ürünlerini burada satmalarındır. Üyeler aynı zamanda bu konu hakkındaki gelişmeleri de takip ederek topluluk içerisinde paylaşmakta ve diğer üyeleri bilgilendirmektedirler. Oskaybaş ve arkadaşlarına göre (2014:132-133), markaların online olarak alışveriş imkânının olması, tüketicilere hız kazandırmakta, marka, ürün veya fiyat karşılaştırmasını kolayca yapabilmekte ve bu nedenle tüketiciler için zaman-maliyet avantajı oluşturmaktadır:

“Birde tüm süslülerimizin olduğu şehirlere mağaza olsun online ulaşım olsun halledersen çok seviniriz :)) çalışana ayrıca online alışverişi sordum. Şu anda en çok onun üstünde çalışılıyor dendi. Okuyanlara teşekkür ediyorum:))”.

Tüketici tercihlerini etkileyen bir faktör olan ürün çeşitliliği beklentisi topluluk içerisinde bilgilendirme yapılan bir diğer konu başlığıdır. Geniş ürün çeşitliliği sunan markalar, ürün çeşitliliklerini organize ettiklerinde daha yüksek kaliteli olarak algılanabilir, ancak daha az seçenek sunan markalar için bunun tersi bir algı oluşabilmektedir (Berger vd., 2007:460). Tüketiciler tercihlerini yaparken topluluk

içerisinde marka beklentileri arasında marka veya ürün çeşitliliğine dair yorum, bilgilendirme ve beklentilerin ifade edildiği gönderiler de bulunmaktadır:

“Ben sitesine baktığımda ürün çeşitliliğine çok şaşırdım. Makyaj tekniğinden az buçuk anlayan kişilerin ihtiyaç duyacağı çok güzel ürünler var, hem de uygun fiyata.

“Neden X derim? Envai çeşit ürünün envai çeşit renk seçeneği var”.

Marka beklentilerinden çeşitlilikle ilgili yapılan yorumların yanında ulaşılabilirlik konusunda da yoğun girdilerin olduğu gözlenmiştir. Buna ek olarak, topluluk üyelerinin bilgilendirme veya markaya çağrı yapma amaçlı yorum yaptıkları görülmektedir. Mağazaların konumlandırılması ve marka ürünlerine ulaşmada yaşanan sorunlarla ilgili de bilgi paylaşımları yapılmakta ve gerektiğinde bilgi arama için topluluğa başvurulduğu da görülmektedir.

“Acilen Avrupa yakasına mağaza açması gereken markadır. Bir sürü şey almak istiyorum ama sırf Bağdat caddesinde diye gitmiyorum”.

“Cevahir mağaza açılışına gittim. Aradığım hiçbir ürünü bulamadım sorduğumda çok doğalmış gibi " eh henüz yeni mağaza her şey gelememi." Ben mi yanlış biliyorum yeni mağaza olduğu için her şeyin tam olması gerekmez mi?”

Amberg ve Fogarssy’nin (2019:10) kozmetik sektöründeki yeşil tüketici davranışlarına dair yaptıkları araştırmada, araştırmaya katılan üyelerin %70’inin doğal kozmetik ürünleri satın almak istedikleri ve doğal içeriklerden oluşan ürünler için ekstra ödeme yapmaya istekli

olduklarını belirtmişlerdir. Topluluğun marka beklentileri arasında temiz içerikli olup olmama ve sağlıklı-doğal gösterme gibi kategorilerin de ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlara ek olarak içeriklerini doğal olarak gösteren ve bu konuda güvenilir olduklarını iddia eden o markalara karşı tepki veren üyeler diğer üyeleri bu konuda bilinçlendirme konusunda da yorum yazmaktadırlar:

“Biz çok organiğiz, of nasıl doğalız diye bağırın her markada olduğu gibi kimyasaldır ciciler. Tetrasodium edta, Methylišothiazolinone gibi kozmetikte kullanmaması gereken ürünleri vardır. Nadiren birkaçı fena değildir, ama cilt için oradan alabileceğiniz tek güzel şey. X'dir. Gerisi çöp. Ha paraben içermez de üç yanlış bir doğruyu da götürür işte. Saç maskelerine ve kremlerine diyeceğim yok. Şampuanlarsa gayet sülfatlı.”

Yukarıda belirtildiği üzere, üyelerin marka beklentileri arasında deneyimler sonucu doğal ve sağlıklı bir görünüm elde etme beklentileri de bulunmaktadır. Katılımcı beklentileri arasında, ürünlerin kalıcılığı, doğallığı, kapaticılığı veya sağlıklı yapısı vb. gibi beklentilerin olduğu görülmektedir. Bu beklentilerini dile getirirken diğer üyelere öneriler vererek aynı zaman da onları da bilgilendirmektedirler:

“...Mat likit eyeliner'ı da birçok markaya taş çıkartır. Sadece bir aldığımı kullandım, o da Dusty Rose rengi. Doğal, çok hafif ışıltılı, kalıcı bir allık”.

“...Hem kalıcı hem yapay durmuyor hem parlatmıyor hem de matlaştırmıyor. Tamamen doğal bir görüntü elde ediyorum.”

Günümüzde tüketiciler tarafından ciddi bir şekilde dikkate alınan ve kullanılan Cruelty-Free terimi, ürünlerin hayvanlar üzerinde test edilmediğini gösteren bir damga niteliğindedir. Çevre bilincinin, tüketicilerin Cruelty-Free kozmetik ürünleri satın almaları üzerinde doğrudan bir etkisinin olduğu görülmektedir. Yani çevre ve etik konular hakkındaki tüketici farkındalığı, Cruelty-Free olan ürünleri satın alan tüketiciler için önem arz etmektedir (Winders, 2006:455). İncelenen toplulukta markalar hakkında yorum yapan üyeler markaların “vegan-cruelty free” ürünler üretmesi veya üretmemesi konusunda markaya tepki göstermekte ve diğer üyeleri bu konu hakkında bilgilendirmektedirler. Markaların hayvanlar üzerinde deney yapması veya yapmaması konusunda üyeler tarafından yoğun eleştiriye maruz kaldığı gözlenen diğer bir önemli noktadır:

“Hayvan deneyi yapan markalardandır X gibi. Ama deli gibi satılıyor burada da gördüğümüz üzere. Ekleme yapayım dedim: Gördüğüm kadarıyla maskaraları X farları çok satıyor. X’e cruelty free bir muadil bulursam ekleyeceğim. Maskara konusunda ise Y, Z vb. gayet beğenilen cruelty free seçenekler var zaten. * ben yazayım da isteyen alır, istemeyen almaz ama en azından bir farkındalık olursa ne güzel olur”.

3.5. Topluluğun Dil Yapısı

Dil kavramı topluluğun oluşturduğu kültür kavramından ayrı olarak düşünülemez, bu nedenle dil ile ilgili elde edilen bulgular, topluluğun oluşturduğu kültürle ilişki içerisindedir. Sanal topluluklarda da topluluk üyelerinin kendi aralarında kullandıkları dil ve terimlerin o

gruba ait jargonu oluşturduğu gözlenebilmektedir. Tran ve Ostendorf'a (2016:1030) göre, bir sanal topluluktaki dil yapısı onu aynı konuların tartışıldığı farklı sanal gruplardan ayrışmasını sağlayan bir faktördür.

Topluluğun dil yapısını incelediğimizde, üyelerin belirli jargonlara ve hitap şekillerine sahip oldukları görülmektedir. Dil teması içerisinde, hitap şekilleri, emoji ve şekil kullanma (duygu ifadeleri), markalara yönelik kişiselleştirmeler, yabancı terimler kullanma gibi alt kategorilerin olduğu görülmektedir. Toplulukta yer alan hitap şekillerine baktığımızda, üyelerin birbirlerine hitap biçimi olarak “kızlar”, “süslüler”, “süslü ablalar” “kızçe”, “kardeşim” ve “sözlük” gibi terimleri sıklıkla kullandıkları görülmektedir. Bu terimler üyelerin girdilerinde diğer üyelere hitap etmek ya da toplulukta sorularına yanıt arama amaçlı yazılan gönderilerde seslenme veya muhatap arama amaçlı da kullanılmaktadır. Üyeler topluluğu bir aile gibi görmekte ve hitap ve dil kullanma tarzlarında daha samimi ve birbirleriyle tanışıyormuş gibi ifadeler kullanmaktadırlar:

“O kızçelere de buradan seslenmeyi bir süslü ablaları olarak kendime görev bilirim; Baldan tatlı olan X değil, bedava olması. Sen hala anlamadın mı?”

“Süslüler, kimse mi sormadı bu fiyatlar orijinal fiyatlar mı, açılışa özel fiyatlar mı, kısa zamanda değişir mi değişmez mi diye?”

Yukarıdaki alıntılarda görüldüğü üzere üyeler arası topluluğun bir parçası olma ve diğer üyeleri kendilerine yakın hissetme kaynaklı hitap biçimleri kullanılmaktadır. Üyeler arası samimi ve birbirlerine

güven kaynaklı iletişim ve hitap biçimleri gözlenmektedir. Bu anlamda topluluk içerisinde samimi diyalogların olduğu ve üyelerin bu anlamda birbirlerine aidiyet ve güven duygularını göstermeye çalıştıkları söylenebilir.

Topluluk içerisinde duygu durumunu belirtme amacı ile birtakım emojiler ve gülme ifadeleri de kullanılmaktadır. Üyeler duygularını veya tepkilerini ifade ederken aynı zamanda kalp emojisi, yaprak emojisi, gülen surat ve üzgün surat gibi emojileri kullanarak tepki veya düşüncelerini ifade ettikleri görülmektedir. İfadelerde yaprak emojisini kullanmak topluluk için karakteristik bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaprak emojisi yazar tarafından verilmek istenen ek bilgilerin, bazı emojilerin veya dikkat çekilmek istenen noktaların belirtilmesi veya dikkat çekilmesi amaçlı kullanılmaktadır:

“Bir süslümden aldığım mesajla düzeltme yapıyorum, ambalajı değişmiş sadece ”

“Hala gelmedi siparişim, azcık sinirliyim. Bence bana bir ürün daha hediye etmeliler akflslf”

Üyelerin markalar veya ürünleriyle ilgili tepki gösterdikleri ve sinirlendikleri konularla ilgili girdilerinde argo terimlerle bu duyguları belirttikleri görülmektedir. Topluluğu bir dertleşme ve içini dökme platformu gibi gören üyelerin tepkilerini açıkça dile getirmekten kaçınmadıkları gözlenmektedir. Tepkileri dile getirirken dilsel anlamda da argo terimlere ve sinirlenme ve beğenmeme ifadesi olarak kullandıkları bazı terimlere rastlanmıştır:

“...Kozmetik ürünlerini kullanmıyorum. Cilt bakım ürünlerinin de asla bir işe yaradığını düşünmüyorum. Asla yani. Fos bir marka benim için”.

“...İki farklı dermatoloğun gömdüğüne şahit olduğum marka”.

“...Hele cilt bakım ürünleri çok dandik geliyor bana. Tanım: çok da bir numarası olmayan marka.”

Topluluk üyelerinin markalarla ilgili yorumlarında beğenme veya beğenmeme gibi duygularını paylaşırlarken bir TV moda programında popülerleşmiş ve yayılmış bir söylemi kullandıkları görülmektedir. Bu söylemin aynı zamanda sosyal medya platformlarında da çok sık kullanıldığı bilinmektedir. Aşağıdaki doğrudan alıntılarda da görüldüğü üzere, bu söylemin genelde ürünle veya bir markanın hizmeti ile ilgili memnuniyet veya memnuniyetsizlik belirtme amaçlı kullanıldığı görülmektedir:

“Açıkçası ilk alışverişimde gayet memnun kaldım. Burayı okuyorsa uzun sarı saçlı iri gözlü görevli kız, bizimlasın kıpsss ;)”

“... Onun dışında, hayır. ı-ıh, olmadı. Bizimle değil...”

“... Bizimla değilsin X.”

Topluluğun dil yapısındaki bir diğer kategori ise, markalara insani özellikler atfedecek şekilde bir dil kullanmalarıdır. Markalar için yapılan yorumlar ve gösterilen tepkilerde üyelerin markaları bir birey gibi görerek, kişiselleştirilmiş hitap biçimleri kullandıkları görülmektedir. Aşağıdaki doğrudan alıntılarda görüleceği üzere, hitap

biçimlerine ek olarak markaya hain veya özgüvenli olma gibi bazı insani özelliklerin de atfedildiği görülmektedir:

“...Allah akıl fikir versin dediğim markadır. “

“... X’i Türkiye’ye getirmeyen hain marka”

“Hangi ürünün mükemmel de bu özgüvene sahiptin X”

“X bizi diskoya götür!”

Topluluğun yapısı incelendiğinde dilsel anlamda ortaya çıkan bir diğer kategorinin üyelerin girdilerinde yer alan yabancı terim kullanımları olduğu görülmektedir. Kozmetik alanında kullanılan bazı terimlerin İngilizce olarak kullanıldığı ve bu terimlerin ne anlama geldiği diğer üyeler tarafından anlaşıldığı gözlenmiştir. Aşağıdaki doğrudan alıntılarda da görüldüğü üzere, üyelerin bu ürünleri kategorileştirme ve belirli bir kalite göstergesi olarak kullandıkları da görülmektedir:

“Drugstore mu high end mi belli değil artık.”

“Ne zaman drugstore’dan kaldırılıp X’lerde satılmaya başlanacağını merak ettiğim marka. Zira özellikle renkli kozmetikte fiyatlar mid-end’e doğru akıl almaz bir hızla yükseliyor”.

“...Zaten o rimel de ortadan kalktı. E zaten cruelty free de değilsin X. pfff”.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanal ortamda oluşan topluluk kültürleri hem sosyolojik hem de iletişim çalışmaları bağlamında merak edilen konudur. Teknolojinin ve dijital iletişimin günlük hayatın rutinleri içerisine yerleşmesi ve

teknolojik araçlara erişebilirliğin artmasıyla sanal topluluklar insanların bilgi edinme ve tecrübe paylaşma alanları haline gelmiştir. Bu alanlarda etkileşim içerisine giren insanların bazen ortak amaçları bulunmakta bazen de belirli bir kültüre sahip oldukları için bu kültür içerisinde sosyalleşme ve yardımlaşma eylemini gerçekleştirebilmektedirler.

Çalışmaya konu olan topluluk, kadın katılımcıların ilgileri doğrultusunda oluşturduğu günlük hayattan, ürün tavsiyelerine ve deneyimlerine kadar uzanan, çeşitli konularda yorumlarda ve fikir alışverişinde bulundukları bir topluluktur. Netnografi çalışmasıyla ilgili topluluğun kültürünü analiz etmeyi amaçlayan bu araştırmanın ilk problem başlığı topluluğun yapısının nasıl olduğudur. Şekil 1’de verilen 5 tema bu araştırma problemini yanıtlamaktadır.

Topluluğa ilişkin yapılan incelemeler sonucunda, incelenen başlıklar altında yapılan yorumlardan topluluğun iletişim ve dil yapısı, marka beklentileri, davranış biçimleri ve topluluğa özgü olan farklı bulgular elde edilmiştir. Topluluk çoğunlukla kozmetik ürünler ve markalarla ilgili katılımcıların bilgilendirilmesi, deneyimlerin paylaşılması, ürün ve markaların eleştirilmesi üzerine kuruludur. Bu anlamda bakıldığında topluluk, çalışmanın amacına uygun olarak araştırmacılara zengin bir içerik sunmuştur.

Yapılan gözlemler, topluluk içerisinde özel bir etkileşim olduğunu göstermiştir. Topluluk katılımcılarının kendi aralarındaki iletişim genellikle, marka/ürün tepkisi, deneyim paylaşma, memnuniyet/memnuniyetsizlik, bilgilendirme yapma, tanıtmaya, blogger tepkisi, boykot,

tavsiye etme/etmeme, markaya çağrı, muadil gösterme ve topluluk üyesine tepki üzerine kuruludur. İncelenen sanal topluluk için deneyim kavramı büyük bir önem arz etmektedir. Topluluk katılımcıları, bir karar vermeden önce fikir ve bilgi edinmek için diğer katılımcıların görüşlerine ve yaşadıkları deneyimleri göz önünde bulundurarak hareket etmektedir. Bu anlamda katılımcılar, paylaştıkları deneyimleri ve tavsiyeleri doğrultusunda diğer katılımcıları etkilemektedirler. Mevcut araştırmanın bu bulgusuna benzer şekilde Xharavina, Kapoulas ve Miaoulis (2020:507) çalışmalarında, inceledikleri sanal topluluk içerisindeki üyelerin, bilgi paylaşımının önemli olduğunu ve toplumsal anlamda da bir değeri olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Üyelerin seçimlerinde hatalardan kaçınmak, diğer üyelerin deneyimlerinden faydalanmak ve ürün bilgisi alma gibi nedenlerden bu gruba katıldıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Topluluk katılımcıları arasında karşılıklı güvene dayalı bir bağ bulunmaktadır. Topluluğun iletişimi içerisinde her ne kadar bilgi alışverişi öne plana çıksa da katılımcıların zaman içerisinde ilişkilerini ilerletip bu ortam sınırları dışında da arkadaşlık kurduğu ve birbirlerine sosyal destek sağladıkları da görülmüştür. Bu bağlamda topluluk etkileşiminin sanal bir ortamla sınırlı kalmadığı, iletişimi gerçek hayata da taşıdıkları ve duygusal bir özellik gösterdiği söylenilebilmektedir. Lizzo ve Liechty (2020) da netnografi yöntemi ile gerçekleştirdikleri çalışmada, inceledikleri topluluğa has bir iletişim biçiminin olduğu, üyelerin birbirlerini düşünceleri ile etkiledikleri, diğer üyelerin ihtiyaçlarına yönelik bilgi paylaşımı

yapıldığı ve duygusal anlamda paylaşımların yapıldığını gözlemişlerdir.

Topluluk içerisinde dayanışmanın olumlu yanları gözlemlendiği kadar olumsuz yanları da gözlemlenmiştir. Özellikle katılımcılarının hoş karşılamadıkları, karşı çıktıkları konular hakkında her zamankinden daha birlik içerisinde hareket ettikleri görülmüştür. Bu anlamda katılımcılar birbirlerini harekete geçirerek toplu bir şekilde hareket etmeye çağırmaktadırlar. Özellikle bu konu dahilinde topluluk üyelerinin zaman zaman birbirlerine de tepki gösterdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca topluluğu oluşturan katılımcıların topluluğa bağlı olduklarını ifade eden beyanları da bulunmaktadır bu nedenle topluluk içerisinde yanlış bilgi veren diğer yazarlara tepki gösterilmektedir. Benzer şekilde Mutlu ve Bazarcı (2017) çalışmalarında marka iş birlikleri ve Youtube içerik üreticileri ile ilgili kanal topluluklarını incelemişlerdir. Yapılan çalışma da benzer şekilde, belirli üye tiplerini belirleyerek, topluluk içerisinde konuşulan konulardan birinin de kullanıcıların tepkileri, rahatsız olunan şeyleri dile getirme ve youtuber-marka iş birliğine destek olma veya olarak belirlemişlerdir.

Topluluğu oluşturan katılımcılar, davranış biçimleri açısından bir değerlendirmeye tabii tutulduklarında ise, katılımcıların tüketici kimliklerine dair de pek çok bulguya ulaşılmıştır. Kimilerinin ürün veya hizmetlerin fonksiyonel özelliklerine (Batra ve Ahtola, 1990; Crowley vd.,1992; Babin vd., 1994) göre, kimilerinin ise markaya yükledikleri pozitif anlamlar doğrultusunda duygusal (Hirschman ve Holbrook, 1982) bir biçimde satın alma davranışında bulundukları

gözlemlenmiştir. Katılımcıların tercihlerinde ürünlerin doğal ve temiz içerikli olması, çeşitlilik sunması gibi unsurların belirleyici olduğu görülmüştür. Bir diğer öne çıkan davranış biçimi ise fırsatçılık olmuştur. Bu davranışın sebebi ise katılımcıların deneme ürünleri ücretsiz olarak temin etme ya da hediye şeklinde elde etme gibi amaçların olmasıdır.

Topluluğun dil yapısına baktığımızda, üyeler arası samimi ve birbirleriyle fiziksel olarak tanışır biçimde hitap biçimlerinin bulunduğu gözlenmiştir. Aynı zamanda farklı duygu durumlarını belirtmek amacıyla bazı emojiilerin ve gülme şekillerinin kullanıldığı görülmüştür.

Yapılan netnografik araştırma topluluğun kültürel yapısını ortaya çıkarmaya yönelik bir çalışmadır. Elde edilen verilerle istatistiki bir ispat amaçlanmamış aksine, seçilen sanal topluluğun yapısı ve kültürü ile ilgili derinlemesine inceleme yaparak zengin göstergeler ortaya çıkarma amaçlanmıştır. Bu nedenle elde edilen bu veriler sanal topluluklar ilgili gelecek çalışmalara yol gösterebilir ve istatistiki çalışmaların madde havuzlarının oluşturulmasına kaynak olabilir. Aynı zamanda bu konuyla ilgili yapılacak olan nitel çalışmalar için farklı bakış açıları oluşturabilir ve farklı kültür analizleri için yol gösterici olabilir.

KAYNAKÇA

- Addeo, F., Paoli, A. D., Esposito, M., ve Bolcato, M. Y. (2020). Doing social research on online communities: The benefits of netnography. *Athens Journal of Social Sciences*, 7(1) – 9-38
- Ahlqvist, T., Back, A., Halonen, M. ve Heinoen, S. (2008). Social Media Roadmaps Exploring the Futures Triggered by Social Media. *VTT Research Notes*: 2454.
- Akalın, M. (2015). *Örnek açıklamalarıyla sosyal bilimlerde araştırma tekniği: Anket*. Ankara.
- Akar, E. (2010). *Sosyal medya pazarlaması-sosyal webde pazarlama stratejileri*. Ankara: Efil.
- Akturan, U. (2007). Tüketici davranışına yönelik araştırmalarda alternatif bir teknik: Etnografik araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 237–252. <http://88.255.149.215/xmlui/bitstream/handle/11467/339/M00170.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Alakurt, T., ve Keser, H. (2016). Developing a scale to measure knowledge sharing behaviours. *Kastamonu Education Journal*, 24(3), 1033–1054.
- Amberg, N., ve Fogarassy, C. (2019). Green Consumer Behavior in the Cosmetics Market. *Resources*, 8(3), 137.
- Babin, B. J., Darden, W. R., ve Griffin, M. (1994). Work and/or fun: Measuring hedonic and utilitarian shopping value. *Journal of Consumer Research*, 20(4), 644-656.
- Bagozzi, R. P., ve Dholakia, U. M. (2002). Intentional social action in virtual communities. *Journal of Interactive Marketing*, 16(2), 2–21. <https://doi.org/10.1002/dir.10006>
- Batra, R., ve Ahtola, O. T. (1990). Measuring the hedonic and utilitarian sources of consumer attitudes. *Marketing Letters*, 2(2), 159-170.
- Bell, D. (1973). *The coming of post-industrial society. A venture in social forecasting*. London: Heinemann.

- Berger, J., Draganska, M., ve Simonson, I. (2007). The influence of product variety on brand perception and choice. *Marketing Science*, 26(4), 460-472.
- Bowler Jr, G. M. (2010). Netnography: A method specifically designed to study cultures and communities online. *The Qualitative Report*, 15(5), 1270.
- Bozkurt, A. (2014). Ağ toplumu ve bilgi. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(4), 510-525.
- Castells, M. (2008). *Ağ toplumunun yükselişi*, Ebru Kılıç (Çev.), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, H., Başer Baykal, N. ve Kılıç Memur, H. N. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 8(1), 379-406. doi:10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.16m
- Cheung, C. M. K., ve Lee, M. K. O. (2012). What drives consumers to spread electronic word of mouth in online consumer-opinion platforms. *Decision Support Systems*, 53(1), 218–225. <https://doi.org/10.1016/j.dss.2012.01.015>
- Chiu, C. M., Hsu, M. H., ve Wang, E. T. G. (2006). Understanding knowledge sharing in virtual communities: An integration of social capital and social cognitive theories. *Decision Support Systems*, 42(3), 1872–1888. <https://doi.org/10.1016/j.dss.2006.04.001>
- Constantinides, E., ve Fountain, S. J. (2008). Web 2.0: conceptual foundations and marketing issues. *Journal Of Direct, Data And Digital Marketing Practice*, 9(3), 231-244. <https://doi.org/10.1057/palgrave.dddmp.4350098>
- Costello, L., McDermott, M. L., ve Wallace, R. (2017). Netnography: range of practices, misperceptions, and missed opportunities. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1609406917700647.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Crowley, A. E., Spangenberg, E. R., ve Hughes, K. R. (1992). Measuring the hedonic and utilitarian dimensions of attitudes toward product categories. *Marketing Letters*, 3(3), 239-249.
- Dholakia, U. M., Bagozzi, R. P., ve Pearo, L. K. (2004). A social influence model of consumer participation in network- and small-group-based virtual

- communities. *International Journal of Research in Marketing*, 21(3), 241–263. <https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2003.12.004>
- Dong, L., Huang, L., Hou, J., ve Liu, Y. (2020). Continuous content contribution in virtual community: The role of status-standing on motivational mechanisms. *Decision Support Systems*, 132, 113283. <https://doi.org/10.1016/j.dss.2020.113283>
- Farquhar, J., ve Rowley, J. (2006). Relationships and online consumer communities. *Business Process Management Journal*, 12(2), 162–177. <https://doi.org/10.1108/14637150610657512>
- Flavián, C., ve Guinalíu, M. (2005). The influence of virtual communities on distribution strategies in the internet. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 33(6), 405–425. <https://doi.org/10.1108/09590550510600843>
- Göker, G., ve Keskin, S. (2016). Sosyal medyada topluluk ilişkileri: Karikateist facebook topluluğu üzerine bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science*, 4, 88–108.
- Guan, T., Wang, L., Jin, J., ve Song, X. (2018). Knowledge contribution behavior in online Q&A communities: An empirical investigation. *Computers in Human Behavior*, 81, 137–147. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.12.023>
- Healy, J. C., ve McDonagh, P. (2013). Consumer roles in brand culture and value co-creation in virtual communities. *Journal of Business Research*, 66(9), 1528–1540. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2012.09.014>
- Hennig-Thurau, T., Gwinner, K. P., Walsh, G., ve Gremler, D. D. (2004). Electronic word-of-mouth via consumer-opinion platforms: What motivates consumers to articulate themselves on the Internet? *Journal of Interactive Marketing*, 18(1), 38–52. <https://doi.org/10.1002/dir.10073>
- Hiltz, S. R., ve Wellman, B. (1997). Asynchronous Learning Networks as a Virtual Classroom. *Communications of the ACM*, 40(9), 44–49. <https://doi.org/10.1145/260750.260764>

- Hirschman, E. C., ve Holbrook, M. B. (1982). Hedonic consumption: Emerging concepts, methods and propositions. *The Journal Of Marketing*, 46(3) 92-101.
- Hsu, M. H., Ju, T. L., Yen, C. H., ve Chang, C. M. (2007). Knowledge sharing behavior in virtual communities: The relationship between trust, self-efficacy, and outcome expectations. *International Journal of Human Computer Studies*, 65(2), 153–169. <https://doi.org/10.1016/j.ijhcs.2006.09.003>
- Ilioudi, S. (2012). *Health-related virtual communities and social networking services, virtual communities, social networks and collaboration*, (Lazakidou, A. ed.), New York: Springer, 1-13
- Jadin, T., Gnamb, T., ve Batinic, B. (2013). Personality traits and knowledge sharing in online communities. *Computers in Human Behavior*, 29(1), 210–216. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.08.007>
- Jin, J., Li, Y., Zhong, X., ve Zhai, L. (2015). Why users contribute knowledge to online communities: An empirical study of an online social Q&A community. *Information and Management*, 52(7), 840–849. <https://doi.org/10.1016/j.im.2015.07.005>
- Jacoby, J., ve Kyner, D. B. (1973), Brand loyalty vs. repeat purchasing behavior. *Journal of Marketing Research*, 10(1).
- Kanayama, T. (2003). Ethnographic research on the experience of Japanese elderly people online. *New Media and Society*, 5(2), 267–288. <https://doi.org/10.1177/1461444803005002007>
- Kaplan, A. M. ve Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! the challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*. 53(1).
- Kartarı, A. (2017). Nitel düşünce ve etnografi: etnografik yöntemle düşünsel bir yaklaşım. *Moment Dergi*, 4(1).
- Kozinets, R. V. (2002). The field behind the screen: Using netnography for marketing research in online communities. *Journal Of Marketing Research*, 39(1), 61-72.

- Kozinets, R. V. (2010). *Netnography: Doing Ethnographic Research Online*. Sage Publications.
- Köker, N. E., ve Özer, S. C. (2017). *Sanal toplulukların halkla ilişkiler açısından önemi: Nitel bir araştırma*. II. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi, Ankara, 240–254.
- Kurtuluş, S., Özkan, E., ve Öztürk, S. (2015). How do social media users in Turkey differ in terms of their use habits and preferences? *International Journal Of Business And Information*, 10(3), 337-36
- Langer, R. ve Beckman, S.C. (2005) Sensitive research topics: netnography revisited. *Qualitative Market Research: an International Journal*, 8, 189–203.
- Lee, L., Vogel, D., ve Limayem, M. (2002). *Virtual community informatics: What we know and what we need to know*. Proceedings of the 35th Hawaii International Conference on System Sciences <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?tp=&arnumber=994248>
- Leimeister, J. M., Schweizer, K., Leimeister, S., ve Krcmar, H. (2008). Do virtual communities matter for the social support of patients? Antecedents and effects of virtual relationships in online communities *Motivation. Information Technology & People*, 21(4), 350–374. <https://doi.org/10.1108/09593840810919671>
- Lizzo, R., & Liechty, T. (2020). The Hogwarts Running Club and Sense of Community: A Netnography of a Virtual Community. *Leisure Sciences*.
- Matzler, K., Ve Bidmon, S. ve Grabner-Krauter, S. (2006). Individual determinants of brand affect: The role of the personality traits of extraversion and openness to experience, *Journal of Product & Brand Management*, 15(7), 427-434.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (3. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörü: S. Turan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Mutlu, B , Bazarcı, S . (2017). Marka İşbirlikleri İçin Yeni Bir Alan: Youtube İçerik Üreticileri ve Kanal Toplulukları Üzerine Netnografik Bir Araştırma . Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi , (27) , 28-45.

- Naik, U., ve Shivalingaiah, D. (2008). Comparative study of Web 1.0, Web 2.0 and Web 3.0. *International CALIBER*, 499-507.
- Odabaşı, Y. ve Barış, G. (2012). *Tüketici Davranışları*. İstanbul: MediCat Akademi.
- Oskaybaş, K., Dursun, T., & Yener, D. (2014). Online alışverişte tüketicilerin tercihlerini etkileyen unsurların belirlenmesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 36(1), 119-135.
- Özbölük, T., Dursun, Y. (2015). Pazarlama araştırmalarında paradigmatik dönüşüm ve etnografinin dijital evrimi: Netnografi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0 (46), 227-247. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiibd/issue/5903/78060>
- Pedroni, M. (2016), The crossroad between production and consumption: an introduction to fashion as a cultural industry. Oxford: Interdisciplinary.
- Punch, K. F. (2016). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. (Dursun, B., Arslan, B. ve Akyüz, Z. Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Raghubir, P. (1998). Coupon value: A signal for price? *Journal of Marketing Research*, 35(3): 316-324.
- Reeves, S., Peller, J., Goldman, J., ve Kitto, S. (2013). Ethnography in qualitative educational research: AMEE Guide No. 80. *Medical teacher*, 35(8), e1365-e1379.
- Ridings, C. M., Gefen, D., ve Arinze, B. (2002). Some antecedents and effects of trust in virtual communities. *Journal of Strategic Information Systems*, 11(3-4), 271-295. [https://doi.org/10.1016/S0963-8687\(02\)00021-5](https://doi.org/10.1016/S0963-8687(02)00021-5)
- Ridings, C. M. ve Gefen, D. (2004). Virtual community attraction: Why people hang out online. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 10(1). <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2004.tb00229.x>
- Rocca, A. L., Mandelli, A., ve Snehota, I. (2014). Netnography approach as a tool for marketing research: the case of Dash-P&G/TTV. *Management Decision*, 52(4), 689-704.
- Shang, R.-A., Chen, Y.-C., ve Liao, H.-J. (2006). The value of participation in virtual consumer communities on brand loyalty. *Internet Research*, 16(4), 398-418. <https://doi.org/10.1108/10662240610690025>

- Sicilia, M., ve Palazón, M. (2008). Brand communities on the internet A case study of Coca-Cola's Spanish virtual community. *Corporate Communications: An International Journal*, 13(3), 255–270. <https://doi.org/10.1108/13563280810893643>
- Stevenson, N. (2008), *Medya Kùltürleri: Sosyal Teori ve Kitle İletişimi*, Göze Orhan ve Barış Engin Aksoy (Çev.), Ankara: Ütopya
- Sun, T., Youn, S., Wu, G., ve Kuntaraporn, M. (2006). Online word-of-mouth (or mouse): an exploration of its antecedents and consequences. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 1104–1127. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2006.00310.x>
- Tran, T., ve Ostendorf, M. (2016). Characterizing the language of online communities and its relation to community reception. *arXiv preprint arXiv:1609.04779*.
- Xharavina, N., Kapoulas, A., & Miaoulis Jr, G. (2020). Netnography as a marketing research tool in the fashion industry in Southeast Europe. *International Journal of Market Research*, 62(4), 499-515.
- Voss, G. B., Parasuraman, A., & Grewal, D. (1998). The roles of price, performance, and expectations in determining satisfaction in service exchanges. *Journal of Marketing*, 62(4), 46-61.
- Winders, D. J. (2006). Combining reflexive law and false advertising law to standardize cruelty-free labeling of cosmetics. *NYUL Rev.*, 81, 454.
- Yamamoto, G. T. (2007). Buzz gibi söylenti pazarlaması. *Pazarlama Dünyası*, 8(11).
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (11. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yiyan, L. S., ve Hung, K. (2006). *Impacts of virtual community participation on consideration set size, brand switching intention, and brand loyalty*. AMA Educators' Proceedings, 17, 311-322
- Yorgancılar, F. N. (2015). Tüketici davranışı nörolojisi: Nöroekonomi-egg yöntemi ile nöromarketing uygulaması. İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları

- Zhao, L., Detlor, B., ve Connelly, C. E. (2016). Sharing knowledge in social q&a sites: The unintended consequences of extrinsic motivation. *Journal of Management Information Systems*, 33(1), 70–100. <https://doi.org/10.1080/07421222.2016.1172459>
- Zheng, Y., Zhao, K., ve Stylianou, A. (2013). The impacts of information quality and system quality on users' continuance intention in information-exchange virtual communities: An empirical investigation. *Decision Support Systems*, 56(1), 513–524. <https://doi.org/10.1016/j.dss.2012.11.008>

BÖLÜM 7

SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLERİNİN SOSYAL KORUMA İHTİYAÇLARI

Doç. Dr. Melahat DEMİRBİLEK¹

¹ Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Türkiye.
demirbilek@ankara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1281-2367

GİRİŞ

Sosyal hizmet bir yardım etme ve dayanışma mesleği olarak (Duyan, 2012) toplumda risk altında olan, kırılgan, dezavantajlı ve korunma ihtiyacı olan birey ve gruplarla öncelikli olarak çalışır. Bu gruplardan biri de “mevsimlik gezici tarım işçileri”dir.

Mevsimlik tarım işleri, mevsimlik tarım işlerinde işverene bağlı olarak çalışan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Mevsimlik tarım işçilerinin bir bölümü kendi memleketlerinde göç etmeksizin tarım işi ile uğraşırken diğer bir kısmı göç ederek tarım işi içinde yer almaktadır. Genellikle işleyecek toprağı bulunmayan, yetersiz toprağı sahip olan ya da çeşitli nedenlerle bu toprakları işleyemeyen aileler, tarımsal işgücü talebi yoğun olan yerlere giderek, gezici veya geçici olarak çalışmaktadırlar. Türkiye’deki mevsimlik tarım işçileri genel olarak göçebe hayatı yaşamaktadırlar ve göçler genelde doğu/güneydoğu illerinden batı illerine doğru olmaktadır (Demir, 2015, s. 180).

Türkiye’de mevsimlik tarımsal üretiminin durumu üzerine yapılan çalışmalar kırsal alanda yaşanan değişimlerin ücretli işgücüne olan ihtiyacı arttırdığını ve Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçiliği genellikle toplumsal hiyerarşinin en altındaki sosyal grupların işi olduğuna işaret etmektedir (Dedeoğlu, 2018, s.40).

Konuyla ilgili alanda yapılan çalışmalara bakıldığında mevsimlik tarım işçilerinin karşı karşıya kaldıkları riskleri ve korunma ihtiyaçlarını şu başlıklar altında toplamak mümkündür (Akalin, 2018; Arslan, 2016; Dedeoğlu, 2018, Demir, 2015, Kaya ve Özgülnar, 2015, Koruk, 2010; Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Araştırma

Raporu,2014; Yoksulun Umudu Çocuk: Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Sosyo-Ekonomik Profili ve Çocuk İşçiliği Araştırması);

1) Kayıtdışı İstihdam

Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan işçilerin büyük bir bölümü kayıt dışı olarak çalışmaktadırlar. Bu durum çalışma yaşamı ile ilgili çok sayıda sosyal güvenlik hakkından mahrum olma riskini beraberinde getirmektedir. Bunlar arasında:

- a) Prim ödenmediği için emeklilik hakkından mahrum kalma,
- b) İş kazası riskleri karşısında korunmasız kalma,
- c) Ücret ödenmeme ya da ücretlerin geç veya eksik ödenmesi,
- d) Ücretlerin ödenmemesi durumunda haklarını arayacak belgelere sahip olmama,
- e) Kanıt olmadığı için haklarını aramak için başvuracak mercii bulunmaması,
- f) Bu konuda ekonomik istismara açık olmaları,
- g) İş güvencesi, yıllık izin, hastalık izni, doğum izni gibi sosyal güvenlik haklarından mahrum olma yer almaktadır.

2) Ücret Düzenlemeleri

- a) Emek yoğun, uzun saatler sıcak ortamda çalışılan işe karşı alınan ücretlerin yetersiz ve bölgeler arasında dengesizlik yaşanmaktadır.

- b) İş piyasası çerçevesinde tarla sahipleri ile mevsimlik işçiler doğrudan bir araya gelememektedirler. Dolayısıyla araçların ücretleri işveren tarafından değil, işçiler tarafından ödenmektedir. Bu durumun işçilerin ücretlerinin daha da düşmesine yol açmaktadır.

3) Çalışma Saatleri

Mevsimlik tarım işçilerinin çalışma saatleri bölgelere, işin niteliğine, hasat yapılacak ürünün özelliğine göre farklılaşmaktadır. Genellikle 6-12 saat arasında çalışmaktadırlar. Çalışma saatleri uzadığında ek mesai ücreti almamaktadırlar. Ayrıca bazı bölgelerde haftanın yedi günü, bazı bölgelerde haftanın altı günü çalışılmaktadır.

4) Çalışma Koşulları

- a) Mevsimlik tarım işçileri çavuş/dayıbaşı/elci gibi araçların sağladıkları minibüs gibi araçlarla tarlaya gelmekte ve onların denetiminde çalışmaktadırlar. Öğlen yemek molası verilmektedir. Anlaşmaya bağlı olarak mevsimlik tarım işçilerinin çoğunluğu yemeklerini evden kendileri getirmekte, bazılarının yemek ihtiyaçlarını işverenler karşılamaktadırlar. Yemeğini evden kendileri getirenlerden daha az ücret kesintisi yapılmaktadır. Ancak yemeklerini evden getirenlerin sağlıklı ve dengeli beslenme koşullarından uzak yiyeceklerle ihtiyaçlarını karşıladıkları gözlenmiştir.

5) *Barınma Koşulları, Aile yaşamı ve Mahremiyet*

Gezici olmalarından dolayı çok büyük çoğunluğu yerleşim yerlerine uzak olarak çalıştıkları tarlaların yakınında oldukça ilkel malzemelerle insan onuruna yakışmayacak, hijyenden uzak, yeterli havalandırmadan ve ısıtmadan yoksun, tuvalet ve banyo olanaklarının ilkel şartlarda karşılandığı, birkaç parça kapacak ve yataktan oluşan donanıyla derme çatma naylon çadırlarda kalmaktadırlar (bazı çadırlarda elektrik dahi bulunmamakta). Bu kapsamda kalabalık aileler aynı çadırı paylaşmaktadırlar. Aynı zamanda birbirine oldukça yakın mesafede kurulan çadırlarda ses yalıtımı olmadığı için çadırlara arası/aileler arası mahremiyet sınırları da korunamamaktadır. Çadır bölgelerinde ilkel koşullarda (bazen bez gerilerek) oluşturulan ve ortak olarak kullanılan banyo ve tuvaletler de mahremiyeti bozmaktadır. Bu çadırlarda zehirli hayvanlar tarafından sokulma riski yaşanmaktadır.

6) *Seyahat Riskleri*

Çalıştıkları tarla ile çadır alanları ya da yerleşim yerlerine ulaşım minibüslerle sağlandığı gibi, hiçbir koruma önleminin olmadığı üstü açık araçlarla da sağlanmaktadır. Bu da işçilerin can güvenliğini riske sokmaktadır.

7) *Çocuk İşçiliği*

Mevsimlik tarım işçisi aileler çok çocuklu yapıya sahiptirler. Yoksulluk sarmalındaki bu ailelerde çocuklar da tarım işlerinde çalışmaktadırlar. Tarım işçisi hanelerin en ayırt edici özelliklerinden biri çocuk işçiliğinin bu hanelerde yaygınlığıdır.

8) *Sağlık Hizmetleri*

Çoğunlukla en yakın mahalle/köye kilometrelerce uzak olan, dere ya da su kanallarının hemen yanına kurulan çadır yerleşim alanlarındaki mevcut barınma koşulları hem yetişkinler hem çocuklar için çeşitli risk ve tehlikeler barındırmaktadır.

9) *Eğitim*

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin büyük bölümü ya okuryazar değil, ya da düşük eğitimlidir. Çünkü Eylül’de okullar açıldıktan aylar sonra yerleşim alanlarına dönmekte, okullar kapanmadan çalışacakları illere göçmektedirler. Bundan dolayı eğitime erişmede sorun yaşamaktadırlar. Ayrıca çadırlar yerleşim yerinin dışında olduğundan okula ulaşımında güçlükler yaşanmakta, okul servislerine dahi ulaşamamaktadırlar. Çadır alanlarında ise okul bulunmamaktadır.

10) *Sosyal Yaşam*

Mevsimlik işçiler topluca bir arada yaşamakta, birbirleriyle komşuluk ilişkileri dışında başka bir sosyal yaşam içine girmemektedirler. Bunda düşük kazançlarının, yerleşim yerine

uzak olmalarının, kimi zaman uzun çalışma saatlerinin etkisi olduğu düşünülmektedir.

Türkiye’de sosyal koruma uygulamaları ve harcamaları genel devlet kurumları/ merkezi yönetim, Sosyal Güvenlik Kurumu, yerel yönetimler, fonlar, vakıflar, İşsizlik Sigortası Fonu ve döner sermaye kuruluşları tarafından yapılmaktadır (Yentürk, 2012).

Türkiye’deki sosyal koruma programları ve politika belgelerine bakıldığında doğrudan tarım sektöründe çalışan hassas gruplara yönelik düzenlemeler olmadığı görülmektedir. Ancak bunun yerine dolaylı olarak bu grupları da içine alan genel düzenlemeler ve uygulamalar mevcuttur. Örneğin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ya da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının yoksul, engelli, yaşlı, kadın, çocuk gibi hassas gruplara dönük sosyal yardımları mevcuttur. Ancak bu gruptakiler mevsimlik tarım işçisi olmaktan dolayı değil, bahsedilen hassas grup içinde yer almalarından dolayı sosyal koruma programlarından yararlanmaktadırlar. Bundan dolayı başka sektörlerde çalışanlar da aynı sosyal koruma programlarından yararlanmaya devam edeceklerdir. Başka bir ifade ile belirleyici olan tarım sektöründe olmaları *değil*, hassas gruplar içinde bulunmalarıdır.

Türkiye’deki hassas gruplara dönük sosyal koruma programları arasında engelli bakım ücreti, engellilik maaşı, yaşlılık maaşı, okula giden çocuklar için eğitim desteği, işsizlik maaşı gibi nakit transferler; sosyal belediyeçilik kapsamında yerel yönetimlerce sağlanan ayni ve

nakdi yardımlar vb. yer almaktadır. Sosyal koruma harcamalarının içinde, özellikle sosyal güvenlik kapsamında olan ya da sigortası olup işsiz kalmış olanlara yönelik harcamalar önemli bir yer tutmaktadır. Yani sosyal transferlerin büyük bir bölümü primli sistem kapsamındaki transferlerden oluşmaktadır. Buna karşılık yoksullara yönelik harcamaların payı ise düşüktür. (Yentürk, 2012). Bunlar arasında kayıtdışı çalışıp prim ödeyemeyen mevsimlik tarım işçileri de yer almaktadır.

Bununla birlikte nüfusun giderek artması, kentleşme, aile yapısında meydana gelen değişim ve göç gibi nedenlerle sosyal hizmetlere olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Sosyal sorunların ortaya çıkmadan önce engellenmesi ve bu sorunlarla etkin bir mücadelenin sağlanmasına yönelik sosyal hizmet ve yardımlarda koruyucu ve önleyici hizmetlere yönelik ihtiyaç devam etmektedir (2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı).

Görüldüğü gibi mevsimlik gezici tarım işçileri çeşitli risklerle karşı karıyadır ve sosyal koruma programlarına dâhil edilmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu kapsamda sosyal koruma kavramına aşağıda yer verilmektedir.

1. SOSYAL KORUMA

Sosyal korumanın anlamı ve içeriği ile ilgili farklı yaklaşımlar vardır. Geleneksel anlamıyla sosyal koruma, sosyal güvenlik yanında işgücü göçü, çalışmada sağlık ve güvenlik, ücretler, çalışma süreleri gibi

Çalışma koşullarına ilişkin sorunların sosyal adalet temelinde çözümünü içeren uygulamalar olarak tanımlanabilir. Sosyal koruma sosyal güvenlikle eş anlamlı olarak kullanıldığı gibi, sosyal güvenlik programlarını içeren ancak sosyal güvenlikden daha geniş bir kavram olarak ta ele alınabilmektedir (Kapar, 2015a).

EUROSTAT sosyal koruma kapsamında yer alan riskleri (i) hastalık ve sağlık bakımı, (ii) engellilik, (iii) yaşlılık, (iv) ölüm/dul ve yetim, (v) ocuk ve aile, (vi) işsizlik, (vii) konut, (viii) başka yerde sınıflandırılmayan sosyal dışlanma biçiminde belirlemiştir (Akt. Kapar, 2015a).

Sosyal koruma yalnızca sosyal gelişimle ilgili değildir. Aynı zamanda ekonomik dönüşüme katkıda bulunur, en yoksul hanelerin satın alma kapasitelerini artırabilir, gıda ve diğer mal ve hizmetlere olan talebi teşvik ederek ekonomik büyümenin sağlanmasıya katkıda bulunabilir. Tarımsal eğitim, sübvansiyon programları ve tasarruf programları aracılığıyla sosyal koruma müdahalelerinin etkisini en üst düzeye çıkarabilir ve yoksul insanların sürdürülebilir bir şekilde yoksulluktan kurtulmalarını sağlayabilir. Sosyal Koruma;

- Doğrudan gelir yardımları ya da üretim desteğiyle yoksulluğu azaltabilir
- Artan miktar, kalite ve çeşitliliğe doğrudan ve anında erişim sağlayarak gıda güvenliğini artırabilir
- İklim değişikliği dâhil olmak üzere, doğal ve insan kaynaklı felaketlerle başa çıkma, bunlara müdahale etme ve bunlara karşı koyma kapasitesini arttırabilir

- Yoksul küçük aile çiftçilerinin daha verimli tarımsal faaliyetlere aktif olarak katılmalarını ve yatırım yapmalarını sağlayabilir
- Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi ve beslenmeyi iyileştirerek işgücü verimliliğini, istihdam edilebilirliği ve geliri artırabilir;
- Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini geliştirebilir (FAO).

Sosyal korumaya ilişkin üç ayrı yönelim olduğu belirtilmektedir. Birinci yönelim, sosyal korumanın insan hakkı olduğuna vurgu yapar. İkinci yönelim, sosyal korumayı piyasa öncelikleri temelinde sosyal risk yönetiminin bir parçası olarak görür. Üçüncü yönelim ise sosyal korumayı yoksullardan yana kalkınmanın ve dönüşümün bir aracı olarak kabul etmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sosyal Koruma Tabanları Tavsiye Kararında (R202) dört temel sosyal koruma tabanı belirlenmiştir. Bunlar: 1) Temel sağlık bakımı, 2) Çocuklar için gelir güvencesi, 3) Aktif çağda olanlar için gelir güvencesi ve 4) Yaşlılar için gelir güvencesidir (akt. Kapar, 2015a).

En temelde sosyal koruma bir insan hakkıdır. Sosyal koruma; bireylerin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürebilmeleri için, gelir güvencesizliği karşısında yaşam koşullarını geliştirmek ve yaşam düzeyinin gerilemesini önlemek amacıyla, kamusal alanda, bireylerin eşitliği ve sahip oldukları haklar temelinde, gelirin yeniden dağıtımı yoluyla sağlanan gelir ve hizmet desteklerinin tümünü kapsar. (Kapar, 2006, s.11).

Devletler, sadece koruma programları uygulamakla yükümlü değildir, aynı zamanda ulusal ve uluslararası yükümlölükleri gereği, bu programları insan hakları yaklaşımına uygun olarak oluşturmak ve yürütmekle mükelleftirler (Kapar, 2015b, s.157).

2. SOSYAL KORUMA SOSYAL HİZMET BAĞLANTISI

Sosyal hizmet bir yardım ve dayanışma mesleğidir (Duyan, 2012, s.vii) “Sosyal Hizmet”, uygulamaya dayalı hem bir meslek ve toplumsal değışimi ve gelişmeyi, sosyal uyumu ve insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmesini destekleyen akademik bir disiplindir. *Sosyal adalet ilkeleri, insan hakları*, kolektif sorumluluk ve farklılıklara saygı, sosyal hizmetin merkezindedir (IFSW).

Risk altındaki nüfus grupları sosyal ve ekonomik adalet kavramlarıyla yakından ilişkilidir. Bazı nüfus grupları belirli özellikleri nedeniyle sosyal ve ekonomik yoksunluk riskini daha fazla taşımaktadırlar. Sosyal hizmet mesleği insanların toplum tarafından sunulan kaynaklara erişimini sağlamak ve sorunlarını çözmelerine yardımcı olmaya çalışır. Bu nedenle risk altındaki gruplarla çalışmak meslek olarak sosyal hizmetin ve meslek uygulayıcıları olarak sosyal hizmet uzmanlarının birinci derecede görevidir (Duyan, 2012, s.53). Mevsimlik gezici tarım işçileri de sosyal koruma ihtiyacı içinde olan kırılgan ve dezavantajlı olma (Tomanbay, 2013, s.307) konumlarından dolayı doğrudan sosyal hizmet mesleğinin çalışma alanına girerler. Sosyal hizmet mesleğinin uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanları mesleki uygulamalarında insanların yaşamlarını olumsuz etkileyen,

geniş sosyal sorunları yansıtan vakalarla karşılaşmakta ve toplumdaki savunmasız, risk altındaki kişi ve gruplarla çalışmaktadırlar (Başer, 2020, s.12).

Sosyal koruma en temelde bir insan hakkı olarak düşünülebilir. Sosyal hizmet herkes için sosyal koruma sağlama amacı taşır. Sosyal koruma sistemleri sosyal adalet, sosyal güvenlik, sosyal uyumu geliştirici sosyal refah programlarını içermelidir. Sosyal koruma, sosyal dönüşüm, demokrasi ve sosyal adalet sağlama aracı olarak anlaşılmalıdır. Sosyal hizmet mesleği toplumlar arasında sosyal dayanışmayı ve sosyal dönüşümü sağlayan sosyal korumayı savunur. Sosyal hizmet mesleği, sosyal korumanın, ekonomide, demokraside ve eşitsizliklerle mücadelede değişiklikler yaratma potansiyeli olduğunu kabul eder. Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal koruma sistemlerini desteklemesi mesleki etik ile uyumludur (IFSW).

Sosyal hizmet sosyal korumanın uygulama mekanizmasıdır Sosyal hizmet bireylerin, grupların ve toplulukların/toplumların refahını yükseltme amacı taşıyan bir meslek ve akademik bir disiplindir (Khan ve Hasan, 2016, s.5). Toplum katılımı ve insan haklarına dayanan sosyal koruma ekonomik yarar sağlamaktan daha öteye gidecek, sürdürülebilirlik ve güvenlik sağlayacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sosyal koruma Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından ölüm, yaşlılık, iş kazası, geçici iş görmezlik, doğum, hastalık gibi çeşitli riskler sonucunda gelir kaybının neden olduğu ekonomik ve sosyal sorunlar karşısında, bireyleri korumak için toplum tarafından oluşturulan kamu

önlemlerinin bütünü olarak tanımlamaktadır. Avrupa Komisyonu ise, sosyal riskler (yaşlılık, engellilik, hastalık vb.) karşısında insanları korumak amacıyla tasarlanmış kollektif transfer sistemlerinin tümünü sosyal koruma olarak tanımlamaktadır.

Mevsimlik tarım işçileri, çoğunlukla bir başkasına ait tarım alanında ücretli veya yevmiye usulü, çoğunlukla sözleşmesiz olarak çalışmakta ve göçebe olarak yaşamaktadırlar. Büyük bölümü iş güvencesi olmadan düşük ücretlerle kayıt dışı ve sosyal haklardan yoksun olarak çalışmaktadırlar. Hijyenik ve güvenli olmayan ilkel çadırlarda barınmakta, yetersiz beslenme, güvenli ulaşım sorunu, eğitime erişim, sağlık hizmetlerine erişim gibi diğer sosyal risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Sosyal haklar açısından dezavantajlı olan mevsimlik işçiler aynı zamanda sosyal dışlanmaya maruz kalmakta ve sosyal korumaya ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak Türkiye’de doğrudan tarım sektöründe çalışan gruplara yönelik sosyal koruma programlarının yeterli olmadığı görülmektedir. Bunun yerine dolaylı olarak bu grupları da içine alan hassas gruplara (yoksul, engelli, yaşlı, kadın, çocuk, emekli, dul, yetim vb.) dönük genel düzenlemeler yer almaktadır. Bu gruptakiler, mevsimlik tarım işçisi oldukları için değil, dezavantajlı durumlarından ötürü dolaylı olarak diğer sosyal koruma programlarından yararlanmaktadırlar. Ancak dolaylı olarak yararlandıkları sosyal koruma programları ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Karşı karşıya kaldıkları ekonomik ve sosyal risklere karşın mevsimlik tarım işçilerine yönelik tam bir sosyal koruma sağlanamadığı görülmektedir.

Sosyal hizmet; sosyal değişimi ve gelişimi, sosyal bütünüleşmeyi, insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmelerini destekleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplindir. Sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkeleri mesleğin odağındadır. Dezavantajlı, kırılgan gruplarla öncelikle çalışır. Bu bağlamda dezavantajlı olan mevsimlik tarım işçileri de sosyal hizmetin çalışma alanları içinde yer almaktadır. Bu gruptakilerin yaşam ve çalışma koşullarının insan onuruna yakışır bir şekilde geliştirilmesi için sosyal koruma ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik tedbirlerin artırılması sosyal hizmet açısından önemli görölmektedir. Bu kapsamda mevsimlik tarım işçileri ile ilgili bazı öneriler aşağıda yer almaktadır.

Öneriler

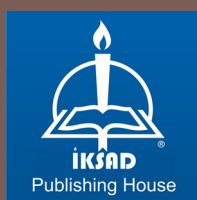
- Sosyal güvenlik kapsamı içine alınmaları,
- Kayıtlı istihdam sistemi içine dâhil olmaları,
- Hakları konusunda mevsimlik işçilerine bilinçlendirme çalışmalarının yapılması,
- Ücretlerin insan onuruna yakışacak yaşam standardı sağlayacak düzeye yükseltilmesi,
- Çalışma koşullarının iyileştirilmesi,
- Eğitim ve sağlık haklarına erişimlerinin sağlanması,
- Sosyal koruma programlarına dâhil edilmeleri,
- Sosyal politikaların bu grubu içine alacak şekilde genişletilmesi,

- Sosyal hizmet uygulamalarında mevsimlik tarım işçilerine daha fazla yer verilmesi,
- Mevsimlik tarım işçilerine yönelik politikalarda kapsayıcılığın artırılması sosyal hizmete daha fazla yer verilmesi uygun görünmektedir.

KAYNAKÇA

- 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı (https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/2019_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf) (Erişim:12.12.2019)
- Akalın, M. (2018). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Barınma Koşullarının Değerlendirilmesi: Yenice, Tarsus, Silifke Örnekleri. *Sosyal Güvence Dergisi*. 7(13):1-30.
- Arslan, H. (2016). Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğini Kırsal Yoksulluk Perspektifinden Anlamak. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2 (4), 1136-1147.
- Başer, D. (2020). Sosyal Hizmet Bağlamında Sosyal Politika. (Ed. Doğa Başer) Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet içinde. Ss.1-28. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine. *Çalışma ve Toplum*. 2018/1. Ss.37-68.
- Demir, M. (2015). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler. *Çalışma ve Toplum*. 2015/1 (44): 177-194.
- Duyan, V. (2012). Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri. 2. Baskı. Ankara. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayın No:020.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). <http://www.fao.org/social-protection/overview/whatissp/en/> (Erişim:13.11.2019).
- International Federation of Social Workers (IFSW). <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> (Erişim: 14.11.2021).
- Kapar, R. (2006). Sosyal Adalet İçin Daha Fazla Sosyal Koruma. II. Ulusal Sosyal Politika Kongresi (24–26 Kasım 2006), Ankara.
- Kapar, R. (2015a) Uluslararası Çalışma Örgütünün Sosyal Koruma Tabanları Yaklaşımı. *Karatahta İş Yazıları Dergisi*. 1(1): 181-209.

- Kapar, R. (2015b) Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinde Sosyal Koruma Hakkının Genel Çerçevesi. VII. Sosyal İnsan Hakları Sempozyumu. 10-11 Aralık 2015 Denizli.
- Kaya, M. ve Özg  lnar, N. (2015). Mevsimlik (Gezici/Geçici) Tarım İşçilerinin İki Yerleşim Birimindeki Yaşam Koşulları Ve Sağlık Durumlarına Niteliksel Bakış. Turk J Public Health 2015; 13(2): 115-126.
- Khan, T. ve Hasan, M. M. (20 April 2016). Social protection system in Bangladesh and the scope of social work: learning from lessons on the ground. MPRA Munich Personal RePEc Archive. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/70949/> (Erişim: 15.11.2021).
- Koruk, İ. (2010). İhmal Edilen Bir Grup: Göçebe Mevsimlik Tarım İşçileri. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*. Ekim-Kasım- Aralık 2010:18-22.
- Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Araştırma Raporu (2014). Hayat Sende Derneği.
- Tomanbay, İ. (2013). Uluslararası g   , sığınma ve insan kaçakçılığı/ticareti sorunları ve sosyal   alı  ma. (Yayına Hazırlayanlar: Hakan Acar, Nilüfer Negiz, Elvettin Akman). *Sosyal politika ve kamu yönetimi bileşenleriyle sosyal hizmet: Temelleri ve uygulama alanları* içinde (299-327). (1. baskı). Maya Akademi.
- Yentürk, N. (2012). Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamaları: 2006-2013. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi.
- Yoksulun Umudu   ocuk: Mevsimlik tarım İşçisi Hanelerin Sosyo-Ekonomik Profili ve   ocuk İşçiliği Araştırması.   ocuk İşçiliği ile Mücadele Programı. (2019). Kalkınma Atölyesi.

ISBN: 978-625-8061-07-9